Selle e-raamatu aluseks on Eesti Kirjandusmuuseumi projekti

„Kreutzwaldi sajand. Eesti kultuurilooline veeb“

jaoks skaneeritud failid.

E-raamatu formaati konverteeritud Tartu Linnaraamatukogus.

Märts 2011

Eesti Kirjandusmuuseum
Estonian Literary Museum

Tartu Oskar Lutsu nimeline
Linnaraamatukogu

Tasuja.

Jutustus Eestimaa wanast ajast

E. Bornhöhe.

Tallinnas.

Trükitud A. E. Brandt'i kulu ja kirjadega

1880.

Zensuri poolest lubatud.

Tallinnas, 17. Septembril 1880.

Paar söna lugejalle enne lugemist.

Kes eesolewat raamatukest lueb, see pangu tähele, et meie teda „jutustuseks Eestimaa wanast ajast” nimetame. Meie tahame tema sees tükikest Eestlaste önnetuserikkast ajaloust nüüdse Eestlaste silma ette panna, ilma mingisuguse nöuta, nüüdseid asju kaugeltgi puudutada.

Selleaegseid inimesi ei tohi meie aja möeduga määrata, nende tegusi nüüdse prilli läbbi waadata, nende könesi meie körwa järele seada. See oli toore wägiwalla, ebausu, pimeduse aeg. Meie jutu esimesest peatükist leiab lugeja weikest pildikest meie maa olekust 500-ja aasta eest. Selle järele wöib umbes arwata, kuda need asjad wöisiwad sündida, kellest meie histooria pöhja peal tahame jutustada.

Wäljaandja.

1.

Enam kui wiissada aastat seisawad meie ja selle aja wahel, kelles siin räägitawad juhtumised sündinud on.

Selle pika aja sees on meie maal, niisamma kui terwes maailmas, palju wanu asju igawuse rüppe waunud, kust neid kellegi wanaaegade tagasi soowija õhkamine enam wälja ei meelita; uusi olekuid on lugemata arwul sündinud. Üle üldse aga on maailma muutjas nägu nooremaks, lahkemaks läinud; wiiesaja aasta eest oli ta, meie ajaga määrata, maga wana ja kortsus. Iseäranis meie maal.

Luba mulle, lugeja, et ma sulle seda wana ja kortsus nägu paari kerge kriipsuga mõtte ette maalin. On pildil walitseja põhjawärw, siis on kergem, pildi kujudelle karwa ja seisuwiisi anda.

Kolmeteistkümnema aastasaja hakatuses sattus Eestlane isewärki naabrite wahele. Ööldakse, et naabritega üleüldse raske peab olema, rahus ja armastuses elada. Aga Eestlase selleaegsed naabrid oliwad koguni hullud, üks hullem kui teine. N'ad tühendasiwad ta waese patuse pagana wiimse hilbuni paljaks, et päike Rooma poolt seda keelmata tema peale wõiks paista, peksiwad ta armetumaks, et ta kristlikku armu saaks maitsta, tegiwad ta teuloomaks, ristiusu õnne ja õnnistust kandma ja saatsiwad ta oma põldudesse, see on, Issanda wiinamäele, tööle, kus kubjase piits teda keelas, oma ebajumalate wilu hiiede warju pelguda.

Niisugused halastajad naabrid oliwad Daanlased ja Liiwimaa Sakslased.

Teised naabrid, Wenelased ning Littawlased, ei katnud kiskja hambaid mitte maheda mokkadega, waid näitsiwad neid keelmata, kus wõisiwad. Need käisiwad ka sagedaste Eestlaste kehwal laual söömas, aga kui kõht täis ehk peremehe malakas mõjuwam juhtus olewat, wantsis palumata wõeras jälle oma teed.

Neis esimestes wõitlustes kiskus Daani kuningas wägiwallaga ja heal wiisil suurema jäu nüüdsest Eestimaast, nimelt Harju- ja Wirumaakonnad eneselle. Muu maa jäi Liiwi ordu ja piiskoppide kätte.

Kui riidude järele ajuti rahu tuli, woolasiwad Sakslased ja Daanlased ärawõidetud maa sisse, igaüks sai maatüki kätte, ja jäi nende talupoegade peremeheks, kes tema maapeal elasiwad. Esite ei olnud Eestlane mitte täis pärisori, waid waba rentnik. Aga mida enam sisserändajate hulk, ja hulgaga wõimus kaswas, seda enam nõuti talupoja käest, ja sada aastat pärast allaheitmist kinkis Daani kuningas Christoph II. kõik Eesti sugu talupojad oma wasallide, Daani ja Saksa sugu isandate päris omaduseks igaweseks ajaks.

T'al ep oleks seda tarwisgi olnud, sest pärisorjus oli juba ammu enne täies olekus õitsemas. Hirmus oli weel hiljuti meie haritud ajal pärisorja põli, palju hirmsam oli ta toorel, sõjakärast kurnatud ning ebausust rumaldatud keskajal. Ei olnud waigistust uskusgi, sest usku ei õpetanud keegi. Ei jõudnud ka raskeste rõhutud talupoegade hädakisa kuningate. kõrwuni, kes, ise kaugel ja pealegi alati koduse tülidega kaelani töös, küll pealikuid Tallinnas pidasiwad, kellest aga mõisnikud nii wähä hoolisiwad, et isekeskis koosolekuid pidasiwad ning mitu korda maad Liiwi ordu walitsuse alla pakkusiwad.

Eestlane oli taewakarja lambaks saanud, aga willu t'al ei jõudnud kaswada.

Sest ajast ütleb üks Sakslane, kroonika kirjutaja Kelch: „Eesti ja Liiwimaal oli mõisnikude taewas, pappide paradiis, wõeraste rahahauk, aga talupoegade põrgu."

2.

Harjumaa põhjapoolses jäus, Tallinna lähädal, suure laane keskel seisis üksik suur talu, teedest kaugel, niipalju, kui sell ajal teesi wõis olla. Talu hüüti „Metsa” taluks, sest et ta metsa sees oli, ja oli imelikul wiisil ühe sündinud Eestlase, Tambeti, jägu.

Kuda oli see mees pärisperemeheks saanud, kus kõik muud Eestlased pärisorjad oliwad? Seda m'e kohe nääme.

Tambeti isa oli paksu piiskopi ori olnud, kellel palju maid ja metsi oli, kelle sees ta, oma tähtjast keharaskusest hoolimata, sagedaste jäneseid ning lindu käis laskmas. Tambeti isa, nimega Wahur, oli kõrge, prisk poiss, kelle määratumais liikmetes niisamma palju raudset jõudu, kui tinast laiskust elas. Ta oli niisamma tugew ja niisamma laisk, kui karu. Aga ta nahk oli õrnem, kui karul, ja need lõpmata hoobid, mida ta laiskuse eest alati sai, tüütasiwad ta wiimaks nõnda ära, et jalad alla wõttis ja metsa pakku joosis. Piiskopil oli tugewast sulasest kahju, wandus, maksku mis maksab, redu jälle kinnipüüda. Saatis sulased wälja, istus ise tugewa mära selga ja sõitis metsa. Metsas eksis ta küll ära, aga leidis truuduseta sulase paksulehelise tamme warjus rahuliste puhkawat.

„Küll ma sind hellaste äratan,” urises piiskop, ronis mära seljast maha, tõstis piitsa ja — wiuh!

„Hellaste äratatud” pahategija kargas kui nool püsti ja nühkis aietades hellaste puudutud kohta.

„Sa paharetisulane! Sa redu, kurjategiia mi—is? Waat' sulle!”

Waimulik isand tõstis jälle piitsa, kelle õel wihisemine „paharetisulast” wäga ahastas.

Aga sell silmapilgul kiskus ennast mära walju hirnumisega isanda käest lahti ja putkas tuhatnelja metsa. Lähädal kostis tume urin. Suur karu tõusis asemelt ja näitas nõu pidawat, kas peab palumata wõeraid ligemalt waatama minema.

„Karu!” karjatas püha isand ja lasi piitsa kukkuda.

„Määratu weis,” pomises sulane.

„Püha Pankraatsius, mis nüüd teha?!”

Sulane kergitas õlast ja istus sõnalausumata maha.

„Püha Bonifaatsius! Oled sa juhm? See on meie ots! Selle saadana küüntes surra! Helde Issand, tõuse, mine ta kallale — sa oled ise, kui karu. Pai Wahur, kisu ta lõhki... Nää, tuleb, tuleb... oh Jumal, Jumal... Wahur, aita, kaitse mind, oma hingepeastjat!”

Wahur raputas tõsiselt pead.

„Parem on kiskja küüntes, kui nuhtlejate piitsa all lõppeda.”

Karu hakkas ligemalle tulema. Piiskop tantsis ühe jala pealt teise peale.

„Jäe siis ometi seia, ma panen jooksu.”

Ja piiskop tahtis jooksu panna.

Aga Wahur tõusis ülesse ja ütles rahuliselt: „Mull on pikemad koiwad, kui Teil.”

„Ma ei lase sind nuhelda —”

Sulane naeris.

„Ma lasen su priiks —”

Sulane kuulas terawamalt.

„Ma annan sulle maid päri — ai, ai, ai — Issand halasta . . . näe!”

Karu ajas ennast kolm sammu eemal uri-edes püsti.

„Kas wannute sellepeale?”

„Ma wannun, wannun, wannun ...”

Sulane kiskus suure jahinua piiskopi wöölt ja astus karule wastu, teda terawaste silmates. Mesikäpp urises wihaselt... Wahur lipitses silmapilgu tema ümber. Korraga hakkas ta raud sõrmedega elaja kõrist kinni ja wautas t'ale terwe jahinua tera rinna sisse. Aga surmapeale haawatud loom wõttis wastalise palawaste kaissu. Inime ja kiskja weerlesiwad maa peal. Murtud raud ragisesiwad, tolm keerles üles, segane, pool lämmatand röhin ja urin oli kuulda — siis tõusis wõitja inimene, kriimustatud ja lõhkiseriietega, üles, ja waatas rahulise wõidurõõmuga wõidetud waenlase wägewa, surmakrampides tuksuwa keha peale.

„Selle kiskja weri paneb minu wabaduse taime tärkama,” pomises ta iseeneses.

T'al oli õigus. Piiskop pidas sõna, tegi pelgund sulase wabaks ja kinkis t'ale tüki maad ja metsa, mis üksikult Loodijärwe lossi maade keskel seisis, päris omaduseks. Muud kui sõja ajal pidi ta piiskopi aitama.

Tugew Wahur ehitas metsa sisse eneselle majakese, oli aga liiga laisk, et põldu harima hakata. Ta luusis mööda metsi ümber ja toitis ennast jahisaagist. Tema kõigesuurem lust oli, kiskjaid elajaid kautada. Tema suur tugewus tegi teda kaugel ümberkaudu kuulsaks ja tema nimi ning teud elasiwad kaua sadakord suurendatud näul rahwa suus. Räägiti temast, kuda ta korra terwe hundikarja, mis kibedal külma ajal ta kallale kippunud, palja käega ärakägistanud, nahad maha nülginud ja surnukehad nii kui Jõulu kingitused tugewa tamme okstesse riputannd, kust neid siis nälgind suguwennad halastades mahatallitanud ja ausaste oma tühja kesta matnud. Kuda ta korra targema rahwa käest kuulnud, et wanal ajal üks märka rammus mees, Simpson wõi Sampson, olnud, kes sada tiigert wõi karu sabapidi kinnisidunud, tema sellepeale ühe metshärja, ühe karu, ühe hundi, ühe metskuldi ja weel mõne muu tigeda looma kinnipüüdnud, imetaltsaks teinud ja terwe põrgukuitsikate karjaga läbi küla uitanud; kuda ta kuused juurega maast wäljakiskunud, juure ja ladwa mahamurdnud ja eneselle tüwidest maja ehitanud. Neid ja muid juttusi rääkis rahwa suurendaw suu tugemast Wahurast, ja neid juttusi kuulates särasiwad poiste silmad elawamalt, langes meeste rõhutud selg weel enam küüru ja mahapöördud sulasepilk näitas ütlewat: „See oli tema. Meie seda ei wõi... peame kannatama...”

Tugew Wahur luusis mõne aja üksipäine mööda metsi, siis tundis igawust, lunastas eneselle Loodijärwe lossihärra käest hundinahkade eest noore tüdruku naiseks ja naise wenna sulaseks, hellitas naist, lasi sulase tüki maad põlluks muuta, tegi ennast kõige metsaliste hirmuks ja suri, oma poja Tambetille, kes ise juba naisemees ja lapseisa oli, järgmisi õpetusi kaasaandes: „Sa tead jo, poeg, mina sain oma priiuse ja omaduse enese tugewa käewarre läbi ja hoidsin neid oma käewarre tugewusega. Sina oled küll ka sirge, punane poiss, aga sull on pikk kael, kitsad õlad ja lahjad puusad. Noort puud maa seest juuristada ja metssiga plehku ajada sa ei jaksaks. Sull on aga teraw pea, ehk teed sa kawalusega, mis mina kangusega. Waata ette, warja kergestsaadud wabadust — ta on magusam kui mesi, aga ka sulawam kui mesi: enne kui sa aru saad, sulab ta su keele alt ja sa imed orjahigi. Tee kõrge aed meie maja ümber, osta omale enam sulaseid, hari maad ja tee ennast jõukaks. Ära tee isandatega palju tegemist, põlga nende segast usku, palu Taewataati...”

Siin jäi Wahura hing rindu kinni; ta jõi suutäie magusat mõdu ja lisas juure:

„Ma tunnen orjapõlwe, tunnen oma rahwa häda, aga ei jõudnud muud, kui hambaid kiristada. Üks ei jõua midagi, teised sajatawad hammaste taga, aga ei julge... waim on rahwa sees lämmatatud ja kiunub haledaste rõhujate põlwede ümber... Otsi neid, kes ei kaeba, aita takka, kihuta teisi aitama ... ja kõlab siis ähwardaw hulgumine üle terwe maa, siis kõlistage sõjariistu ja tõstke mürinat, mis pilweid lõhub ja leinajaid jumalaid wägewaste äratab! ...”

Tugew Wahur ei rääkinud enam. Hing kadus õhkades wägewa keha seest.

Tema surmawoodi ees seisiwad nuttes ta naine, Tambet oma naisega ja nende poeg Jaanus, kes sell ajal kaheksa aastane oli. Wahura lesk ei kannatanud rasket hoopi kaua wälja, waid läks paar kuud hiljem armastatud mehe järele hauda. Ka Tambeti naine suri kahe aasta pärast.

Tambet oli agar, wile mees, kes liikumist ja korjamist armastas ning isamaa õnnetusest suuremat ei hoolinud. Tema ostis omale kolm noort sulast, ehitas eneselle kena, ruumika elumaja kõrwalise hoonetega, tegi tugewa palgist aea hoowi ümber ja istutas weikse aia maja juure. Parajal kohal, elumajast wähä eemal, raius ta metsa maha ja hakkas tubliste põldu harima. Sakslastest ta ei hoidnud Wahura käsu wasta ennast mitte üksi eemal, waid hakkas juba wara nende keelt õppima, käis sagedaste Tallinnas ning Loodijärwe lossis kauplemas ja omale tarwis asju toomas. Oma poja Jaanuse pani

ta kohe pärast Wahura surma Tallinna Mustamunga kloostrisse*) talweteks õppima. Tema nõu oli, poega täieks Sakslaseks ja õpetud meheks kaswatada. Wahura wiimse maanitsuse unustas ta hoopis ära.

Aga Jaanus pidas ta meeles. Meesterahwas mäletab üleüldse wähä lapsepõlwest, sest et sügawasse leikaw muutmine lapsest nooreks meheks seda, mis lapse maailm olnud, korraga ärkawa waimule nii tühja, õigemine nii lapsika näitab olewat, et mälestus kaub, ja waim uueste sünnib. Aga üksikud juhtumised, mis lapse südant kunni põhjani põrutanud, helisewad weel läbi mehepõlwe ja mängiwad igawuse tundides rõõmsaid ehk kurwi mälestusi äratades halli juuste ümber.

Kui Jaanus esimest korda läbi kitsa, pimeda Harju-wärawa Tallinna sisse sõitis, waatas tema, rohilise metsade waba poeg, pool kohkudes, pool tuskas ilmatu kõrge kiwist hoonete peale, kelle raudristidega kinnitatud aknate tagant kuiwad, külmad näud wäljawaatasiwad, ja teinepool uulitsat jälle muud ei näinud, kui ilmatu kõrgeid kiwist hooneid, raudristidega aknaid ja kuiwi, külmi nägusi aknate taga. Jaanusel oli tundmine, kui pigistaks keegi t'al kõri kinni. — „Warja priiust!" kõlas ta kõrwus Wahura wiimne sõna. Aga ta harjus ja õppis talwel usinuse ja tähtsa waimuannetega munkade tarkust, mis sell ajal peaaegu ainus tarkus oli. Seda suurema isuga luusis ta suwel mööda koduseid metsi.

*) *See klooster seisis selle koha peal, kus nüüd Katoliigi kirik on.*

3.

Jaanus oli kümme aastat wana, kui isaga esimest korda Loodijärwe lossi läks, kelle maade keskel, kuda ööldud, Tambeti omadus seisis. Selleaegne lossihärra, rüütel Konrad von Raupen, oli mõistlik isand, kes targast ja osawast Tambetist meelehead leidis ja teda sagedaste nõuküsimise pärast lossi kutsuda lasi.

Sennikui Tambet ise lossi sisse läks, jäi Jaanus üksipäine hoowi peale hobuste juure. Tema istus lauahuniku otsa peale, pani käed rinna peale risti ja hakkas uudishimuliselt ümberringi waatama. Weike näitis t'al linna wallide kõrwas müür olewat, mis lossihoowi sissepiiras, ja kelle peal üksikud wahitornid nii kui wanad eided parsil kükitasiwad. Hoowi keskel sirutas peahoone ise oma lõppemata hulga nurki, otsi, korstnaid, tornist ja tornikesi kui ähwardawaid kiwisõrmesi sinise taewa poole. Kitsa, kõrge aknate taga sõelusiwad tegewalt inimesed senna tänna. Hoowi peal luusisiwad punase nägude ja sinaka ninadega sõjasulased laisalt ümber ja puhusiwad tüdrukutega, kes kaewust wett winnasiwad, lihtlabast nalja, mis meelitud tütarlapsi ühtepuhku peu sisse kihistama pani. Wärawatorni haugust pistis wärawawaht enese roostetand waskkübara ja roostekarwa nina wälja, mis otsekui kuu walgustud pilwete wahelt tema okkalise halli habeme seest wäljasäras. Jaanus hakkas temasuguse jõmpsikate auupakkumise puudusega, habeme, nina ja roostetand kübara kaudu selle näu silmi otsima. Asjata töö. Kõik walge habe, ninapuna ja kübararooste. Poiss otsis, wahtis wahel mujale ja hakkas jälle otsima...

Korraga tundis ta, et midagi kui Taara pikse nool tema jalge wahele wuras, üks hele hääl hüüdis: „Such', Tarapita, such'!" — ja kole must kogu tõukas pea nii tormates meie sõbra jalge wahele, et ta wennike tagurpidi üle lauahunniku lendas.

Suur naermine kahest heledast kõrist tõusis sellepeale sealsammas ligidal ja lossihärra lapsed, kümneaastane poiss ja seitsmeaastane tüdruk tõttasiwad õnnetusepaiga peale. Siin ajas ennast meie noormees parajaste üles ja sai aru, mis t'aga sündinud. Ta silm langes kõigeesite pahaselt suure koera „Tarapiita" peale, kes isanda käsu peale nii harimata wiisil ratast oli püüdnud. Koer ei näitnud oma koerustükki sugugi kahetsewat, sest ta kargas, ratas suus, nii kui päris narr ümber. Raupen'i noorsant tahtis naeru pärast katkeda, aga tütarlapse nägu läks tõsiseks; ta astus Jaanuse ette ja küsis osawõtlikult, „kas ta mitte häda ep ole saanud?"

Jaanus kogeldas, imeilusat tütarlast silmates, midagi nagu „ep ole wiga" wälja.

„See oli kenal" naeris weike noorsant, ja tatsutas Tarapiita siledat selga, mis kui uss ta käte all keerles.

„.Häbi sulle, Oodo!" maanitses auulise tõsidusega weike tüdruk; „meie oleme temale häda teinud, ja sa pilkad weel. Kas see on ilus?"

„Ilus ja mehine!" kilkas Oodo: „paras nii-suguse pimedaile. Wupsti! N'agu wedrudega üle lauahunniku. Oh, Tarapiita, küll see läks libedaste! Oh, oh, oh!"

Nüüd läks Jaanusel kops üle maksa.

„See on kõlwatu temp, koeri wõera peale ässitada," pahwatas ta wihaselt: „sina oled rumal poiss ja muud ühtigi."

Nende sõnadega istus ta jälle maha, pani käed rinna peale ja waatas kulmu kortsutades kõrwale. Tema weike kaitseja waatas lahke naeratamisega tema peale.

Meie peame siin peu sisse sosistama, et Jaanus ilus sirge poiss ja täna kõigeparemas riides oli.

Oobo läks wäga punaseks, tampis jalga wasta maad ja pani käed rusikasse.

„Kuda sa tohid mulle „rumal poiss" ütelda?" hüüdis ta wälkuwa silmadega.

„Sa tead ise, mispärast — see on su päris nimi. Sinu rusikaid ma ei karda, neid on minul ka."

Ja Jaanus näitas, et temal ka rusikad oliwad.

„Ma ässitan Tarapiita su peale, lasen su lõhkikiskuda!"

Aga ehk küll Tarapiita ennast urisedes isanda käskude täitjaks tunnistas, ei liigutanud Jaanus ennast sugugi, muudkui ütles rahuliselt: „Katsu!"

Kes teab, kas Oodo oma tõutust tõeste oleks täitnud, aga enne katsumist astus jälle weike rahutooja werejänulise waenuliku parteide wahele.

„Häbi sulle, Oodo!" algas ta maanitsedes: „kas sa sedawiisi kellegi rüütel oled? Sa tahad koera wäetima wõera peale ässitada, kelle ees sa ise süüdlane oled. Ei isa seda oleks teinud. Mõtle ikka isa peale. Isa oleks ennemaste andeks palunud ja Tarapiita oleks oma rumaluse eest tapelda saanud. Häbene ennast, Tarapiita, häbene ennast, sa ep ole parem sugugi, kui päris koer. Kas see on mu kaswatamise palk? Mille, ma ei salli sind!"

See maanitsus mõjus niipalju, et Tarapiita oma urisemise wait jättis ja Oodo, weel ikka wihaselt, aga enam rüütli wiisil ütles:

„Siis peab ta minuga wõitlema. Minu auu nõuab seda."

„Minupärast," seletas Jaanus wahwalt ja tõusis üles.

„Teie olete hirmus kangekaelsed," kurtis tüdruk ja uuris haleda meelega mõlema waenlaste nägusi, kas wähämat lepituse mõtet ei leiaks. Aga sealt paljast tigedust ja wiha lugedes, hakkas ta mõlemate käest kinni, ja ütles kurwalt:

„Siin t'e ei wõi wõidelda, kõige inimeste silma ees. Lähme aeda."

Mindi aeda. Pehme, liiwane koht paksu waarikapõesaste wahel otsiti wõitlemise paigaks ja waenlased seadsiwad ennast kibeda wõitlemise nõuga teineteise wastu. Aga enne kui kibe wõitlus algas, katsus weike lepitaja weel kord heaga asju toime saata. Mõlema wastaliste kässa oma kummagisse peusse wõttes, palus ta mahedaste ning magususte:

„Aga pai poisid, mull on nutt waral — miks te mind nii kurwastate? („Pai poisid" tundsiwad ühe kolmandiku oma wihast kaduwat.) Pai wõeras poiss, mu wend on nii hea, nii armas, muud kui täna wähä, üsna wähä häkiline tõeste ta on hea wend, ma teda tahan üksipäine wennaks (Oodo naeratas ilma tahtmata.) Pai wend, minu wõeras sõber on ka hea ja armas (Jaanus naeratas ilma tahtmata); teist mõlemist saaksiwad head sõbrad (poisid waatasiwad ruttu altkulmu, aga mitte enam nii werejänuliselt kui enne, teineteise silmi), tõeste, teist saawad head ja ilusad sõbrad, ja mina olen teie mõlemate sõber. Ma armastan teid mõlemid (siin ta surus poiste kässa), siis armastame kõik kolmekeste üksteist — kuni surmani. Eks ole, jah?"

Siin pani tüdruk poiste käed oma kahe peu wahel kokku ja waatas argse naeratamisega mõlemate silmi.

Häbi on tunnistada, aga tõeks ta jääb, et meesterahwa süda sulawam kui lumi on, kui naisterahwa mahe pilk läbi silmade otsekui palaw päike ta peale paistab. Häbenedes tunnistan mina oma tõrelejaist suguwendadest, et n'ad kaks silmapilku hiljem sõbralikult teineteise kätt raputasiwad ja nüüd Emiilia — nii oli nende lepitaja nimi — see oli, kes mõlemaid sõbralikult wäljanaeris.

Häbenedes pean kolmandamaks tunnistama, et nüüd mõistmata elajas Tarapiita see õnnelind oli, kes mõistliku inimeste pahateu oma koeranaha peale pidi wõtma. Esite pidi täieealine ja kõrgetsugu Tarapiita ühe lapse (Emiilia) käest läbitungiwa noomimise üleannetuma eluwiiside pärast wastuwõtma. Teiseks pandi teda wõera auuks ja terwe seltsi tulusaks ajawiiteks kunsttükka tegema. Tema oli kõrgeste koolitud koer ja mõistis niisugust wigurid teha, et uued sõbrad enestelle pisted kõhtu naersiwad ja Tarapiita loojat kiitsiwad, kes teda nii tähtsa annetega ehitanud.

Muudkui tema nimi ei olnud sugugi Jaanuse meelepärast. Tema, kes weel Wahura jutustustest Eestlaste wana jumalate lugu mäletas, pidas seda nime õigusega Taewatadi Taara teutamiseks, ja küsis järele, kes koera sedawiisi nimetanud.

„Tarapiita nimi oli enne „Tõlp", seletas Oodo naerdes, „aga et ta nii osaw ja tark oli, häbenesime meie teda nõnda hüüdmast ja tahtsime t'ale õige hiilgawat nime panna. Et aga meie endi tarkus ei ulatanud, küsisime kubja käest nõu, ja tema ütles: „Ma mäletan, et talupojad oma endises ebauskus oma peajumalat „Taaraks" kutsusiwad ja praegu weel salaja auustawad. Pange Tõlbile nüüd talupoegade hirmuks „Tarapiita" nimeks, sest Saksakeeles ööldakse „Taara" asemel „Tarapiita". Ja sest saadik me hüüame Tõlpi „Tarapiitaks".

„Kes see kubjas on?" küsis Jaanus.

„Kes ta on? Eks ta ole meie kubjas."

„Ei, ei, ma küsin, mis mees ta on, on ta Sakslane?"

„Tont teda teab! Ta ise räägib weidrat Saksakeeli, ütleb ,,Pauerunt", kus peab ütlema „Bauernhund", ja kirub: „Hah, tu pitspu! hah, tu pitspu!"

Jaanus ei üttelnud selle peale midagi, aga ta ei hüüdnud Tarapiitat kordagi nime pärast ja tõmbas kulmu kortsu, kui teised teda nimetasiwad.

Oodo ei pannud seda tähelegi. Ta oli koera südame sõber ja mängis temaga, kui oma wennaga. N'ad ajasiwad teineteist taga, wõitlesiwad rind rinna wastas, weeretasiwad endid kaissus maas, lõiwad kukerpalli ja tegiwad muud narrikaid tempa. Kord ajas Oodo ennast pea peale püsti, sirutas jallad laiale ja hüüdis:

„Hüppa, Tarapiita!”

Ja Tarapiita sirge ja sitke keha lendas kui nool jalge wahelt läbi.

„Katsu sina sedasamma,” ütles Oodo Jaanuselle.

Jaanus seadis ennast pea peale, ajas jalad laiale ja hüüdis:

„Hüppa, Tõlp!”

Aga Tõlp-Tarapiita pistis keele pitkalt suust wälja, otsa ussikeerudes liigutades, pilkutas altkulmu kollaseid silmi peremehe poole ja läks põesa taha....

„Aha!” naeris Oodo, „Tarapiita pahandab „Tõlbi” üle. Miks sa „Tarapiita” ei hüüdnud? Tule seie, Tarapiita!”

Tarapiita ilmus saba liigutades peesa tagant. Pois ja koer heitsiwad seljali maha, Tarapiita ajas neli jalga õiele, pigistas silmad kinni ja näitas sügawaste magawat. Korraga hüüdis Oodo: „Füüt, Tarapiita!” ja mõlemad pistsiwad kui tuisk ja tolm plehku.

Jaanus ajas oma keha jälle loomuliku seisusesse ja ütles, kui Oodo ja koer läinud oliwad, tasase häälega Emmi wastu, kes kusagilt lehe pealt lepatriinu oli püüdnud ja seda oma weikse walge sõrmekeste wahel patseerida lasi:

„Nüüd ma pean hoowi minema. Isa ehk otsib juba.”

Emmi pigistas õrnalt peu kinni, nii et lepatriinu sisse wangi jäi, waatas kahetsedes Jaanuse otsa ja tahtis midagi ütelda. Aga sell silmapilgul tormas Tarapiita põesa tagant wälja ja tõukas nii tugewaste tüdruku käe külge, et peu lahtiläks ja lepatriinu rohu sisse kukkus.

„Oh sa rumal Tõlp!” hüüdis Emmi ja waatas naeratades Jaanuse otsa. Laste silmad juhtusiwad wastastikku. Poisi süda ütles silmade läbi umbes seda: „Pagana tark tüdruk! Ja kui hea, ja lahke, ja ilus, ja armas, ja..”

Noore naesterahwa südames ei julge mina kui meesterahwas, mitte lugeda katsuda.

Ajawäraw kriiksus hingedes ja kubjas tuli, lossiherra laste nimesi hüüdes, nähtawalle. Oodo ja Tarapiita pistsiwad wõidu wärawa poole jooksu. Siin näitas Tarapiita selgeste üles, kui palju ta kõigest noomimisest, meelt parandada ja wiisakamaks minna, pidas. Oodol tuli hullus tujus meele, oma neljajalgset wenda kubjase peale ässitada, mispeale Tarapiita pauguwiisi haukudes ja edasi tagasi hüpates waest meest ümberpiirama hakkas. See tõrjus koera käte ja jalgega eemalle, pööras ja wäänas oma kuiwetand keha naerulikul wiisil, kraaksus kähwis kümme korda „uist! uist!” — aga kus kuri waenlane kuulab! Krauh! — tük hõlmast liputab tigeda waenlase hambas, kellega ta uhkeste, n'agu sõjamees suure wõidu järele oma peremehe juure traawib. See aga hoiab kõhtu naeru pärast, ilma Emmi noomimisest kuulamata, kes Jaanusega ühes ka senna oli jõudnud.

Kubjas katsus haleda näuuga katkend kuuehõlma ja wingus! „Tarapiital oleks tõeste taplemist tarwis (tema altkulmu koera peale luuriw pilk ütles: „Küll ma su kaela murraks, hundisööt!”), näe nüüd, mis ta on teinud! Hõlm on katki, kanz fei jereisst! Miks T'e ei keeland, noorherra, ta oleks mu lõhkikiskunud, kanz fi heine halte schack! Hach tu pitzpu! hach tu-u pitzpu!”

„Oh Tarapiita, kuldne Tarapiita!” karjus Oodo naeru wahel. „Oma enese ristija hõlma hakkab kinni — hahaha — hach tu pitsbuu, hach tu pitsbuuuu!”

Jaanus silmas seda meest, keda ta esimest korda nägi, ja tundis, kuda häkiline, arusaamata wiha ta südant täitis. T'al oli, nagu peaks ta käega selle inimese, rinnust kinni hakkama ja t’ale „lurjus” wastu silmi hüüdma. Aga ka kubjas luuris altkulmu tema peale ja kui n'ad läbi ajawärawa hoowi astusiwad, küsis ta tasa Oodo käest: „Kes see pois on.”

„Jah, kes ta on?” kordas Oodo, ja imestas ise, et t'al weel kordagi ep olnud meele tulnud, oma uue sõbra nime järele küsida.

„Kuule, mis su nimi on?” küsis ta nüüd, kui n'ad üle hoowi lossitrepi poole sammusiwad.

„Minu nimi on Jaanus,” kostis Jaanus.

„Kelle poeg sa siis oled?” küsis kubjas.

Jaanus tegi, kui ei oleks ta kubjase küsimest kuulnudgi. kubjase põlgaw hääl oli t'ale wastumeelt.

„Kas kuuled, ma küsin, kes sa oled, ja mis sa siit otsid?” kordas kubjas uueste. Jaanuse talupooja moodi nimi ja see, et noorhärra teda weel ei tunnudgi, andsiwad häbemata inimesele julgust. Kes teab, kas ta seegi kord wastust oleks saanud, aga lähädamal silmapilgul wihises Oodo koerapiits õhus ja langes laksatades kubjase õla peale.

„Kuda julged sina, koer, minu sõbraga sedawiisi rääkida?” kärgatas Oodo ja seadis ennast ehmatand kubjase ette.

„Ai, ai, kust ma seda teadsin, et ta noore härra sõber on,” kogeldas kubjas, „ma arwasin ... ma arwasin, mõni hulgus ... hein Pauer-unt... ai, ai, pai noorhärra, ega ma nõnda ei ütelnud, andke andeks, pai noorhärra!”

Kubjas wingerdas „pai noorhärra” piitsa all.

„Kasi minema, koer!” kärkis Oodo ja andis minewalle weel hoobi taga järele.

„Oled sa ka rüütli poeg?” küsis ta peale selle Jaanuse käest.

„Mina olen waba mehe poeg,” wastas Jaanus uhkusega. ,

„Kas sa elad ka niisuguses lossis, kui meie?” päris Emiilia: „kas teil ka aed ja hoow on?”

„Meie ei ela mitte niisuguses lossis, kui teie, aga meil on maja.”

„Ja aed ka?”

„Aed on ka.”

„Kas teil hobuseid ja sulaseid ka on?” päris Oodo.

„Jah on. Suured hobused ja tugewad sulased. Aga kubjast ei ole.”

Parajaste astusiwad rüütel von Raupen ja Tambet lossiuksest trepi peale. Lapsi silmates hüüdis rüütel:

„Ae, kust t'e selle seltsimehe wõtsite? Kes see on?”

„See on meie sõber Jaanus,” wastasiwad Oodo ja Emiilia ühest suust.

„Temal on ka loss ja hobused ja sulased,” hüüdis Oodo.

„Ja aed ja hoow on tal ka,” lisas Emiilia juure.

„Tohoo!” naeris rüütel: „märka rikas sõber! Kes ta siis on?”

„See on minu poeg Jaanus,” ütles Tambet naeratades. Lossihärra laste sõbrus tema poja wastu meelitas teda wäga.

„So? Wõi sinu poeg?” Lossihärra ütles Tambetille sina. „Sull on kena poeg. Ilus poiss. Peab ütlema. Kui wana?”

„Kümme aastat, härra.”

„So? Wõi kümme aastat?” Lossihärra armastas alama rahwa wiimseid sõnu küsides korrata. „Pidage aga head sõbrust, lapsed, kui kokku juhtute. Oskab ka midagi?”

„Ta on kaks talwet kloostris õppimas käinud.”

„So? Kaks talwet kloostris õppimas käinud? Näe. Wiks. Noh, olge head lapsed. Hääd päewa Metsa-Tambet, häed pääwa!”

Rüütel nikutas kergeste pead Tambeti sügawa kummardamise peale. Jaanus jättis kätt andes uute sõbradega jumalaga. Lubati warsi jälle näha ja palju koos mängida. Siis istusiwad isa ja poeg hobuste selga ja sõitsiwad wärawast wälja kojupoole.

Teepeal küsis Tambet poja käest:

„Kas on lusti, tulewal korral jälle mu kaasa lossi tulla?”

„Jah on.”

Kui natuke maad oli sõidetud, küsis Tambet uueste:

„Kas lossihärra lapsed olid lahked küll?”

„Oliwad küll. Muudkui ei ole ikka nii, kui meie oleme.”

Kui n'ad kodu ligidal oliwad, küsis Jaanus:
„Kas lubad mind meie suure kõrwiga wahel üksipäine wälja?”
„Kuhu sa t'aga tahad minna?”
„Metsa — muidu sõitma.”
„Wahel lossi ka?”
„Eks wõi wahel senna ka.”
„No, eks ma siis luba.”

4.

Tambet lubas ja Jaanus sõitis sagedaste, wiimaks peaaegu igapääw lossi. Laste wahel kaswis suur sõbrus — nooruse sõbrus, mis kõigekauemine kestab, aga, kord murtud, arwa jälle täieks saab. Ja murdmine on kerge. Üks sugu wääratab riist, ja kõik on maas, mis ta hoidis.

Jaanus oli wiieteistkümne aastaseks saanud. Ühel suwepääwal istus ta oma täku selga — ta oli endise kõrwi asemelle wiieteistkümnemaks sündimise päewaks kena täku kingitud saanud — ja sõitis üksipäini lossi poole. Lossi lähedal tuliwad t'ale kaks teist ratsalist wastu — Oodo ja Emiilia. Mõlemal lastel oliwad weiksed, tasased hobusekesed, keda pooni-hobusteks kutsutakse. Oodol punane, Emmil walge.

Tarapiita ratsutas oma enese nelja jala peal.

„Kas näed, Jaanus!" karjus Oodo juba eemalt kaugelt, „kas näed, missuguse saepaku otsas mina pean istuma. Piits ja nahk narutawad, aga rutemine ta raibe ei liigu. Täis wigane lehm! Säh, näe — whüüt, nõõ! Nõõ! Nõõõõ!"

Wilistades, keelt laksatades ja piitsa plaksutades hakkas pois waest looma tõrjuma, kes kõigest jõust edasi püüdis, aga mättase maa peal palju edasi ei pääsnud. Emmi ei raatsinud oma hobust peksta, sellepärast oli ta ka tüki maad taha jäänud.

„Kuhu te tahtsite sõita?" küsis Jaanus, oma täkku osawalt seisma pannes.

„Oh, Jaanus! kaebas Oodo, ka kinnipidades, „peaks sa teadma, missugust rumalat tempu mina täna homiku tegin. Mõtle, mina läksin Emmiga selleüle riidu, kes meist paremine peaks ratsa sõitma. Mõtle, Emmiga, kes oma hobust ei raast puudutadagi!"

„Sa kiitsid, et sa lehma selgas rutemine edasi saad, kui mina oma pooni selgas," seletas Emmi, kes ka kohale oli jõudnud.

„Mis seal kahtlemist on?" naeris Oodo: ,,Hea küll, meie läksime riidu, ja kutsusime kubjast wahetegijaks."

„Ega teil ka paremat wahetegijat olnud!" pilkas Jaanus.

„Teised ei mõista midagi. N'ad ehmatawad, kui nendega rääkima hakkad. Täied lambatalled. „„Kust mina seda tean noorhärra?"" ütleb üks, kui sa ta käest küsid, kas ta koer wõi kits olla? „„Eks noored saksad sõida mõlemad ilusaste, n'agu inglid,"" kostab teine. Twjuh! (Oodo sülitas) mina pean sõitma nagu ingel! Ja küsi w'a halli wärawawahi käest, see uriseb oma okkalise habemesse: „„Mis t'e kargate, n'agu täkud!"" Aga kubjas — waat' see on üks hakkaja mees, olgu muidu ni suur koer, kui tahes. Alati on tal nõu walims. Tema ütles; „Wõtke mõlemad ühesugused hobused, seadke enestele teatud tük maad ärasõita, eks siis näe, kumb enne kohale saab."" Mina andsin kubjale rõõmu pärast piitsaga plaksti! möda reisa, nii et ta hüppama hakkas, jooksin talli ja tahtsin kõigetulisemad täkud wäljawalitseda, aga kust Emmi seda lasi! Tema, jänespüksi, nõuu peale istusime nende tukkurite selga, sest et Emmi muid koguni ei tahtnud."

„Ma kartsin sinu pärast niisamma peaaegu, kui enese pärast, tulise hobustega ajama hakata," ütles Emmi rahuga, „sa ep ole weel täis ratsutaja."

„Täis ratsutaja, täis ratsutaja," osatas Oodo pahas tujus; „sina tead, mis täis ratsutaja on! Oleks m'ul praegu tuline täk, keda ma tahtsin, jalge wahel — keegi lind ei saaks mind kinni! Ma lendan nagu tuul — whüüt! Nõõ! Whüüt!"

Oodo andis waimustuses oma poonile sähärduse ootmata hoobi, et waene loom ehmatades hüppama hakkas. Jaanus ja Emmi wahetasiwad wastastiku kahetsewa pilgu, mis tunnistas, et mõlemad Oodo kõne ja teuga mitte rahul ei olnud.

„Kas t'e wõidusõit siis nüüd juba otsas on, wõi olen mina segaduseks wahwle juhtunud?" küsis Jaanus.

„Sest ep ole ühtigi," ütles Emmi ruttu: „meie wõidusõit on küll weel alles poolele, aga m'e wõime teda siit uueste hakata. M'e tahtsime prohweedi-Pärdi koopani sõita."

„Miks sa siis ei seganud?" käratses Oodo wahele: „ma olin tüki maad ees, ja oleksin wõitnud."

„Aga enne oleksid sa oma hobuse surnuks ajanud ja oma enese kaela murdnud," ütles Jaanus tõsiselt.

„Selle raipe lõppemine poleks mind wõitmast keelanud."

„Kuda nii?"

„Ma oleksin Tarapiita selga istunud."

„Ja siiski wõitnud?"

„Seda ma arwan. Mis sa arwad, Tarapiita?"

Tarapiita hakkas hüppama, mis tunnistas et isanda usaldus teda tõeste „liigutas."

„Kuule Oodo, meie wõidusõit wõib seekord parem poolele jäeda," algas Emmi, ja lisas kui Oodo jälle wahele pidi karjuma, ruttu juure: „ja ma jätan wõidulootuse sinule. Aga m'e wõime nüüd kolmekeste muidugi prohweedi-Pärdi juure sõita. Eks, Jaanus, sa tuled kaasa?"

Jaanus tahtis suure rõõmuga oma rahulolemist awaldada, aga Oodo karjus jälle, wahele:

„Mina ei sõida enam sammu, mitte ühte sammu selle imeteu selgas."

„Aga, Oodo —"

„Ei sõida. Ennem lähän neljakäpukille koju tagasi."

„Ega meil siis ole tarwis tuliste sõita" püüdis Jaanus waigistada: „m'e sõidame samm sammult üheteise kõrwas ja puhume juttu."

„Eks ma mõista," urises Oodo: „sul on muidugi hea, samm sammult sõita. Sinu täk astub ühe sammuga üle minu ja mu hobuse. Aga waat', ma annan ühe hea nõu, kui tahad kuulda."

„Anna."

„Nääd sa, mis nõu ma annan. Sina wõta minu pooni, mina sean ennast sinu täku selga, ja siis sõidame samm sammult, kui tahad."

Jaanus tõmbas kulmu kortsu. Ta ehk oli salaja n'agu lootnud, oma kena täku ja osawa sõiduga Emmi silma ees uhkust teha, ja wõitles nüüd isienesega, kas parem oleks, „häbemata poisi" pealeajamist täita, wõi mitte. Abi otsides piilus ta Emmi lahke silmadesse ja leidis seal midagi, kui palumist. Sest oli küll. Aga enne pidi weel teistmoodi katsutud saama.

„Kuule, Oodo, minu täkk on wäga tuline ja ei kannata puutumist. Ma kardan..."

„Sa kardad, et ta mind maha wiskab?"

„Istume kahekeste selga..."

„N'agu hakid kirikukatusel?"

„M'e sõidame jo muidugi sammul."

„Ja Jaanus räägib oma wanaisast juttu," aitas Emmi talla.

„Ja sina hoiad lakast ja mina sabast kinni? Keda t'e narriks tahate pidada? Lase mina istun sinu täku selga, sina wõta minu pooni - muidu ma hakkan kohe praegu koju traawima."

Ja ähwardamise tõenduseks hakkas ta hobusekese peab ümberkiskuma. Jälle otsis Jaanus omast tutwast oraakulast — lahkeist tütarlapse silmadest — nõu ning waigistust... ja kangekaelne poiss sai oma tahtmist. Jaanus ronis õhkades oma täku seljast maha ja aitas Oodot ülesse. Ise istus wäsinud pooni selga. Ülestõuswat pahameelt waigistas sõbralik naeratamine Emmi näu peal.

„Pai Oodo," palus wiimane südamelikult, „jää meie juure, sõidame ilusaste ühes. Ja nüüd hakkad oma wanaisast jutustama, eks, Jaanus?"

„Räägi seda, kuda ta karja hunta mahalõi ja puu otsa riputas," nõudis Oodo, kuningliku toredusega kõrgelt alla waadates.

Jaanus tõrjus oma pooni Emmi pooni kõrwa ja hakkas jutustama. Ta ei unustanud sellejuures kordkorralt murega Oodo poole luurida. Nad sõitsiwad üle rohu ja lilledega kaetud wälja, mis aga edespidi künkaliseks ja hauguliseks läks. Pool wersta eemal algas mets, kelle sees prohweedi-Pärdi koobas — reisi lõpetus — seisis.

Kui Jaanus oma jutuga sennamaale oli jõudnud, kus tugew Wahur parajat puud huntide ülesriputamiseks otsis, jäi ta korraga seisma ja tõmbas kulmud kokku. Oodo oli juba ammugi täku selgas kihelenud, nüüd pistis ta häkitselt kannused walusaste hobuse kintsudesse, wilistas ja pistis tui tuul minema. Tarapiita rõõmukisaga tagajärele.

„Oh Jumal!” karjatas Emmi kohkudes.

„Katsume nii ruttu, kui saame, järele!” hüüdis Jaanus ja hakkas poonit kõigest jõust ajama. Aga enne kui mõlemad sada sammu jõudsiwad sõita, nägiwad n'ad, kuda tuline täkk Oodoga üle laia hangu hüpates kõrgesse tõusis ja lähämal silmapilgul koormata edasi tormas, kuni rnetsasalgu sisse kadus.

N'ad leidsiwad Oodo minestanud liiwa peal maas olewat. Tarapiita lakkus wingudes hingetuma isanda silmi.

Jaanus kummardas eluta poisi keha üle, kiskus riided eest lahti, hoidis kõrwa kõwaste südame koha wastu ja ütles ülestõustes: „Ta on paljast minestand.”

„Aga ta tõuseb ikka jälle elusse ja saab pea terweks?” küsis Emmi suures ahastuses.

„Kui ta ärkab, pole tal wist enam kondiwalugi. Aga m'e peame ta nüüd prohweedi-Pärdi juure kandma. Istu sina jälle hobuse selga ja wõta minu pooni kõrwa. Ma wõtan Oodo sülle. Küll m'e t'a jälle elusse toimetame.”

Sellega tõstis ta hingetuma keha oma tugewa käte peale ja hakkas kiireste edasikandma. Emmi, poonid ja Tarapiita tagajärele.

5.

Wana eremiit*), keda rahwas „prohweedi? Pärdiks” kutsus — tema päris nimi oli Bartholomäus eht Bartel von Löwenklau — istus oma koopa suu ees, madala puust pingi peal, toetas selga wastu kaljuseina ning hoidis ristis kätega ühte pölwe kinni. Tema wanad, aga mitte tuhnid silmad waatasiwad puulehtede kiikumist, kui tasane tuuleõhk neid kiigutas. Kord puhus häkiline kange hoog läbi metsa, oksad painusiwad, lehed kahisesiwad segamine, mõned langesiwad keerutades maha. N'ad oliwad niisammasugused, kui teisedgi, aga neid murdis ootmata tuulehoog... Ja selle ohwriga rahul, wingus tuul mööda, ning segatud lehed kohendasiwad ennast rahus wana paiga peale.

„Mõned peawad langema, olgu head wõi pahad,” ütles wanamees isieneses: „ei wõi alati õigus maailmas walitseda. Üks kaub ärateenimata häda käes, ja teised lasewad ta kahetsemata kaduda. Kes teab, kui pea isienese kätte seesamma lugu wõib tulla? Ei maksa, õnnetuste üle kurta, ei maksa, ei maksa...”

Wanamees raputas pead, ja langes mõtetesse.

Wanad, ammu möödaläinud pääwad, täis elu ja elurõõmu astusiwad ta silme ette... Noor rüütel ratsutas uhkeste ehitatud täku selgas wõiduplatsi peale. Tema kõrge, mehelik kuju tõmbas wägise kõigeilusarnad neiusilmad enese peale. Tema tugew käewars sirutas toredad wastalised liiwa peale maha ja saatis ta nimele kuulsust, kelle kõla kaugel ümberringi kõlas. Ja õhtul istus ta wagases, healõhnaga täidetud kambris ja kiwikõwa sõjamees sulas armukese jalgil pehmeks, sosistawaks armastuse sulaseks...

Aga waimustud südamega tõttas noormees magusa armukese kätewahelt, wägewa tegude himust aetud, kottu wälja kaugusesse, wõera maadesse, kaitses isamaad ja tegi ennast waenlaste hirmuks, kuni ükskord kibedas wõitluses kawala wastalise oda seljatagant ta puusa sisse tungis ja teda hingetumalt hobuse seljast maha wiskas. Lahingitorm mühises mööda, halastajad maarahwas leidsiwad haawatuma külma maa pealt, tõstsiwad üles ja wiisiwad koju. Palawik raputas mõne nädala noort, kanget keha, surm kõlistas ta sängi ääres oma külma wikatit, luges minutid, millal pingule tõmmatud elulõnga jõuaks läbilõigata. Aga mahedad neiusilmad walwasiwad lahkeste kena õnnetuma üle, pehmed, wirgud käed kohendasiwad kõwaks läinud aset, kastsiwad kuiwand suud magusa märjaga, meelitasiwad põgenejat eluwaimu rohtudega tagasi. Ja kondine tont sängi ees pistis urisedes wikati seljataha, astus igapääw sammu ukse poole, kuni wiimaks üle läwe õue ja sealt oma koledasse koju põgenes.

Ühel kenal homikul tegi paraneja silmad lahti ja wahtis otsekohe kahe ilusa silma sisse, kes armsa naeratamisega tema üle kummardasiwad ja nüüd ehmatades jälle kadusiwad.

„Ära põgene, ingel!” sosistasiwad haige huuled: „oled sa minu Heleene?”

Aga ilusad silmad ei tulnud enam tagasi.

Paranewa rüütli nooruse-jõud aga hakkas häbenema, ajas ennast julgeste ülesse, sasis haiguse karwu kinni ja müristas:

„Nüüd kasi, wõi...!”

Paari pääwa pärast tõusis noormees terwelt haiguse sängist ja wõis Jumalat ning oma auusaid üleswõtjaid südamest tänada. Siis wõttis ta reisikepi ja läks, tubli maarahwa õnnesoowimisi kaasawõttes, kerge südamega teele. Kaks ilusat silma waatasiwad kahetsedes tema järele, ja magusad huuled sosistasiwad:

„Ta lähäb oma Heleene juure.”

„Mull oli pakitaw süda täis rõõmust lootust kanda, ja siiski oliwad jalad nii kerged ja teekond kadus nii rõõmsaste,” pomises wanamees. Aga kohe peale selle läks ta nägu kurwemaks ja pea langes sügawamasse.

Ta leidis pruudi teise mehe kaisust, oma maad waenlastest lagestatud ja täitsa korratumas olekus, oma lossi ärapõlenud. Ta läks kloostrise, aga munkade wäljaspidine püha paiste ja kodune koeraelu tegiwad t'ale kloostrielu jälgits. Ta kautas himu, inimeste seas elada, rändas kaua mööda ilma, uuris loomust ja tema saladusi. Wiimaks sattus Eestimaale, ja leidis siin rahupaiga, mis ta soowis.

Tema koobas oli madal, ja seestpidi ilma iluta. Aga weike, selge ojakene sirises alt mööda, peegliks heahaisuga lilledelle, kes ennast tema sees uhkusega peelitasiwad, isikeskis kihisedes: „Ui, ui, mis pisikesed peenikesed meie oleme! Ui, ui, mis ilusa karwaga ja hea lõhnaga! Ui, ui!” Ümberringi tõusiwad kõrged toredad puud pilwete naabrisse, kust n'ad jahutawad tuult ja kosutawat wihma mahameelitasiwad. Ja kui siis tuulehoog neist läbikohises, siis õerusiwad n'ad heal tujul oksi üheteise külge ja kahistasiwad lehtedega: „Ohoo, tohoo, tuuleõhuke, õetsuta, mis mõjub! Ilma õetsutamata m'e hapneme. Õetsuta, õetsuta õrnaste, hellaste. Ooh, kui hea, ohohoh! Ohohohooooh!”

Wanamees oli sügaw loomusetundja, kes metsarohtude parandawat wäge pruukida mõistis. Ta oli kaugel ümberringi waese rahwa arst, keda kui jumalikku imetegijat auustati. Tema ise ei salganud ilmasgi rohtude loomuliku aitamise wäge, ega püüdnud rahwalle nõiakunstist teha. Siiski uskusiwad talupojad kindlaste, et ta üleloomulist asju mõistab ja waimudega ümberkäib, ja auustasiwad teda sedaenam.

Niisugune mees oli „Prohweedi-Pärt.”

*) *Eremiitid, s.o, üksilased, oliwad inimesed, kes üksipäine maailma kärast kaugel elasiwad.*

6.

Ähkides jõudis Jaanus oma koorma ja seltsiliste, Emmi, poonide ja Tarapiitaga eremiiti-koopa juure, kus ta ikka weel minestanud Oodo pehme muru peale mahapani. Prohweedi-Pärdile seletas ta lühiselt ja aupaklikult, mis oli sündinud.

Wanamees tõusis sellepeale üles, astus koopa sisse ja tuli pea, weike, läbipaistwa märjukesega täidetud klaasike käes, tagasi. Selle klaasikese suu hoidis ta Oodo nina ette. Kui minestanud poisile märjukese kange hais ninasse oli tunginud, hakkas ta ennast liigutama, tõmbas korra sügawaste hinge ja lõi silmad lahti.

„Ta tõuseb jälle elusse!" hüüdis Emmi ja hakkas rõõmutuhinal mõlema käega wenna keha ümbert kinni.

„Oh sa pai Oodokene!"

Oodo wahtis laial silmil, weel pool uimaselt, nende otsa, kes tema ümber seisiwad, ajas ennast istukille ja näitis järelemõtlewat.

„Ega sa palju häda saanud, pai kulla wennakene?" kuulas Emmi osawõttes järele ja silitas wenna palgeid.

Poiss wahtis imestades õe otsa ja pomises: „Mis häda, milla ma häda sain?"

„Kui ... kui see rumal hobune su seljast mahawiskas."

„Eks ole häbi," pilkas eremiit sõbralikult, „sina, noor rüütel, lased ennast mahawisata, ja unustad sähärduse, teutuse nii ruttu ära! Üks õige rüütel leinaks seda häbi eluaja taga."

Nüüd alles hakkasiwad noore rüütli segamine raputatud mõtted jälle selgima, selgides kanget wahtu pealekorjates. See waht oli kärsitu wiha, mis nüüd kui kuiw kasetoht põlema pahwatas. Poiss kargas jalale, tõukas õe karedalt eemalle ja karjus wälkuwal silmil:

„Mikspärast ei julge ma enam nägu näidata? Kelle ees? Teie narude ees? Kui ma tahan saate t'e kõik piitsa, n'agu koerad: Tulge siis häbistama! Ja — oh, kui mul see saadana täkk käes oleks, kes mind maha wiskas, küll ma teda piinaksin! Puruks ja pihuks ma ta peksaksin, nii et nahk kaltsudes seljast maharipub. Siis ma naeraksin. Oota, kurjategija, oota, oota, ma su weel kätte saan!"

Poiss kiristas hambaid ja sirutas rusika ähwardades wälja. Siis langes ta silm Jaanuse peale, kes pahase ja wähä põlgawa näuga teda silmas, ja nüüd hakkas ta wiha selle peale põlema. Sammu etteastudes, rusikas kässa mõlemelle poole kangeks alades, pead ettesirutades seadis ta ennast täis wõitleja seisuses Jaanuse ette ja karjus:

„Mis sa wahid sedawiisi minu peale? Kes sa oled? Talupoeg, koer sa oled. Sinu see häbemata täk oli, ja kui ma teda kätte ei saa, lasen ma sinule piitsa anda" (Jaanus tõmbas kulmu kortsu ja sihtis ähwardades teise silmi). „Wahi, wahi, koer! Küll sa näed! Armust ma sulle korra nahatäia kinkisin, aga nüüd sa pead ta kätte saama," (Jaanus surus sõrmed kõwaste peu sisse ja astus põlewil silmil ka sammu lähämalle, nii et mõlemad rind rinna wastu seisiwad). „Julge sa minusse puudutada! Ja kui sa ennast weel korra lossihoowi peal näitad, siis ma lasen sind koertest lõhkikiskuda, nii et s'ust muud järele ei jäe, kui su kerjaja kaltsud..

Sellega lõppesiwad sekskorraks Oodo ähwardawad prohweedi sõnad, sest lähemal silmapilgus mustas Jaanuse käewars ta silma ees, laksataw lops panni ta pale punatama, keele waikima ja jalad tuikuma. Emmi karjatas ehmatuses waljuste, ja eremiit kiskus Jaanuse eemalle, temale tasa üteldes: „Poiss, mõtle, mis sa teed! Tahad sa ennast meelega hukatuse sisse saata?"

Jaanus toetas ennast tummalt ja mahalöödud silmil wastu kaljuseina.

Oodo aga tormas lämmatand ähwardamisega: „Oh, küll ma tasun!" oma pooni juure, ronis selga ja hakkas hirmsa tõrjumisega kojupoole ajama. Emmi jäi esite ilma nõuta seisma ja waatas hirmuga wenna järele, siis palus tasa eremiiti, teda hobuse selga aidata. Wanamees tõstis ta hobuse selga, andis t'ale ratsud kätte ja ütles:

„Nüüd ole hea laps, Emmi, katsu, et sa Oodoga ühes lossi saad, ja räägi isale õigust. Katsu õnnetust ärapöörda, mida tige poiss wõib sünnitada."

Emmi nikutas. tummalt pead, andis jumalagajätmiseks wanamehele oma weikest käekest, ja ütles, kartlikult Jaanuse poole piiludes:

„Jumalaga, Jaanus."

„Jumalaga!" wastas see järsku, ilma et kordagi silma oleks ülestõstnud.

Emmi hakkas hobust ajama ja sõitis wenna järele.

Jaanus ei liigutanud ennast paigast, waid waatas üksi kibedalt kaduwa weikse kujukese järele. Poisi südamesse tikkus sala sammul kahetsemine ja pahameel isienese üle. Kahetsemise hääl hüüdis waljuste: „Sa oled kergemeelega suure waranduse äraraisand. Sa olid rumal, Jaanus, olid täis jõmpsikas, ei põrmugi mehemeelt. Häbi, häbi!" Ja pahameel iseenese üle, hirmutas kahetsemise selja tagant ja posises tigedalt: „Mis sa weel wahid, kõikide naeruks? Pista plehku, poe kümne katte alla, et keegi su rumalat nägu ei näe!"

Prohweedi-Pärt uuris natukene aega poisi joonesi, siis pani käe ta õla peale ja ütles lahkeste:

„Noh, noor sõber, kas jääd mulle weel seltsiks, wõi hakkad ka kojupoole ruttama?"

Jaanus astus kalju seina äärest ära ja kohmas: „Koju, muidugi koju."

„Kuule, s'ul saab nüüd muidugi ajawiidet wähäm olema, sest et sa enam lossi ei wõi minna — wõi lähäd sa ja palud andeks?"

„Ei lähä."

„Ja sõbrad jätad maha?"

Jaanus kergitas õlasi.

„Noh waata, siis tule wahel minu juure. Sa oled m'u meelepärast. Ma õpetan sulle kõiksugu tarkust ja wehklemisekunsti. Kas tahad?"

Jaanus tänas lubamise eest ja tegi minikut. T'al oli wähäke häbi wanamehe ees oma häkilise teu üle.

„Ütle mulle südame pealt," küsis eremiit weel wiimaks, „oliwad need sõbrad sulle tõeste armsad?"

Jaanus pühkis käega üle otsaesise, waatas siis selgel silmil wanamehe silmi ja wastas järsku:

„Jah oliwad. Muudkui mina ep olnud nende wääriline. Ei see ole kusagilt pärit, niisuguse rahwaga sõbrust pidada."

„Waat', see on targaste ööldud. Ega sa siis ka liiga ei kahetsegi!"

„Mis sest arutada. Mis läinud, see läinud. Jääge Jumalaga. Pean minema hobust tagaotsima."

Eremiit, kellele otsekohe wiisiga poiss tõeste meele.pärast oli, surus t'ale lahkeste kätt.

„Ja minu juure tuled?"

„Tulen küll, kui lubate."

„Ja warssi?"

„Warssi, nii pea, kui ma mahti saan. Jumalaga."

„Ja Jumal kaasa."

Jaanus läks minema. Wanamees waatas t'ale tagajärele ja pomises iseeneses: „Sest poisist ma tahan weel midagi teha."

Sellepeale läks ta koopasse.

7.
Wiie aasta pärast.

Ühel kenal hilja-suwe homikul oli Loodijärwe lossis palju elu ja kära kuulda. Hulk wõeraid rnõisnikka oli ümberkaudsest suure jahipeule kokkutulnud, mida rüütel Konrad von Raupen oma laste rõõmustuseks oli ettewõtnud. Lossi saalis sõelusiwad noored mõisnikud, all hoowi peal luusisiwad nende kannupoisid ja sulased ümber.

Noore mõisnikude jutud ei näitnud mulle nii tähelepanemise wäärt, et neid üleskirjutada. Kus noored inimesed rõõmsad on, seal on wähe tarkust. Lähme, lugeja, hoowi peale, sobistame endid ühe sulastesalgu sekka, kuulame, mis na'd westawad.

Nemad jutuswsiwad isekeskes wastastiku enese tegusi Wenelaste ja Littawlaste wastu, kelle salgund ajuti Liiwi- ja Eestimaad käisiwad lagestamas. Igaüks kiitis — mitte otsekohe iseennesest, sest seda usutakse wähä, kes otsekohe iseennast kiidab. Ei mitte. Meie auusad sõjamehed oliwad sellepoolt alandlikud, kui talled, ja kawalad, kui ussid. Seal kiitis igaüks oma peremeest, kes kui lõukoer ikka kõige ees waenlase kallale tunginud, kaks tosinad mahatapnud, kaks tosinad surmapeale haawanud, kaks tosinad hobuse seljast mahawiskanud ja mitu tosinad pakku ajanud olla. Aga... aga ... nüüd hakkas jutustaja enesest peale.

Mis oleks isand kõige oma rammu ja lõukoera tugewusega jõudnud, kui mitte tema, jutustaja sulane, kõigepealt kawalat nõu ep oleks annud, mille läbi waenlased wõrku langesiwad, ehk kui miitte tema, jutustaja sulane, isandat ep oleks waenlaste keskelt, surma suust, wäljaraiunud, ehk kui mitte tema, jutustaja sulane, waenlase kõige karusema mehe ep oleks mahasirutanud, mispeale teistel teistega kerge töö olla olnud?

Nii kõnelesiwad ja waletasiwad sulased, mis suu wahutas. Aga kõik ei rääkinud siiski selget walet.

„Teie tunnete jo kõik Kuuno von Rainthal'i," hüüdis üks kaunis tüwikas, punane mees, keda tema juuste ja habeme karwa pärast „Rebase-Reinuks" kutsuti, „waat', see on noormees, kelle pea sisse mõistuse järele kümme teist pealuu halli habemega tükkis mahuks. Ja missugune sõdija! Ma ütlen, et.. . et.. . minagi peaaegu paneksin tema eest plehku ... see on, mitte plehku, sest mina ei pane kellegi eest plehku . . . aga nõnda n'agu wähä isemoodi oleks, niisuguse wastu hakata."

„Hohoho!" kõlas rõõm kunstliku kõnekäänu üle ümberringi, ja terwe koorus päris noore rüütli Kuuno von Rainthal'i tegudest ligemat teadust.

„Meil oli," algas rääkija, punaseid wurrusi keerutades, „meil oli minewal suwel juba tükk aega wing ninas, et Leedolased meid sell aastal nokkimata ei jäta. Kui sähärdusi asju tulemas on, siis on inimesel otsekui terawam silm ja terawam nina."

„Jah, jah, jänese silm ja hirwe nina," pilkas üks kuulaja.

„Ei, ei, ma ütlen, tõest', tõest'! Kohe otsekohe terawam silm ja terawam nina, n'agu näeks ette, mis tuleb. Ja waata, tuli. Ühel kenal pääwal joosiwad kaks talupoega, kes lossist kaugel elasiwad, lossi, ja karjuwad: „Leedolased tulewad!" Waat' sulle! Nüüd oli lugu lahti. Kõigil hirm nahkas, kõigil kisa lahti. Mina üksi a'asin pea õiele..."

„Tahtsid wist hirmuwäristuses kikiwarbul üle müüri wahtida," pilkas jälle üks kuulaja.

„Ei, ei, ma ütlen, tõest', tõest'! Mina üksi a'asin pea õiele ja ütlesin: „Tulgu! Küll meie neid hurjutame. Ohoo!" Rüütel, kes mind tundis, ja teadis, et ma põrgulist sarwikutgi ei karda, ütles: „Mine sa salakuulama!" Mina mära selga ja n'agu tuul minema. Tuliwad teepeal põgenejad talupojad naeste lastega wastu, karjuwad, kui waresed ja wannuwad: „Kaitsku nüüd rüütled oma teulojusi!" Ja wahiwad nii tigedaste minu peale, kes uhke täku selgas..."

„Mära selgas," õiendas hääl kuuljate hulgast.

„Ei, ei, ma ütlen, tõest', tõest'! Wahiwad nii tigedaste minu peale, kes uhke täku selgas nii ilma kartuseta kui sõjajumal Mefistoofeles edasi tormasin."

„Mis sa iseennast niipalju jahwatad," hüüdis üks salgust wahele, „räägi, mis so isand tegi, ja torma ise, kuhu tahes."

„Oodake, eks ma ikka räägi, eks ma ikka räägi. Mina leidsin Leedolased warssi üles, kihutasin lossi tagasi ja panime wärawad kinni. Pea oliwad rööwijad seal ja hakkasiwad neid talupoegi, keda meie enam ei jõudnud sisselasta, naljapärast mahanottima. Need waesed inimesed oliwad hirmu ja ahastusega peaaru kautanud, ei n'ad mõistnud paluda, sest usku neil õigusepärast ei olegi, muudkui wandusiwad ja naesed määgisiwad, läbisegamine: „Oh Jeesus! Oh taewane Jumal! Oh püha prohwused ja postlid!" Mõned jooksiwad surmahirmus peadega otsekohe wastu müüri, nii et peaaju wäljapurtsas, ja langesiwad siis kui puupakud maha."

„Saad küll, saad küll!" hüüdsiwad mõned wahele. „Räägi, kuda t'e wiimaks peasite."

„Teie olete otsekui hagijad. Andke aega, maa räägin. Rüütel Kuuno ei suutnud seda wäljakannatada, hüüdis mehed kokku, kargas hobuse selga ja tormas läbi lahtitehtud wärawa wälja, Leedolaste kallale. Oh, poisid, oleksite teie näinud, kuda ta mõegast surm ja hukatus rõõwlite pähä sadas! Aga ta oli liigjulge, tikkus otsekohe kõigetihedama waenlaste salga sisse, ja möllas nende keskel, niikui metskult koerte keskel. Minul tuli hirm, et ehk ei saagi enam wälja, mu weri hakkas keema, möirgasin: „Jeesus ja Maria appi!" ja tuiskasin tema järele. Saime wõitu. Rööwlite salk panni niikui hanekari kaagutades plagama. Meie tapsime, mis süda hüppas. Rüütel Kuuno aga lasi peasenud talupoegadelle süija juua anda ja kui neid jälle minema saatis, ütles weel: „Teie nääte nüüd, kui wähä teie oma jõud teid kaitsta jõuab. Teie sõimasite meid, meie aga kaitsesime teid. Sellepärast ärge olge tänamatab, ega nurisege isandate üle, waid kartke neid, ja teenige neid truuiste."

„Nii umbes kõneles minu mehine, minu tubli isand, ja wana lossipreester lisas sügawa liigutusega juure: „Jah, ja jätke endi tige, kuri ebausk, auustaga Jumalat, kummardage püha Peetruse asemiku ja kuulake nende sõna, keda Tema oma sellasteks siin patuses maailmas on seadnud. Kui t'e seda ei tee, mis nemad teile kässiwad, siis sööb teid siin ilmas tuli, uputab wesi, ja wihase waenlase salgad kukutawad teid igawese hukatuse järwe. Aamen. Minge rahuga." Sellepeale läksiwad noomitud talupojad minema. Aga nüüd ütelge, kes teie hulgast ei tunnista, et Rüütel Kuuno kõige noore rüütlite au ja uhkus on?"

„Ei mina küll mitte!" „Mina ka mitte!" „Ei keegi mitte!" kõlasiwad hääled kooris ümberringi.

„Minule ta andis terwe killingi, kui endi poolt t'ale sõnumit wiisin, et meie rüütli jahikoer Taps poegi oli sünnitanud."

„Minu eest ta kostis, kui mu peremees mind nuhelda tahtis, sest et ühe wiinaaami teepeal poolelt tühendasin."

„Oma wõerastelle ja wõeraste sulastelle oskab ta tubliste ettepanna."

„Ratsa ta sõidab niisamma kui mina."

„On tubli rüütel."

„Mehine meheke."

„Kuradi poiss."

Nii kõlasid kiitusetunnistused ausa sulaste suust, mis tunnistas, et kiidetud rüütel, kuidagi ühe kümmendema jäu peremees oli nende ommadustest, mis tal siin ööldi olewat, tõeste kiiduwäärt noormees oli.

„Ja sest pole weel küll, et ta tugew ja wahwa on," algas rüütli waimustud sulane uueste, „ta on ka kõige lossipreilide silmamuna. Kas ta ep ole sile ja wile, niikui uus waskkübar, nii magusa häälega, kui noored pruudid pulma õhtul, wõi wanad pruudid enne pulmaõhtut, kõnerikas, wiisakas ja helde südamega?"

Jälle tõusis tõendaja kiitusepomin.

Üks weike kuiwetand mehike ligistas ennast, ja seltsi elusat jututuju tähälepannes, küsis ta kääksudes:

„Kas tohib pärida, kellest siin nii kibedaste jahwatakse?"

„Ae, w'a kubjas!" hüüdis Rebase-Rein t'ale wastu: „Tere homikut, Gooliat! Meie räägime siin praegu kõigetublimast mehest, kes iialgi ema-piima imenud."

„Ohoh! Ega te mind taga räägi, aeh?"

„Hahahah! Sa põle emapiimaga, waid kitsepiimaga kaswanud. Sellepärast m'e sinust ei wõigi kõneleda."

„Soh, soh, wõi nõnda. Aga sina oled loputisega imetatud. Ma kuulsin eemalt teite sulaste suus Kuuno von Rainthali rüütlinime, ja seal tuliwad mulle

isewärki mõtted pähä.”

„Noh, lase oma isewärki mõtteid wälja-naerda.”

„Naerge, sest muud teie ei mõista. Te naeraksite siiski, kui püha Peeter teile tõutaks, et üksi tõsise näuga taewa pääsete. Aru teil peas ei ole. Kas teate, mis teil peas on?”

„Mis meil siis peas on?”

„Teil on teie laisa mõekade rooste ja õlle kannude põhi peas.”

„Kuule, kärbes,” naeris üks jäme kõri: „Kas sust piiska peaks järele jääma, kui ma ju põidla ja weikse Atsi wahel pisut pigistan?”

„Niipalju jääb järele, et tema kallal sinu põial halwatud ja weike Ats wigaseks saab. Aga kas tahate teada, mis ma täna homiku olen kuulnud?”

Ja sulaste nägude pealt äratatud uudise himu lugedes, hirwitas kubjas kawalaste, pani sõrme suu kohta ja ütles tasasemalt:

„Aga te peate seda salaja pidama. Siin on jutt rüütel Kuunost ja ma kardan, see ei mõista nalja, kui tema saladused, enne kui tarwis, ilmale tulewad.”

Kubjas hakkas alandatud häälega jutustama.

Selle pääwa homikul, kus räägitud asjad sündisiwad, oleksime wõinud ausat kubjast lossi härra kambriukse tagant leida, kus ta pea silma, pea kõrwa wõtmeaugu külge pani, luurides ja kuulatades.

Tuas aga käisiwad kaks meesterahwast kõrwu edasi tagasi.

Üks neist oli umbes wiiskümmend aastat wana, kõrge kaswu ja lahke, auuwäärt näuga.

Teine oli umbes kahekümneneljaaastane noormees, sirge, heaste kaswanud kehaga. Tema nägu oli walge, nina peenike, silmad pruunid ja wäga elawad, juuksed ja weiksed nurrud tõmmukad. Üleüldse kena, noor rüütel, kelle petelik wäljaspoolne ja rikkad riided esimese pilgu peale igaühte rõõmustada wõisiwad.

Wanamees oli Loodijärwe lossihärra, noormees oli rüütel Kuuno von Rainthal.

„Ja nüüd on Teie asjad kõik jälle ilusas korras?” küsis lossihärra, pärast seda, kui rüütel Kuuno midagi pikemalt oli kõnelenud.

„Jumalalle tänu, jah” wastas wiimane oma kõlawa häälega: „Leedolaste rööwikäik tegi mulle minewal suwel kahju küll, aga mu talupojad saiwad selleläbi nii hirmutud, et nüüd hoolakamalt tööd teewad. Sedawiisi jõudsin oma omadusele löödud wigasi jälle parandada ja arwan, et ses asjas mitte naabrite seljataha ep ole jäänud.”

Mõlemad oli sellepeale wähä aega wait.

„Aga,” algas lossihärra uueste: „kas Teil, noorel, tulisel mehel, igawus kallale ei tüki, kui Te nii pääw pääwa järele üksipäine toore alamate hulgas peate raawitsema? Ma mõtlen, Teie tegewuse himu ei saaks wist alanema, kui noor magus eideke õhtul töömuret otsa pealt äramuisutaks.”

„See asi on küll wäga meelitaw, aga...”

„Kas usute, noor sõber, naisterahwas wöib mehe elu kibuwitsawälja õitsewaks roosiajaks muuta, kui t'al mitte just põline talwe südamepõhjas ei ela, mis õit on kärpinud, ja okastega üksi ähwardab.”

„Seda wiimast mina alati kardan.”

„Jänespüks! Selle wastu on minul hea rohi teada. Niipea, kui naisuke hellake okkad wäljaajab, niipea muudab ennast mehike mõnusaks jäepangaks. Küll siis nääte, kuda okkad töntsiks lähwad, ja üksikud õiekesed pead okaste wahelt wäljapistawad, kartlikult küsides: „Kas see kuri jae sugugi enam ei mäleta, et ta ennemuiste ka wesi olnud?” Aga jää jääb jääks, niikaua kui okkad okasteks jääwad. Niipea aga, kui kõik okkad jälle õieks on saanud, muudab ennast ka jäe-mees jälle weeks, kelle meelitawa laenete peal naisukese soowimised täitmise poole ujuwad.”

„Oi, oi, rüütel, kui naisukesed hellakesed Teid praegu kuuleksiwad!”

„Jumal hoidku, ei siis okkad kau ilmasgi.”

„Aga kas T'e ise oma rohtu korra proowinud olete?”

„Mõistmata noormees, rohtusi on külma werega kerge tosinate kaupa wäljamõelda, aga kelle weri on siis weel külm, kui rohtu tarwis? Pealegi ei olnud minul, Jumalalle tänu, rohtu ilmasgi tarwis. Minu õnnis abikaasa oli ingel taewast, kuhu ta jälle läks.”

„Kui suur wõis Teie kahju olla, niisugust abikaasat kautada.”

„Minu kurwastus oli hirmus, ja ma arwasin lõpp’mata. Aga ma olen waigistust leidnud omas tüttris, kes ema jälgede sisse astus ja nüüd m'u wanaea päike ja walgus on.”

„Ma olen kade Teie peale.”

„Te wõite õigusega kade olla. Niisugust südamelikku, enesest hoolimata armastust on arwa pruudil peigmehele pakkuda, kui seda minu Emiilia m'u wana raugale pakub. Ehk T'e teate umbes, missugune tundmine rändajal on, kes surnuks wäsinud ja palawusest pakitawa nahaga korraga wilusse rohuaeda astub, wiimse jõuuga magusaist kirssidest punawa oksa puu otsast murrab ja siis rohu sisse langeb, pehme, haisewa rohu sisse! Niisugune tundmine umbes on minu wanal südamel, kui Emiilia pehme käsi mind õhtul laija leentooli peale toimetab, ise mu põlwe peale istub, käed mu kaela ümber paneb, ja õige põhjalikult pärima hakkab, kas m'ul päewal palju muret olnud, kas ma terwe ja kas m'ul praegu hea wõi paha olla. Oh sõber, m'u wana kontidel on siis nii hea, kui kalal wees, ma olen nii õnnelik, kui poisike, kes peeli ees esimesed mustad karwakesed nina alt leiab, kus parajaste ilus täditüttrike sisse astub.”

„Ma nään, Teie ise armastate tütart ka enam, kui mõnigi peigmees pruuti.”

„Teistwiisi küll, aga truuwimalt.”

„Kahju.”

„Kuda... kahju?”

„Ma kardan, et T'e sedawiisi ilmasgi tüttrist lahkuda ei raatsi.”

„Lahkuda? Kuda nii, lahkuda?”

„Ma mõtlen, et kui noore neiu südames... Aga see ei olegi siin wist wõimalik.”

„Mis ei ole wõimalik?”

„Et... et noores neiusüdames sügawa isaarmastuse kõrwas weel teine tundmine maad wõiks leida. Andke andeks, see tuli ehk mõtlemata üle keele...”

„Ma nään, Teie olete weikses eksituses,” ütles wanamees ruttu, naeratades: „Isa armastus ei ole pime, nii kui noorte inimeste sõgedus, waid walwab terawaste armastud lapse õnne üle. Kui minu tütar ise eneselle südame järele meest walitseb, kes wäärt on, tema kõrwas teed elusse ettewõtta, siis ei seisa mina mitte wastu, waid annan rõõmsal näul, ehk küll haleda südamega, noore loomuselle wõitu.”

„Ma tänan Teid südamest nende sõnade eest. Teie tunnete mind, Teie teate, kui palju m'ul wara on. Wastake mulle nüüd ausa sõnaga: Kui m'ul iialgi peaks korda minema, preili Emiilia südames lahket tundmist minu wastu äratada, kas T'e siis arwaksite mind wäärt olewat, tema kõrwas teed elusse ettewõtta?”

Wana rüütel jäi seisma, waatas tüki aega kui kohkunud noore mehe otsa ja ütles siis wagusaste: „T'eie olete kena noormees ja Teie silmist paistab aus mehemeel wälja. Katsuge õnne. Ärge lootke minult abi, aga on õnn Teiega, siis Jumala nimel! Aga ausal teel, ausal wiisil!”

„Ma tänan; ma tänan,” hüüdis noormees rõõmutuhinal.

Kuulataja ukse taga suutis hädawaewalt kõrwale hüpata, kui uks lahti läks ja rüütel Kuuno wäljaastus. Kui tema sammude kõla kojas oli waikinud, tõttas ka kubjas kuulmata sammul wälja, kuuldud uudist hea sõbradelle kuulutama.

Wana rüütel aga kõndis paar korda mööda tuba edasi tagasi, astus akna alla, pühkis käega pikkamisi üle näu ja habeme ja waatas mõttes wälja.

„Pean ma rõõmustama, pean ma kurwastama?” pomises ta isieneses. „Esimene on mõistlikum, wiimane loomulikum... Noh, tulgu mis tuleb! Kaua mul muidugi enam elada ei ole.”

Üle taewa wenisiwad pikkamisi paar kerget pilwekest, jahedast homikutuulest aetud, lõpmata sinawa kaugusesse. Wanamees tundis igatsust...

8.

Tundi kaks hiljem sõitis uhke jahirong lossiwärawast wälja.

Kõige ees nähti rüütel Konradi kõrget, aupakkumisele sundiwat kuju. Tema istus, oma wanadusest hoolimata, ikka weel otsekohe ja uhkeste toreda hobuse selgas. Isa kõrwas sõitis Emiilia, kaunis, seitsmeteistkümneaastane noor neiu, kelle sügawais, sinises silmades praegu elaw rõõm läikis, rõõm kullaga segatud rohilises särawa loomuse ja heahaisuga täidetud õhu üle.

Kohe nende kannul sõitsiwad rüütel Kuuno ja Oodo, mõlemad kibedas jutuajamises, muudkui selle wahega, et Oodo kõigest südamest tänast jahiplaani arutas, senikui rüütel Kuuno, kõiki Oodo arutusi ilmatingimata tõeks kiitis, kõigest südamest teist jahiplaani wäljaarwas, jahiks kena Emiilia südame peale.

Peale nende tuliwad weel palju enamiste noori isandaid ja preilisid, kõik rikkas riideis ja uhke hobuste selgas.

Kõigewiimaks tuliwad kannupoisid ja sulased jahikoerte ja jahikullidega, jämedamas riides, jämedama hobuste ja jämedama kõnedega, kui eessõitjad.

Lühikese aja sees jõudis jahirong lageda platsi peale, kust jahti pidi algama. Talupojad, kes metsloomade peidukohti oliwad otsinud, andsiwad oma leidusest otsust, rüütel Konrad maanitses jahisõbru, kui wõimalik kokkuhoida, koerad lasti lahti ja kõik puistasiwad endid salkades laiale. Niisuguse jahtide juures oli saagipüüdmine kõrwaline, kihutamise lust peaasi.

Salk, kelle hulgas Emiilia ja rüütel Kuuno oliwad, ajas warsi rebase ülesse ja ajas kisaga põgeneja järele. Emiilia, kes suur sõitja ep olnud, jäi teistest maha, ning lasi hobuse sammus sõita. Seda tähälepannes pidas ka rüütel Kuuno oma hobuse kinni ja ootas, kuni Emiilia tema kõrwa jõudis.

„See üleliiga ajamine ei ole minu meelepärast," ütles neiu õlasi kergitades, „seal saawad waesed hobused surnuks aetud, riided okstest lõhkikistud, ja selle tasumiseks ep ole muud, kui waest surma aetud looma hingeheitmist näha. Tuhatkorda parem on, täna kenal pääwal rohilises metsas lustisõita."

Neiu andis oma hobuselle kerge hoobi piitsaga, mispeale tuline loom üleskargas, aga ratsudest hoitud, kergel sammul traawima hakkas. Nemad sõitsiwad metsa sisse.

„Kas Teie armastate jahti?" küsis Emiilia.

„Armastan küll," wastas rüütel Kuuno alandlikult, „ehk kui ma ka niisugust halastamata kihutamist heaks ei kiida, peab siiski terwes seltsis terwe seltsi tahtmist tegema."

„Aga mikspärast T'e nüüd terwe seltsiga kaasa ei sõitnud?"

Mina sõidan praegu kõigeparemas seltsis, ja teen selle tahtmist."

„So?" ütles neiu, ja punastas kergeste ära .

Rüütel Kuuno aga läks julgemaks, hakkas rääkima, oma elust ja lootustest, elurõõmust ja kurwastusest, häist ja pahaist inimestest. Tema rääkis elawalt, pehme, maheda häälega, osawaste iga sõna, iga silbi peale õiget rõhku pannes, ilma takistamata, ilma wastust nõudmata. Sealjuures hiilgasiwad tema tõmmukad silmad, paled punetasiwad kergeste ja parajaste jutu kõrwas liikuwad käed puutusiwad sagedaste otsekui kogemata kena neiu pehme käewarre külge.

Niisugustest noortest meestest ööldakse, et tütarlaste südamed nendele kaua wastupanna ei jõuda.

Emiilia waatas wahel häkitselt niikui kartes, oma naabri peale. Kuulis ta kõik neid ilusaid sõnu?

Korraga tõstis ta pea üles.

Üsna ligidal kostis põesaste wahel pragin, suur, tugew hirw tuli nähtawalle, wahtis silma-pilgu aralt tulijate peale ja pistis kui tuul põgenema.

„Hirw!" hüüdis Emiilia.

„Kena loom," ütles Kuuno elawalt, „niisugust maksab tagaajada."

„Ruttu, kihutage ta järele! Mis T'e ootate?"

„Aga minu seltslane?"

„Teie seltslane nõuab, et T'e teiste jahiliste silmas häbiks ei jäe."

„Aga meil'ep ole koeri."

,,See'p tee ühtegi. Järele, järele!"

Nende sõnadega andis neiu oma hobusele hoobi, nii et see kui nool edasi lendama hakkas, silmapilk oli Kuuno, kui osaw ratsaline, jälle tema kõrwas. Hirwe wile keha wilkus puude wahel, ja kadus häkilselt ära.

„Ta on jõkke hüppanud," hüüdis Emiilia ikka edasikihutades seltsilise poole, „siin otsekohe ees on jõgi sügaw ja lai, aga ülempool ja alampool saab kergeste üle. Sõitke Teie pahemat, mina sõidan paremat kätt, teinepool jõge püüame ta kahelt poolt kinni."

Sellega pööris ta hobuse jooksu paremalle poole. Rüütel Kuuno, kelle sees jahilust teise lustiga wõitles, kihutas, jahioda tõstes, teinepoole.

Mõni silmapilk hiljem läikis jõgi Emiilia ees. Wesi solises üle madala, kiwise põhja. See oli seesamma wesi, mis wana eremiiti koopa esist kastis. Neiu pidas jõekaldal hobuse kinni. See koht näitis t'ale tutaw olewat. Wee seest paistsiwad kiwid wälja, kelle üle jalakäijad jõest läbi wõisiwad minna.

„Need kiwid saiwad minupärast pandud," ütles neiu meeletuletades isienese ette: „Jah, jah, meie tahtsime Oodoga korra Jaanuse juure minna ja ei pääsnud muidu üle jõe, kuni Jaanus meie hüüdmise peale tuli ja kiwid jõkke kandis... Jaanust ma ep ole wiiel aastal näinud, lossis ta ep ole kordagi käinud. Missugune ta nüüd peaks olema? Tema kodu on siinsammas... kas sõidan waatama, wõi pööran ümber?"

Aga juba solistas hobune jalgega jões. Neiu sõitis jõest läbi, teinepool kaldal ülesse, mööda kitsast jalgteed edasi, mis puude wahel eemal walgendawa palk-aja poole wiis.

„Küll wõib nüüd Jaanus suur ja tark olla," mõtles Emiilia, senikui hobune edasisammus: ,,ta oli nii armas, mõistlik poiss. . ."

Neiu jättis oma mälestuse käigu poolele ja pidas hobuse kinni, kes parajaste puude wahelt wälja astus. Eespool tõusis tugew palk-aed lageda platsi keskel üles. Kesset aeda paistis elumaja kõrge katus laia korstnaga, selle kõrwas paar wähämat katust kõrwalise hoonete peal. Kaks paksu, kõrget saarepuud kaswasiwad hoowi-wärawa ees. Poolt platsi palk-aja ümber täitis weikene, heaste haritud rohuaed. Seal rohendasiwad kõrget õuna- ja birnipuud küpsewa wiljadega, puude jalal kaswasiwad marjapõesad, kellest kollase liiwaga kaetud jalgteed läbikäisiwad.

See üksik, õitsew talu waikse, sügawa laane keskel pani rändajat imestama, niikui üksi säraw täht pilwisel ööl, täitis meelt imeliku rahuga ja meelites kauemalle wiibimisele.

Pool teadmata lasi Emiilia hobuse rohuaja wärawa juure sammuda, astus maha, sidus Hobuse ratsupidi wärawa külge kinni ja astus aeda. Ta käis mööda liiwast jalgteed edasi, kuni ümmarguse lillepeenra juure, kesk aeda, jõudis, hakkas lillede osawat kokkuseadmist imestama, murdis eneselle ühe roosiõie ära.

Aga nüüd ehmatas ta isegi ära.

„Mis ma teen?" Ma olen wõeras ajas ja rikun wöerast wara."

Ta waatas kartltkult ümberringi, aga siin oli kõik nii wagane, nii kodune, et kartus kohe kadus ja naeratamine kohe näu peale tuli. Neiu sammus aja wiimsesse otsa, kus leherikas metswiinapuu-laube puhkamisele kutsus. Laube ukse wahele astudes kohkus ta ja jäi seisma. Laube ei olnud mitte tühi.

Üks noor mees istus punutud pingi peal laua ääres, toetas kõrget otsaesist peupessa ja näitas kirjutud raamatust lugewad, mis ta ees lahti oli.

Emiilia oli ehmatuses kergeste karjatanud. Noormees tõstis pea ülesse, ja kaks lahket, mõtterikast silma waatsiwad uue tulijalle wasta.

„Lossipreili!"

„Jaanus!"

Noormees kargas üles: Sügaw imestus, mis tema lahke näu peal paistis, andis neiule jälle julguse tagasi, pani teda koguni naeratarna.

„Anna andeks, Jaanus", ütles ta, Jaanuselle teretamiseks kätt wastasirutades, „mina sattusin jahi peal nii kui kottis kogemata seia. M'e põle wiiel

aastal teineteist näinud — eks ole, wiiel aastal? Mikspärast sa ilmasgi enam lossi ei tulnud?”

Selle peale ei teadnud Jaanus mingisugust wastust anda. Neiu sai aru, et ta tühja küsinud, ja lisas ruttu juure:

„Meil oli esiotsa wäga igaw. Aga küll sa oled suureks ja ilusaks läinud! Küll sa wõid nüüd tark olla! Meie oleme mõlemad küll puruwanaks läinud, aga mis sest, m'e oleme õde ja wend nagu ennegi. Mis, kas tahad?”

Lahke pilk, mis nende sõnade kaasutaja oli, käis Jaanusel nii luust ja lihast läbi, et muud ei saanud kogeldada, kui:

„Eks mina taha kõiki, mis Teie, preili, tahate.”

Jaanus oli nende sõnadega tähälepaneimsewäärt rumaluse ütelnud.

Esite jäi noor neiu imestuse pärast tummaks, siis lõi tõsiseks ja ütles mahalöödud silmil:

„Andke m'u häbistawat eksitust andeks. Ma arwasin wana head wenda leidmat ja joosen kui torm noore mehe kallale. Andke andeks.”

Jaanusel wennikesel oli kibe käes. Tema waatas piilusilmil selle imeliku neiu peale, kes t'ale omas õitsewas nooruses kui ingel teisest ilmast näitis olewat, ja ometigi pahandas, et tema, Jaanus, seda ingelt õeks ei julgenud wastuwõtta! Tohoo! tohoo! ... Aga kes naesterahwast aru saab! Ega tohi üleliiga häbenemisega asja koguni hukka lasta minna. . .

Jaanus wõttis südame rindu.

„Emmi!”

See üks nimi tegi endise rumaluse jälle heaks.

„Emmi!” algas Jaanus tõusewa julgusega, ja wäljaööldud nimi näitas tal nii magus, nii armas olewat... „Emmi, sa oled ennast jo nii sügawaste muutnud, et ma sind peaaegu ei tunnudgi… see on… ma tundsin küll, aga oli m'ul siiski nagu wõeras...”

Emiilia naeris.

„Sa arwasid, et mina kaswada ei mõistagi? Waata, kui pikk ma olen.”

Emiilia ajas ennast sirgeks, nii et ta parajaste Jaanuselle kunni õlani ulatas. Tema silmad naeratasiwad nii ilmasüüta lahkusega Jaanuse peale, et see jälle peaaegu kõik wennalikud lapsepõlwe mälestused oleks unustanud. Kõik selle neiu-lapse külles oli nii nõiduslik ilus, nii meelt ja mõtteid wangistaw ja joonuks tegew, ja siiski jälle nii ilmasüüta, lapselik! Ja need silmad, need suured sügawat; arusaamata hiilguses ujuwad silmad. . . Jaanus ei näinud sekskorraks omast sõbra-õest muud midagi, kui neid silmi.

„Sa oled tõeste suureks ja ilusaks läinud,” kohmas ta wastuseks.

Neiu ähwardas teda näpuga. „Waata, waata, sa hakad kergemeelelise noore rüütlite wiisi tütarlastele üleliialisi kiitusi ütlema. Aga nüüd tule istume pingi peale maha, ja räägi mulle, mis sa kõige selle aja oled teinud, kus ma sind ep ole näinud.”

Nende sõnadega istus ta ise kergeste pingi peale maha, Jaanus tema kõrwa. Seal juures langes neiu silm raamatu peale, kelle seest Jaanus oli lugenud. Ta wõttis raamatu, mis pergamendi peale oli kirjutud, kätte, ja kirja silmates, hüüdis ta imestades:

„Kuda, sa loed ladinakeele raamatuid? Kust sa ladinakeelt õppisid?”

„Ma hakkasin juba kloostris ladinakeelt õppima. Pärast aitas mind wana eremiit, kes sügawaste õpetad mees on, niikaugelle, et kõiki mõistan, mis loen.”

„Kas sa eremiitiga nii tuttaw olid?”

„Olin küll. Ta on mind ka wehklema õpetanud.”

„Kellest sa praegu lugesid?”

„See koht räägib Messeenia sõdadest.”

„Messeenia sõdadest? Siis sa armastad ajalugu uurida?”

„Armastan küll. Muud kui sügawamalt uurida ma kõiki ei jõua, selle tarwis on eremiiti ja minule tuttawa kloostri kirjawara liiga weike. Aga ma kosutan ennast suurte, tõsiste meeste eesmärgil, rõõmustan ennast endiste aegade rõõmsatega, kurwastan kurwadega. Mull on siis, kui elaksin ma nende keskel. Ka waimustust äratab ajalugu.”

Jaanuse rääkimine oli selge ja kõlaw, ehk küll wähäke wenitud. Rääkimise juures waatas ta enese ette laua peale, kelle peal ta parem käsi puhkas. Emiilia kuulas osawõtlikult, ja küsis, kui Jaanus wait jäi:

„Siis liigutab sind ka wist Messina rahwa õnnetu wabadusepüüdmine wäga? Sa olid ju, kui ma sisseastusin, nii sügawas lugemises, et sammusigi ei kuulnud.”

Jaanus wiiwitas wastusega.

„Kui inime ise hädas on, ehk ennast arwab hädas olewat,” ütles ta siis tasasema häälega, „eks siis tungi wõeras appihüüdmine hoopis sügawamast' ta südamesse, kui murete ajal. Miks siis ei peaks ühe terwe kaduwa rahwa hädakisa meid liigutama, kui...”

Jaanus jäi wait ja pööras näu ära.

„Mikspärast sa nii kurwaks lähäd?” küsis Emiilia murelikult: „mis sa tahtsid ütelda?”

Jaanus tegi teist juttu.

„Waat’, neil inimestel oli rõõmus elu, kes Periklese päiwil kena Greekamaa kodanikud oliwad. Jalge all õitses neil paradiisi sarnane maa, pea üle läikis alati sinine taewas, mahe tuuleõhk muisutas näu pealt murepilwed ära, mida mitte orjapõlw ep olnud sünnitanud. Ma tahaksin, et sell ajal Atenas, ehk tuhat aastat tulewikus oleksin elanud, kus ehk meie maal ka haridus ja wabadus halli taewast siniseks wärwib, ning kadakapõesaid roosideks muudab.”

Jaanus püüdis silmanähtawalt kena sõnu taguda, sest et oma tõsist tundmist ei tahtnud awaldada. Sest sai ka Emiilia aru.

„Sa ei ole oma isamaaga mitte rahul, Jaanus,” ütles ta tõsiselt.

Jaanus katsus ennast weel sõnasepitsemisega aidata, aga tõsidus paisus igast küljest wälja.

„Ma armastan seda pinda, kus ma sündinud olen,” ütles ta: „ma armastan teda palawalt ja truuwiste. Aga m'ul on igaw, ma olen üksi. Kui ma siin oma metsades üksipäine luusin, kus sinine taewas üle ilusa suwise pääwa naeratab, linnud laulawad ning mets ja jõgi saladusega kohisewad, siis mu süda paisub sees, hakaksin siis sõbrade kaela ümbert kinni ja hüüaksin kallis emakeeles: „Tänage, wennad, tänage Taewataati, kes meile kena, armsa isamaa on kinkinud!” Aga ma olen üksi, ei ühtegi hinge ligidal, kes m'u rõõmust ehk kurwastusest osa wõtaks, ehk keda mina tema kurwastuses wõiksin waigistada.”

Emiilia, kes terwe aja osawõtlikult rääkija otsa oli waatnud, senni kui wiimane ise arwa silmi ülestõstis, ütles kahetsedes:

„Ma saan nüüd küll aru, kui igawad su pääwad niisuguse mõtetega peawad olema. Aga mikspärast ei otsi sa omale seltsi, mikspärast matad sa oma suure mõistuse ja sügawad teadused kõikide eest, kus sa wõiksid auu ja kuulsust, ja — waigistust oma, kuda sa arwad, wõera isamaa eest leida.”

Jaanus raputas pead.

„See on wõimata. Oma kodumaad ma nüüd weel ei raatsi mahajätta, ja hakkaksin ma siin auu ja kitust otsima, siis peaksin ma ilmatingimata oma rahwa rõhujate hulka minema, nende mõtted oma mõteteks tegema ja nende püüdmiste edendamises omale auu ja tänu otsima.”

„Siis oled sa otsekohe kõige Daanlaste ja Sakslaste waenlane? Oled ka minu waenlane?”

„Kes nimetab ussikest tee peal waenlaseks, kui ta ennast tallaja jala all kõwerdab?”

„Ega sa siis ka ussike ep ole.”

„Siiski, mis aitaks see mind, mis aitaks see minu rahwast, kui mina, tundmata noor inimene, ennast ühe suure, wägewa rahwa waenlaseks tunnistaksin? Eks see oleks ülepea see kõigerumalam rumalus, ühte terwet rahwast mõne tigeda liikme pärast wihkama hakata. Ma wihkan üksi oma isamaa üleannetumaid rõhujaid, olgu nende rahwanimi, mis tahes. Mis aitab aga seegi? Nende wastu ma ometigi midagi ei jõua, nende kasuks ma midagi ei taha teha, niikaua kui nende kasu minu wendade kahju on. Nii on mu käed praegu igapidi seutud.”

„Aga kui sul nüüd tõeste suurem jõud oleks, kui näituseks sinu rahwas weel ükskord mässama . . . wõi oma wabaduse eest wõitlema hakaks, kas siis heidaksid nende hulka?”

See täis naisterahwalik kõnekään ei olnud Jaanuse meelepärast. Ta jäi wait.

„Ütle tõeste!” algas Emiilia, kell' kibe tõsi taga oli, uueste: „kas sa wõiksid meid, minu isa ja wenda, ja mind siis wihaselt tagakiusata? Kas sa wõiksid korra enne wõitlust Jumalat paluda, et ta meid, kui sinu waenlasi, kautaks?”

Siin pani Emiilia oma käe kui wannutades Jaanuse käe peale, ja waatas t'ale uurides silmi. Jaanus pööras pea kõrwale ja ei lausund sõnagi.

„No, ütle nüüd!” palus neiu uueste.

Jaanuse meel läks peaaegu pahaseks.

„Kuule, Emmi…”

„Ei, ei, ära tee teist juttu.”

Jaanus tegi eneselle lahke näu ja katsus naljaga. „Anna mulle wähämast aega!”

„Aga kui ma sulle aega annan, siis ütled?”

„Kui m'ul midagi ütelda on…”

„Kui palju sa aega tahad?”

Jaanus oli kitsikuses. „Mõtlemise aega?”

„Jah.”

„Niipalju, kui sa ise annad, Emmi.”

„So? Ma annan niipalju, kui ma üks, kaks, kolm loen.”

„Säh nüüd...”

„Üks...”

„Jäta jo see tühi nali, Emmi.”

„Kaks...”

„Ei, ma ei ütle nii ruttu midagi.”

„Petis! Sa ei taha täna koguni ütelda. Aga kust ma s'u teinekord jälle kätte saan?”

Neiu näitis wiimase küsimise juures pisut kohkuwat.

„Jah, kust?” kordas Jaanus, ja näitis kordamise juures ka pisut kohkuwat.

Wastastiku waitolemine. Emiilia waatas oma ette maha, Jaanus silmas oma keskmise sõrme nukki, mis kõrgem ja punasem oli, kui teised.

Seal kuuldi lähädal hobuse sammude müdinat ja kaks pead tuliwad wäljaspool aeda nähtawalle. Need oliwad rüütel Kuuno ja tema hobuse pead.

Emiilia tõusis üles.

„Mind otsitakse,” ütles ta ruttu: „ma pean minema. See noor rüütel on üks meie jahisõbradest. Rüütel Kuuno!” hüüdis ta, laubest wäljaastudes. Jaanus tõusis ka üles ja astus wälja.

Rüütel Kuuno pööras pea ümber ja tegi imestand näu, lossipreilit siit talumehe ajast leides.

„Kuda Teie seia pääsite?” hüübis ta hobust kinnipidades.

„Juhtusin kogemata... Siin elawad minu wanad sõbrad. See”, ütles Emiilia Jaanuse peale näidates, „see on minu kõigearmsam noorepõlwe sõber.”

Noored mehed teretasiwad kaunis külmalt teineteist.

„Aga nüüd pean minema, olen kaua wiibinud. Kohe tulen teiega kaasa, rüütel.”

Neiu tahtis Jaanusega Jumalaga jätta, aga see tuli kuni aeawärawani kaasa. Kui Emiilia hobuse selga astus, wääratas ta jalg wähäke; ta oleks kukkunud, kui mitte Jaanus teda kohe ep oleks toetanud. Ühe silmapilgu hoidis Jaanus peene, pehme keha oma käte wahel, ja tundis, kuda elaw tuli t'ale soonetesse sirises. Neiu kargas punastades sadulasse. Jaanus sidus ratsud wärawa küllest lahti ja andis ta kätte. Emiilia pidi t'ale weel midagi ütlema, aga rüütel Kuuno jõudis parajaste senna.

„Jää Jumalaga Jaanus,” ütles neiu ja surus Jaanusse kätt. „Teinekord nääme jälle.”

„Jumalaga,” wastas Jaanus wäljaspoolse rahuga.

Ärasõites waatas Emiilia weel paar korda tagasi. Rüütel Kuuno ajas hobust kiirema jooksule. Mõlemad oliwad paari silmapilgu pärast kadunud.

Jaanus aga jäi tükk aega sellesamma paiga peale seisma. Siis läks aeda tagasi, istus pingi peale, wõttis Messeenia sõjad jälle käsile. Aga kirjatähed hakkasiwad tema silma ees hüppama ja wehkima, kui oleks n'ad kõik need wahwad sõjamehed, kelle tegudest n'ad jutustasiwad. Jaanus wiskas raamatu käest, toetas selja wastu seina, pani ühe jala teise üle, hakkas ristis kätega põlwe ümbert kinni ja wahtis üksisilmi põlwe otsa. Aga põlwe otsast tikkusiwad kõiksugu imewärki wigurid wälja, hakkasiwad ennast wäänama ja hüppama, sulasiwad kokku inimese kujuks, Jaanus hakkas kätega kujutuse ümbert kinni, ja tundis oma rinna ja käewarte külles magusat puutumist… Jaanus heitis seljali pingi peale, pani käed peaalla ja wahtis lakke. Aga lagi kadus, ja Emiilia pilt ujus wahetawas walguse... Jaanus pööras ennast pingi peal küljeli, nägu wastu seina, pigistas silmad kinni. Aga silmalaud wausiwad waatuse eest, ja kaks suurt, sügawat silma läikisiwad pimedusest wasta...

9.

Jaanus kargas üles, pühkis käega üle otsaesise, uuristas käega läbi kõrwaäarse juuste, ja raputas pead.

„See on armastus”, ütles ta isieneses. „Uus piin tuleb igawuse juure.” Aga praegu oli 'ta siiski täis õnne.

Ta keeras raamatu kokku, pistis tasku, läks ajast wälja, jättis ajawärawa mõtlemata ristseljali lahti ja sammus metsa. Oma armastud metsa iludest ei pannud ta täna tähelegi. Tema oli täieste oma mõtete orjaks saanud. Nad tuliwad ja läksiwad nii kiireste, et ta ühtegi ei jõudnud sabapidi kinnitabada ning arutama hakata, mis loom ta õiete oleks. Muudkui kurwad n'ad ei olnud, seda wõis tema kõrgelhoitud peast ja kergeist liikumistest äratunda. Kurwastus riputab tinased waed liikmete külge.

Tema sammus kiireste edasi ega pannud tähelegi, kuida kuiwad raud tema jalge all ragisesiwad, ja siin ja seal mõni sügawasse rippuw oks ta näu külge puutus. Mets läks arwemaks, lõppes wiimaks täieste, ja wäljad kollendasiwad rändaja silma ees, kes meeletuletades seisatama jäi. Wäljade wahelt mustasiwad üksikud waewased saunad wälja. See oli küla. Jaanus mõtles wähä järele. Siis pööras paremat kätt, käis metsa ja põldude piiril paarsada sammu edasi, kuni sõidutee wastutuli, mis lossist läbi metsa ja põldude külase wiis. Seda teed mööda hakkas Jaanus küla poole minema.

Küla oli kaunis tühi. Mehed oliwad jahi juures aitamas, naesed põllu peal. Esimise sauna ukse ees istusiwad kaks wana eite ja maitsesiwad lõuneks odrajahu pudru. Jaanus teretas möödaminnes, ja soowis leiwale jätku. Üks eideke tõstis pea üles, hoidis käe lusikaga silmade üle, et parem näha ja kähises, Jaanust äratundes:

„Ae, Jumal’ime, Metsa oma.”

Mispeale teine eidekene ka pea ülestõstis, käe lusikaga silmade üle hoidis, et parem näha, ja kähises:

„Wõi Metsa oma.”

„Kuda, eided, käsi käib?”

„Tänu Jumalalle!,” kostis esimine eit. „Kus sa selle a'a olid?”

„Olin sammuti tegemas, ep olnud aega külasse tulla.”

„So—oh.”

Eidekesed wõtsiwad jälle odrajahu pudru käsile.

Jaanus sammus mööda küllatänawat edasi. Koerad tundsiwad teda ja liputasiwad saba, kui ta möödaminnes neid nimepärast hüüdis. Poolhalasti lapsed närus, täpirikais särkides tuliwad lõiwad patsi ja soowisiwad sülle saada. Ühe wäga waewase, pool lagunud sauna ees pidas ta kinni ja astus madalast uksest sisse. Ta pidi sammu allapoole astuma, sest tuapõrand oli sügawamas kui maapind. Walguselt tulles ei seletanud ta esite midagi poolpimedas ruumis, kus põienahaga kaetud hauk taga seinas üksi wähä walgusekuma andis. Ühest nurgast küsis lambatall uudishimuselt: „mää? mää?” ja paar ninakast kana pahandasiwad: „kaka, kaka!” teisest nurgast kähises maaalune hääl: „Kes see tuli?”

„Mina — Metsa-Jaanus,” kostis Jaanus ja hakkas häälekõmina järele edasikobama. Ta silm oli pimedusega juba wähä harjunud, nii et ta enese ees hõlgedest aset wõis näha, kelle peal hall, kuiwetand wanamees poolküljeli laamas. Tema kõrwas oli meel kerge riidega kaetud poiss maas, kes magawat näitis.

„Tasa, tasa!” kähises wanamees, altkulmu magaja poisi poole piiludes, ja näitas käega madala kolmejalgse järi peale, mis seina ääres seisis. Jaanus tõmbas järi aseme ääre ja istus ettewaatlikult maha.

Aga wist oli kanade kaagutamine poissi siiski äratanud. Ta õhkas sügawaste, liigutas ennast ja lõi silmad lahti.

„Pagan wõtku!” urises wanamees. „Jälle ülewel.”

Jaanus hakkas enese põuet ja taskuid möda otsima, ei leidnud aga midagi.

„Kahju,” ütles ta kahetsedes, „täna mul ei ole midagi kaasas. Mu tulemine oli kogemata, üsna ilma tahtmata.”

Poiss, kes pealt näha umbes wiieteistkümne aastane wõis olla, tõstis Jaanuse häält kuuldes pead ja tahtis ennast põesakille ajada. Aga korraga läks ta nägu ütlemata kibedaks, ja ta langes tasase wingumisega jälle tagasi asemi peale.

„Mis see on?” küsis Jaanus ehmatades, „kas Maanus on haige?”

„Jah, kena haigus!” pomises wanamees wihaselt ja lõi käega.

„Heldeke, mis t'al siis wiga on?”

„Küsi seda lossikubjase käest.”

„Mis?!”

„Ma ei teinud midagi, ei midagi!” wingus poiss walusalt ja pööras ennast kummuli, „oh walu, walu!”

Jahmatades kargas Jaanus ülesse ja heitis põlwili poisi kõrwa maha. Kui ta kerge katte hellaste kõrwale tõmbas, põrkas ta tagasi. Poisi katkine särk oli weretäppisi täis ja mitmest kohast keha külles kui liimiga kinni. Wanamees pööras näu ära ja pomises läbi hammaste:

„Nad on ta armetumaks peksnud.”

Jaanus, kes jälestawast nägemisest kui kange oli, pani katte jälle õnnetuma poisi keha üle ja küsis wärisewal häälel wanamehe käest, millal õnnetus sündinud olla.

„Täna homiku ta selle nahatäiega koju tuli,” urises wanamees wastuseks.

„Aga mikspärast?”

Wanamees kergitas õlasi. „Poiss ütles, ta olla noorehärra koera „tigedaks hundiks” nimetanud, ja noorehärra käsu peale olla kubjas teda talli wiinud ja uhtunud. Mis seal imet on.”

Maanus pööras ennast walusaste ohates ümber. Tema silmad oliwad kinni, aga mokad sosistasiwad järg järgult: „Ta sidus mu kinni ... ja peksis... piitsaga... kui koera... Oo!... Ma ei teinud muud ... kui ütlesin ... oo!... oo!...”

Haledus pani Jaanuse südant lõhkema.

„Kas külma wet on tuas?” küsis ta wanamehe käest, kes tuimalt, kui puutük oma paiga peal laamas ja wastuseks paljalt pead raputas. Jaanus tõusis üles ja waatas otsides tuas ümber. Nurkas seisiwad jämedast laudadest kokkulöödud kasti peal weeämbrid. Ta wõttis ühe ämbri kätte, käskis wanameest linaseid nartsusi otsida ja läks ise õue, kaewust wett tooma.

Kui ta weega tagasi tuli, oli wanamees üles tõusnud ja tuustis isienese ette pomisedes kasti kallal nurkas. Jaanus pani weeämbri aseme kõrwa maha, lasi ennast poisi juure põlwili maha, tõstis ta pea pisut üles ja sosistas t’ale waigistawaid sõnu kõrwa sisse. Poiss õhkas, heitis siis kummuli ja jäi wagusalt ootama.

„Noh, kas leidsid?” küsis Jaanus wanamehe käest, kes ikka weel kasti ees küürutas ja kasti sisikonda läbisoris.

„Pagan wõtku, mina'p siit leia hilpugi,” urises wanamees.

Jaanus läks ise kasti juure, otsis ja leidis wiimaks tüki peenemat linariiet.

„Küla'p w'a wanamoor käristab nüüd jälle,” nurises wanamees ja pesitas ennast jälle põesakille aseme peale. Ta waatas nüüd wagusalt pealt, kuda Jaanus Maanuse haawu pesi, kinnisidus, poisi õrnalt istukille aitas, märjad hõled alt ärawõttis ja aset uueste kohendas. Maanuse näuu pealt wõis selgeste lugeda, et kõik see tallitamme t'ale kibedat walu tegi; aga arusaades, et see kõik üksi headuse pärast sündis, pigistas ta hambad kokku, ja waatas haleda naeratamisega oma heategija otsa.

„Nüüd ole niikaua rahul maas, kui sind rahule jäetakse,” ütles Jaanus ülestõutes. „Terwe oled sa warsi jälle. Mina pean nüüd koju minema, ja kui mahti saan, siis ehk toon sulle waigistuseks midagi kaasa, mis leian.”

Aga ta ei saanud oma lubamist mitte täita. Kui ta sauna uksest wäljaastus, oli taewas ennast ühel äärel sinimusta pilwetega katnud, kes kiireste, häkitselt tõusnud tuulest aetud, üle terwe sinise wõlwi wenisiwad. Jaanus tõttas ruttu edasi ja jõudis parajasti metsa warju, kui esimene meilt piiraest

pilwesse sähwis ja esimene kõuemürin raksatas. Ta jõudis, märg kui kass, koju.

Terwe päewa, läbi tulewa öö sadas wihma.

10.

Kolmel päewal ei olnud Metsa talust keegi lossi ega külasse saanud. Pühapäewa õhtul wõttis Jaanus nõuks, Maanust waatama minna. Ta läks läbi metsa, senikui läbi arwema puude wäljad juba paistma hakkasiwad. Siis jäi korraga wähäks ajaks seisatama, ja — pööras paremat kät lossi poole.

Mikspärast? — Seda ei hakkanud ta järelemõtlema. Ta ep olnud wiiel aastal kordagi sennapoole saanud, nüüd tuli tal korraga arusaamata tahtmine pähä.

Kui lossihooned eemalt walgendama hakkasiwad, pööras ta kõrwale, sennapoole, kus temale noorest east wäga tuttaw lossiaed seisis. Ta pani tähele, et lossikatuse üle must lipp lehwitas. Mis see tähändas? Oli keegi lossihärra perest surnud? Kerge ehmatuse wärin käis silmapilguks Jaanuse kehast läbi.

Tema kõndis ajamüüri mööda niikaua edasi, kuni üks koht tuli, kus müür madalam oli. Sealt wõis terwet lossi selgeste näha. Jaanus toetas ennast küünarnukiga müüri na'ale ja kuulatas.

Lossist kõlas tume kära.

„Seal näitab jahiselts ikka weel koos olewat," mõtles ta, „prassiwad weel aina wahmaste. Aga see must lipp? Mis see tähändab?"

Seal kriiksus raud wäraw, mis lossihoowist aeda wiis, ja hulga häälte kõla tuli kuuldawalle.

„Wõerad tulewad aeda jalutama," ütles Jaanus isieneses ja astus sammu kolm neli kõrwale, kus paksud põesad üle müüri ulatasiwad ja teda aedas olijate silma eest warjasiwad. Salk noori isandaid tuli möda laia liiwateed waljurääkimisega ligemalle, kõigil näitsiwad pead rasked ja jalad ning keeled kerged olewat. Mõned hoidsiwad ühtteist käe alt kinni.

„Kuule, Oodo!" kuuldi üht ütlewat. „Tont wõtku, sull just hulgumiselle põhja ei ole. Alles kakskümmend aastad wana, ja ise peremees. . . tont wõtku, seal ei saaks ma mäerõikagagi tilka silma."

„Pagan wõtku!" karjus üks teine, „mina saadaksin niisuguse tagawara eest kümme taati hauda ja maksaksin igakord hauakaewajalle kahekordse palga! Pagan wõtku, ma ütlen."

„Tasa, tasa," kõlas Oodo hääl, „ära seda nii waljuste ütle, et su taadike kuuleks! Nääte nüüd, kui aralt ta ümberpiilub. Sa jänesepüks tunnistad jo kohe, kui sügawast südamepõhjast su sõnad tulewad."

Terwe selts naeris.

„Pagan wõtku!" turtsus kümneisamatja wähäke tasemalt, „kas kõik tuleb siis südamepõhjast? Mis seal naerda? Kui ei tule südamest, siis ei tule südamest."

„Aga mina ütlen südamest," ütles Oodo waljuste, „et m'ul hulgumisetuju sugugi ep oleks tulnud, kui ka isa mulle wana mära sabagi ep oleks jätnud. Mis surnud, see surnud. Mina pean omal ajal ka surema, ega päri kellegi käest järelehulgumist. Muudkui ma olen praegu weel natuke uimane ehmatusest. On surm iialgi nii häkitselt tulnud? Wälk sähwib mu enese ees puu sisse, tema hobune kargab kui hull püsti ja sealsammas lendab isa wastu puud ja langeb lõhkise peaga maha. Walmis!..."

Salk pööras ümber põesaste ja häälte kõla läks kauguses segaseks. Jaanus, kes kõik kuulnud oli, arwas unes kuulnud olewat. Oli see siis tõeste wõimalik? Lossiherra surnud — ja nii häkitselt, nii hirmsal wiisil!...

Jälle krõhises liiw ajatee peal uue tulijate jalge all. Kaks inimest tuliwad pikkamisi lähämalle — üks meesterahwas ja üks naesterahwas. Need oliwad — Jaanus tundis neid kohe ära — rüütel Kuuno ja Emiilia.

Emiilia oli mustas riides, ja niipalju kui ehawalgusel aru wõis saada, wäga kahwatand. Ta toetas ennast noore rüütli käewarre peale, kes teda waigistada püüdis.

„Kui T'e teaksite, austud preili," kõlas rüütli Kuuno pehme, pool paluw hääl, „kui suurt osa mina Teie õnnetusest wõtan, Teie kuulaksite suurema tähälepanemisega minu waigistuse sõnu, mis nõdrad on, aga südamest tulewad. Teaksite Teie, missugune põlew walu otsekui piitsahoop mu kehast läbikäis, kui T'e täna isa matmise juures nii südantlõhkuwa kiljatamisega mahalangesite! Ma oleksin kümme aastat omast elust annud, kui ma selle eest Teie õnsat isa kümneks minutiks seia paha maailmasse tagasi oleksin jõudnud meelitada, Teile ütlema, et t'al nüüd hea on, ja ta Teid, pärast pitka õnneliku elu, jällenääb, tõeste jällenääb."

Neiu wastas kurwa, wäsind häälega: „Ärge rääkige parem sest. Ma tean, Teie olete hea, tahate mind waigistada, aga Teie waew on mahawisatud."

Rüütel jäi wait. Waikselt läksiwad mõlemad mööda. Jaanus aga jäi weel tükiks ajaks müüri taha seisma. Tema oli sügawaste liigutud.

„Missugune hirmus õnnetus!" ütles ta isieneses, „Emiilia armastas oma isa kõige üle ilmas, seda ma tean. Kuda wõib nüüd walu ta heldet, pehmet südant piinata (Jumal teab, kust Jaanus nii kindlaste teadis, et Emiilial helde ja pehme süda oli)! Kurbdus saab ta hauda saatma. Aga see mõtte on jälle hirmus. Emiilia haudas! Jumal hoidku."

Jaanus waatas haleda meelega weel korra lossi poole, kelle üle must lipp õhtutuule käes lustilikult lehwitas, kui arwaks tema, kurbduse enese märk, häbiks, tühjas leinas kässa laisalt sülle panna. Lossis süüdati tuled põlema, teenijad sõelusiwad senna ja tänna, aeast kadus noorteisandate lustilik kära. Jaanus õhkas ja hakkas pitkal sammul kojupoole kõndima.

„See waene, waene neiu!" rääkis t'a, läbi pimedaks minewa metsa käies, „mis asjaga teenis tema seda ära, et niisugune õnnetus just teda pidi leidma! Ta on weel nii noor, nii nõder ja õrn. . . kuda saab ta nüüd toore, häkilise Oodoga toime? Nüüd ta nutab igapäew üksipäini omas kambris, sennikui ta silmad tuhniks ja ta kena roosiline nägu kahwatumaks ja tuimaks, niikui surnul, lähäwad. Kes kaitseb teda nüüd? Kes waigistab teda? Oh, wõiksin ma nüüd niikui enne..."

Siin jäi Jaanus omas kahetsewas mõttekäigus takistama. Tema meele oli noor, kena rüütel tulnud, kes Emiiliat aedas nii ilusa sõnadega oli püüdnud waigistada, hoopis ilusama sõnadega, kui Jaanus seda arwas wõiwat. Ja n'ad oliwad teineteise käe alt kinni hoidnud ...

Jaanuse puhtasse, kaastundwasse südamesse pesitas ennast sügawa haleduse kõrwa teine, wõeras tundmine, ja see oli kibe. Ta hurjutas ja tõrjus teda, tahtis õnnetumast neiust ning neiu õnnetusest üksipäini mõtelda ja kahetseda, aga ei pääsend.

Sest wõeral tundmisel oli wägew abiline — isienesearmastus. Tema elab iga inimese südames suuremal ehk wähämal mõedul, Jaanuse südames elas ta wähämal mõedul, aga ta elas ja muretses südames maad teise tundmiselle.

Wõeras tundmine, kord südames, ässitas: „Sa olend rumal, pai Jaanus. Sinu arutamised on rumalad. Mis sa jampsid? Emiilial pea aitajaid ja waigistajaid olema! T'al on neid tosina kaupa, igaüks tosinkorda parem kui sina. Kas ta sinust midagi kuulaks? Mäletab ta ka weel, et sina maailmas oled? Mine koju, ja nutta ise selle üle, et sa nii wähä ja waewane oled."

Niisuguse piinawa mõtetega jõudis Jaanus tunni aja pärast koju, waimupoolest enam, kui kehapoolest wäsinud.

Kui ta tuppa astus, istus wana Tambet sulastega õhtusööma juures. Jaanusel ei olnud söömahimu, ei jutuhimu, wabandas ennast peawaluga, soowis head und ja läks oma kambrisse. See kamber seisis aknaga wastu aeawärawat ja oli kaunis suur ja kõrge, riistad tema sees ja weike woodi taga seinas oliwad lihtlabased, aga puhtad ja õige korras. Aken ja aeawäraw seisiwad lahti, nii et aeast lillede magus lõhn sissewoolas.

Jaanus istus akna alla ja toetas pea peupessa. Õues oli tuuleõhk waikinud, tähäd särasiwad taewast maha. Metsast kostis korra öökulli inetu hääl. Kõik oli wait, kui haudas.

Jaanuse südant täitis ütlemata haledus. Need tundmised oliwad t'ale seiamaale wõerad, uued. Ta ei leidnud neile sõnu, ei seletust. Mõtted, kelle sarnatseid t'ale iialgi pähä ep ole tulnud, waewasid teda. Pea hakkas walutama. Ta tõusis ja heitis riietega woodi peale maha. Aga uni ei tahtnud tulla. Wiimaks wausid siiski silmad kinni. Aga mis see oli?

Jaanus ei olnud koguni mitte omas tuas, seljalt woodi peal, ta oli ikka weel lossiaea müüri taga ja nägi kõik, mis aedas sündis. Aedas aga uitasiwad palju noori, uhkeid isandaid, rikka riiete ja toreda nägudega, ja igaüks karjus ja kiitis isiennast. Ja siis tuli üksik paar, need oliwad rüütel Kuuno ja Emiilia. N'ad käisiwad õige sõbralikult, käsi käes, waatasiwad naeratades ühtepuhku teineteise silmi, ja rüütel kummardas neiu kõrwa juure ja rääkis mahedaste,

meelitawalt, nii et neiu silmad hiilgasiwad, ja õnnelik naeratamine roosilise näu peal mängis. Ja waata, nüüd hakkas rüütel kahe käega neiu ümbert kinni...

Jaanus tahtis karjuda, tahtis appijoosta, aga ta oli kiwiks kangenud, nii et häält ei wõinud teha, ega kät ei jalga liigutada. Nüüd, oh imet!.. . rüütel hakkas neiuga, kedu ta palawalt ümbert kinni hoidis, maast tõusma, kerkis, kerkis... Wiimaks kadusiwad mõlemad paksus pilwes. Jaanus wahtis kaua üksisilmi selle koha peale, kus mõlemad kadund oliwad, wahtis niikaua, kui silmad tuhniks läksiwad ja kaks suurt, rasket pisarad üle palede wenisiwad. Ta sirutas käed wälja ja hüüdis: „Emmi, Emmi!”... Seal lõhkes pilwe teist korda, wana lossihärra kahwatand surnunägu waatas põlewil silmil Jaanuse otsa, kuiwetand käed sirutasiwad ennast temale ähwardades wastu ja niikui kauge müristamine mägede tagant kõlas kuiwand huultest: „Waata enese seljataha, talupoeg! Waata enese seljataha, ori! Jaanus pööras ennast ümber ja nägi suure, kollendawa wälja, kelle peal sadanded orjad, meeste ja naesterahwas, wilja leikamas oliwad. Palawaste põletas päike tööliste selga, kelle otsaeest higi ojawiisi mahawoolas. Walju näuga kubjas käis nende wahel edasi tagasi, taples ja peksis raske piitsaga neid, kes silmapilguks julgesiwad selga sirutada. Sala hoigamine, piitsa plaksumine ja häkilised, walust wäljakisutud kiljatused kõlasiwad üle terwe wälja. Kui Jaanus orjade silma waatas, arwas ta igaühes oma lihast wenda, oma lihast õde äratundwat. Ta pigistas silmad kinni.... Korraga kuulis ta aina lähädal tuttawast häälest oma nime hüüdwat. Ta tegi silmad lahti ja nägi, kuda kubjas ühe poisi, kelle joonesi Jaanus wäga heaste äratundis, lamba külge oli sidunud ja armutumalt peksis. Rasked piitsahoobid langesiwad wihisedes õnnetuma poisi selja peale, nii et suured weretilgad wäljapurtsasiwad. Poiss wingerdas ja wingus haleduste... Jälle kuulis Jaanus teda oma nime hüüdwat, ta tahtis wihaga halastamata kubjase peale karata. . . .

„Jaanus! Jaanus!” kõlas jälle selgeste ta kõrwa — ja Jaanus ärkas üles.

Ta tegi silmad lahti. Külm higi seisis tal otsa ees. Tuba oli walge, kuu paistis selgeste sisse.

„Missugune hirmus unenägu!” ütles ta isieneses, ja imestas isegi, et see tõeste unenägu olnud, nii selgeste oli ta kõiki näinud. „Ma wannuksin sellepeale, et tõeste oma nime kuulsin.”

„Jaanus! Jaanus!” kõlas kohe sealsammas selgeste.

See ei olnud enam unenägu. Jaanus pööras silmad kui wälk akna poole ja kargas kerge karjatamisega üles.

Aknast waatas üks inimene tuppa.

„Maanus!” hüüdis Jaanus, teda äratundes: „kust sa südaööse seia saad?”

„Pai Jaanus, lase mind sisse!” palus poiss. Tema oli kahwatand, kui surnu ja wärises üle terwe keha.

„Roni siitsamma aknast sisse!”

Maanus ronis aknast sisse.

Kui ta tuas oli, oleks ta peaaegu mahakukkunud nõrkuse pärast. Jaanus toetas teda ja talutas ta oma woodi juure, kelle peale poiss, selga wastu seina toetades ja pead rinna peale riputades, rammutumalt istuma jäi.

„Mis sul wiga, Maanus?” küsis Jaanus murelikult.

„Leiba . . . tükike leiba! . . . Ma olen nälgind,” tõukas poiss järkjärgult rinnust wälja.

Jaanus läks kikiwarbul wälja, kobas köökis, kobas sahwris, leidis õnnelikult tüki leiba, liha ja kruusi paksu haput piima. Poiss hakkas näljatse hundi agarusega toiduwara kallale.

„Kaua sa juba nälgind oled?” küsis Jaanus, muretsedes, et poiss eneselle liiaga wõiks kahju teha.

„Minewasest laupääwast saati,” pomises Maanus kibedas töös, ja hammustas uueste sügawa poolkreisi leiwa sisse.

„Ei sa siis kõiki tohi ärasüa.”

Maanus waatas sügawa kohkumisega keelaja otsa.

„Sa teed eneselle kahju. Jäta nüüd järele.”

„Aga pai Jaanus...”

„Anna seia. Pärast wõid jälle süia.”

Haleda meelega nägi Maanus järelejäenud kallist toiduwara laua peale pandawat. Jaanus tõstis ta jalge peale, kohendas woodit ja ütles:

„Nüüd wõtame riidest lahti ja heidame magama. Senni räägi mulle, kui jõuad, lühidelt, mis sulle on juhtunud.”

Ja senikui mõlemad endid riietest wäljakoorisiwad, jutustas Maanus unise, aga endise wasta palju toibunud häälega, kuda kubjas teda laupääwa homikul kodunt leidnud ja kui laisklejat, nuhelda tahtnud. Tema, Maanus, putkanud tulise hirmuga uksest wälja, kubjas kirudes tagajärele. Poisi wiledad jalad oliwad teda sekskorraks küll peastnud, aga ta ei julgenud enam jalga koju tõsta, sest et teiste käest oli kuulnud, et kubjas teda olla lubanud „waese omaks” peksta. Ta hulkunud terwe öö ja pühapääwa metsas ümber, kuni wiimaks nälg teda seia ajanud.

Seni oliwad mõlemad ühe teki alla pugenud. Maanus surus ennast krutti tõmmates wastu Jaanuse rinda, ja sosistas, juba pool uinudes, weel:

„Tee m'uga... mis sa tahad... Ma ... ma olen hirmus... wäs....”

Wiimse s-ega sohises wiimne jõud poisi rinnust, silmad langesiwad kinni, ja sügaw hingetõmbamine tunnistas, et Maanus une kaissu langenud oli.

Jaanus aeles weel kaua uneta seljali maas, käed põigiti pea all. Ootmata wahejuhtumine oli ta mõtteid wähä lahutanud, aga iseäraline kurb tundmine, niikui suure õnnetuse etteaimamine rõhus ta rinda... Wiimaks, wähä aega enne pääwa tõusu langes ta sügawasse, surmasarnatsesse unesse.

11.

Teisel homikul ärkas Jaanus hilja. Maanus magas weel. Senikui Jaanus ennast riidesse pani, tõusis õues wali sõnaldamine. Ta tõttas õue. Hoowi peal seisis salk mehi. Ühelpool wana Tambet oma sulastega, teinepool lossikubjas kahe mõisasulasega. Tambet näitas elawalt midagi, mis kubjas oli ütelnud, waleks ajawat.

„Kust ta seia pidi saama?" hüüdis ta; „Läbi lae ta jo ei wõinud sissesadada. Kuda ma siis teda näinud ep oleks?"

Weike kubjas tantsis ühe jala pealt teise peale, wangutas pead, hirwitas ja karjus: „Ei sa mind petta, wennike, ei sa mind petta. Ei petta. Ta on siin ja seia ta jääb. Jumala eest. Kui sina ei tea, siis teab su poeg."

„Mis asja?" küsis Jaanus, ligi astudes.

Kubjas pööras näu kui wälk ümber, wahtis Jaanuse otsa, lõi näpuga laksu ja kilkas: ,,Waat', waat', seal ta on. Seal ta ise on. Ähää, pojuke, kus sa redu panid? Kus sa panid redu? Mis? Mi—is?"

Jaanus pööras t'ale selja, küsis, ehk küll asja aimas, isa käest: „Mis see tähendab?"

„Jumal teab, mis see tähendab," wastas Tambet õlasi kergitades. „Niipalju kui mina aru sain, otsib ta Saare-Maanust taga, kes redusse olla läinud."

„Seda ma ütlen, siin ta on!" karjus kubjas uueste: „kes see alati Saarel istus ja poissi hellitas? Kelle juure ta nüüd muidu jooksis, kui oma kalli Metsa-Jaanuse juure? Ega ta metsa ometigi wõinud jäeda. Ütelge, kes mõistab, see on, kell' aru peas, ütelgu, kas ta wõis metsa jäeda?"

Jaanuselle tuli tusk. Tema auus meel põlgas walet, ja õigust ei tohtinud ta oma aru järele ütelda. Ta jäi ilma nõuta wait. Kubjas uuris kui kull tema nägu.

„Olgu, kuda on," tõendas Tambet: „aga seda ma tean, et ta siin ei ole."

„Wale! wale!" kilkas kubjas, kätega wehkeldes: „minu käest t'e ei pääse. Kus sa pääsed? Too ta wälja, nüüd kohe too ta karwupidi wälja, wõi ma otsin terwe maja läbi. Ja—ah. Sa ei taha? Ei taha? Sooh? Siis muudkui lähme otsima, poisid, tuustime wiimse kui nurga läbi! Aga siis hoidke endid, oi, oi, hoidke endid!"

Nende sõnadega tõttas kubjas maja ukse juure. Aga Jaanus kargas enne ukse kõrwa ja ütles ülestõuswa wihaga:

„See maja on waba mehe omadus, ega tohi siin keegi ilma lubamata otsima hakata."

„So—oh?" hüüdis kubjane pilgates: „wõi tõeste? Küla'p näeme, kui kaua t'e kiidetud priius kestab. Küla'p uus härra teile priiust õpetab, närukaelad! Oot', oot', küll m'e weel näeme uudist."

Wana Tambet tuli imestades lähemalle. „Uus härra? Missugune uus härra?"

„Hähähä!" naeris kubjas: „ei teagi weel, et wana rüütel eile maetud sai! Tohoo pärdikud!"

„Jumala pärast!" pomises Tambet ärakahwatades.

„Jah, jah, meil on nüüd teistmoodi härra. Ei see hellita. See mõistab härra olla. Ohoo!"

„Aga kudawiisi ... ?"

„Kudawiisi? Hähähä! Küll ta ise teab kudawiisi. Küll t'e nääte warssi, kudawiisi. Ohoo, põle wiga."

Jaanuselle hakkas see jagelemine wastameelt minema.

„Ma tean seda lugu isegi," ütles ta isale: „küll ma räägin. Sinu ähwardamisi meie põlgame. Mine oma teed!" käskis ta, sõrmega hoowiwärawa peale näidates.

„Näe, mis uhkeste," pilkas kubjas: „n'agu kukk. Just n'agu kukk. Ei weel lähä, pojuke, enne otsin maja läbi. Katsu m'ul kukke!"

Kubjas tahtis ukselingist kinnihakata, aga Jaanus astus ruttu tema ja ukse wahele, waatas terawaste kubjase silmi, ja küsis sunnitud rahuga: ,,Kas lähäd kohe?"

Kubjaselle läks lugu kirjuks.

„Hoidke ta kinni!" käskis ta kõikuwa häälega mõisasulastelle. Aga need ei julgenud kätt Jaanuse külge panna.

„Ma olen sind kaks korda minna käskinud," ütles Jaanus tumedaste: „ära kaeba, kui kolmas kord wähä häbistawam on. Wisake ta wälja!" käskis ta oma sulastelle.

Kaheksa tugewat kät tõstsiwad siplewa ja kääksuwa kubjase üles, kandsiwad ta hoowiwärawa juure ja wiskasiwad kukerpalli õue. Tema järele läksiwad ka mõisasulased, salaja naerdes, wälja. Hoowiwäraw pandi lukku. Jaanus tõmbas isa maja sisse, et kubjase sajatamist mitte ei kuuleks. Ta oli natukene kahwatand, aga wäljaspidi rahuline, kui ta isale rääkima hakkas, mis ta lossiaia müüri ääres oli kuulnud ja näinud. Tambet wangutas mitukorda murelikult pead ja pomises:

„Paha! Wäga paha!" —

Terwe tee kirudes, longates ja sulaseid ähwardades jõudis kubjas koju.

Parajaste astus noor lossihärra salga wõerastega lossitrepist alla, hoowi peale. N'ad oliwad homikusöömise lõpetanud ja kõik heas tujus.

„Teid ma nii ruttu minema ei lase," hüüdis Oodo, kelle nägu lustist läikis: „teie peate mind aitama leinapäiwi lühendada. Mis sa luukad, wana Karjakrants? Mis tõbi sul on, et nii wihmase näu teed?"

Wiimased küsimised saiwad kubjaselle ööldud, kes sulaste seltsis trepi ette astus. Tema luukas wiimaste sammude juures nii raskeste, et näitas, kui lähäks tal astudes pea parem, pea pahem jalg tüki lühemaks, hoigas ja ähkis, kui saeweski. Härra ette astudes, pani ta käed risti, kummardas maani, riputas pea rinna peale ja hakkas liigutud häälega noomima:

„Härral on hea naerda, härra on härra, ja wõib teha, mis tahab oma sulasega. Aga mind on härra teenistuses teutud ja poolsurnuks peksetud.."

Siin hakkas ennast kubjase keskpaik, otsekui suur wikerdi, keerutama.

„Kes sind nii on nuhtlenud, waene talleke?" naeris Oodo.

„Metsa-Jaanus."

„Kes?"

„Metsa-Jaanus. Ja wana Tambet, tema isa. Peksiwad mind waese omaks, ja sõimasiwad härrat. Oo—ooh!"

Noore lossihärra seiamaale pilkawa näu peale, kogus pilwe.

„Mis sa lorised?" küsis ta järsku: Nemad sõimasiwad mind? Mind?"

„Sõimasiwad ja teutasiwad, et hirmus kuulda. Ja peksiwad mind. Oo—ooh!"

„S'ul ep ole aru peas. Mikspärast... kuda n'ad julgesiwad?"

Wõerad kogusiwad nende ümber ja naersiwad õnnetuma kubjase wigurite üle.

„N'ad on wargad!" hüüdis kubjas elawalt: „täied wargad ja röövlid. Kes teab, kui palju n'ad juba warastanud on, aga praegu on n'ad redu poisi härra külast oma juure peitnud, ega taha kätte anda. Koguni ei anna. Täied röövlid. Ja kui mina täna läksin härra omadust tagasipärima, siis n'ad hakkasiwad härrat teutama ja härrat sõimama, ja peksiwad mind waese omaks. Oo-ooh!"

Oodo läks näust punaseks ja kärkis: „Kuda sina, koer, mulle seda julged rääkida? Mispärast sa neid kohe ei sidunund ja seia ei toonud?"

„Oh, helde härra, mis jõudsin mina waene üksi hulga wastu? Ma käskisin neid seal" — kubjas näitas sulaste poole, kellel põlwed hirmu pärast nõrkema hakkasiwad — „appi tulla ja härra auu mitte teutada lasta, aga n'ad naersiwad. Muudkui mina üksi..."

„N'ad naersiwad?"

„Jah, mõlemad naersiwad, muudkui mina üksi..."

„Orjad seia!" hüüdis Oodo waljuste ja plaksutas kässa. Mõned sulased jooksiwad kokku.

„Wiige need mõlemad koerad talli!" käskis noor lossihärra: „mõlematele sada hoopi witsu ja siis kõigesügawamasse keldrisse!"

Wärisewad pahategijad wiidi ära.

Oodo pööras ennast jälle kubjase poole, kelle näu peal silmapilguks tige hirwitamine paistis: „On see kõik sõnasõnalt tõsi?”

„Wiimne kui sõna!” tõendas kubjas wastu rindu lüies.

Piitsahoop tänas truu infost oma isanda auukaitsmise eest. Kubjas lonkas minema.

„Mis lugu see oli?” knsis üks uudishimuline wõeras.

„Üks lugu, kelle ots weel tulemas on,” wastas Oodo ratsapiitsa wart wäänates. „Talupojad on mind teutanud. N'ad on minu orja peksnud — see on teutus! — Ja Jumala eest, mina seda ei kingi.”

„Mis jutt see on? Kuda wõisiwad talupojad sind teutada julgeda? Sinu oma talupojad?” küsisiwad wõerad imestelledes.

„Jah, tõsi küll, seda teie ei tea,” seletas Oodo: „siin minu maade keskel pesitseb üks nõndanimetud wabatalupoeg, kes oma kentsakaid õigusi ei tea missuguse poolearuga piiskopi käest saanud. Sell inimesel näitab minu isa helduse läbi hari nii kaswanud olewat, et mindgi enam ei taha häbeneda. Tema ja tema poeg on ühe pakkujoosja minu alamatest oma juure peitnud, minu orja peksnud ja mind selle ja sõimamise läbi teutanud. Nüüd arwake, mis ma niisugusega pean tegema.”

Auusa wiha lõke põles noorte rüütlite palgil.

„Jumala eest!” karjus Klaus von Korkenpfropf, üks priske noorsant, kellele esimesed punased karwakesed lõua peal meheauu tõutasiwad: „sähärdust ep ole ma weel kuulnud. Priitalupoeg? Mis asi see on? Seda seent meie maal ei kaswagi, ja kus ta kogemata juhtub ilmalle tikkuma, peab teda puruks tallama.”

„Mis me weel ootame?” hüüdis kõrgekasuga, kähara pea ja lühikese ninaga junker von Klopffleisch: „lähme poome kurjategijad oksa ja pistame peawarju põlema.”

„See on õigus! See on selge! Wii meid kohe senna, Oodo!” käratses terwe salk.

„Lähme peale!” ütles Oodo, kes ikka ärritumaks läks. „See lurjusetükk peab nuheldud saama, enne ma suhu leiba ei wõta.”

See nõu wõeti rõõmuhõiskamisega wasta. Sulased hüüti kokku, istuti hobuse selga ja sõideti metsa. Rüütel Kuuno ei olnud mitte nende hulkas, ei olnud ka nõuwõtmist kuulnud.

Tema istus rikkaste ehitud kambris ja waigistas kena preilit, kes wahel läbi pisarate naeratades tema pea tõsist, pea naljakat, ikka aga magusat ja sulawat kõne kuulas.

Waene Jaanus!...

12.

Metsal peeti nõuu, mis nüüd waesee Maanusega pealehakata. Maanus ise, kui tuline poiss, kippus minema, tahtis metsa joosta, ikka joosta, ei tea kuhu joosta, kui aga oma heategijaid saaks murest peasta. Wana Tambet, muidu wanadusest hoolimata elaw ja hakkaja, oli wiimaste kuuldud ja nähtud juhtumiste läbi otsekui uimaseks saanud. Ta rääkis wähä, pomises palju ja raputas wahel murelikult pead. Ka Jaanusel oli süda raske, aga ta hoidis pea kõrges, et teistele julgust teha. Tema nõu oli, Maanust lahti osta.

Aga wana Tambet raputas pead.

„Lahtiostmisest ei saa nüüd uue lossihärraga enam juttugi olema. Tema uhkus on ärritud ja tema uhkust ma tunnen. Maanusega pealegi m'e saaksime weel nõu leidma, aga meie oleme lossihärrat ennast ärritanud ja seda ta ei kingi. Paha. Wäga paha."

Selle peale walitses tükk aega waikus nende keskis.

Õuest kõlas wali paugutamine hoowiwärawa pihta. Kõik kolm waatasiwad kohkudes teineteise otsa. Tambet tõusis ülesse.

„Jaanus, sina peida Maanus ära," ütles ta kiirusega hingates: „mina lähän waatan, mis n'ad tahawad."

Wanamees ruttas wälja. Jaanus wiis poisi sahwrisse, kust redel pööningule wiis, käskis teda ülesseronida ja ennast heaste ärapeita. Poiss ronis ülesse. Seni tõusis hoowi peal wali kära. Jaanus tõttas õnnetust aimates õue ja nägi parajaste, kuda hoow ennast ratsalistega täitis ning isa, mõjuwast hoobist pähä trehwatud, mahatuikus. Häkiline hirmus wiha süttis noore mehe südames põlema, wiha, mis muud ei tahtnud, kui wihaalust asja silmapilk kautada.

„Sulased appi!" hüüdis ta waljuste, ja langes kui kalju, mis mäest allaweereb, selle ratsalise kallale, kes isa oli mahalöönud. Ta hakkas raudse rusikatega mehe käewarrest ja rinnust kinni, kiskus ta raksatades sadulast wälja ja tampis jalge alla. Kangeks jäiwad teised imestades ja kohkudes, kui Kalewipoja-tegu nägiwad.

Wana Wahura jõud elas pojapoja sees ja ärkas nüüd hirmsaste ähwardades.

Enne kui pool surnud junkru seltsimehed kohtumisest jõudsiwad toibuda, kiskus Jaanus ta mõega wälja, kargas paar sammu tagasi ja hüüdis wägewa häälega:

„Mis t'e tahate, inimesed, et t'e kui rööwlid seia sissetungite?"

Wihast punase näu ja ülestõstetud piitsaga sõitis Oodo otse Jaanuse ette, kes põrmugi ei taganenud ja kärkis: „Sa julged weel haukuda, koer?"

Teised kogusiwad ka ligemalle.

„Tagasi, tagasi!" hüüdis Jaanus ja lasi korra mõegatera wälkuda, nii et Oodo hobune kohkudes püsti tõusis. „Mina olen waba mees, niisamma kui teie, ja mõistan teutust kättetasuda. Ma tean, mikspärast sina seda mõrtsukatesalka seia oled wedanud, auutu junker. Sa oled ühe armetuma pärisorja laimamise peale rööwli kombel auusa mehe majasse tunginud. Ma põlgan sind, waewane poisike, ma põlgan sind, armetu rüütliauu roojastaja!"

Seni oliwad neli sulast endid Jaanuse selja taha kogunud. Oodo kahwatas ära, siis jooksis puna wahetades jälle üle näu kuni juuste juurteni. Tema mokad wärisesiwad ja hääl takistas, kui ta nüüd tumedaste ütles:

„Kuda sa julged ... ma wõin su tükkideks raiuda lasta... Sa teutad mind teist korda..."

Jaanus wastas rahuliste: „Kui sa aru saad, et ma sind teist korda teutan, siis tule maksa kätte! Aga sa ei julgenud üksi, tulid terwe salguga. Ma kardan, s'u auutundmine ei ole tugewam, kui s'u habe, ja seda s'ul weel ep ole."

„Koer, wait!..."

„Tule, waigista mind! Aga üksi ühe wasta, niikui see waba meeste pruuk on."

„Kurat ja põrgu!" möirgas Oodo, ja ronis hobuse seljast maha. — „Jätke meid rahule, ärgu pistku keegi oma nina meie wahele!" käskis ta seltsimehi, ja kiskus mõega wälja. .

„Enne kui m'e wõitlust algame, weel üks sõna," ütles Jaanus: „Langen mina, wõid sa m'u kehaga teha, mis tahad. Aga ma palun, jäta m'u ilmasüüta isa elusse. Kas tahad?"

„So? Palud sa nüüd, koer?"

„Mite enese eest, kutsikas, waid oma ilmasüüta isa eest, kes seal maas hoigab."

„Hea küll, ta peab elama, aga ta mädaneb kõigesügawamas keldris, kuni surm teda peastab. Aga sina sured. Sure, koer, sure!"

Mõegad kõlisesiwad kokku. Wõitlus algas.

Oodo oli julge, osaw ja tuline. Jaanus oli wahwa, osaw ja külm. Jaanusel oli esite tegemist küll, ennast lugemata hoopide ja pistete eest warjata, mis kiireste üheteise järele tuliwad. Tükk aega wälkusiwad mõegad wõitlejate wahel, otsekui puistaksiwad mõlemad wastastiku walgeid tulesädemeid wälja.

Pealtwaatajad ei teinud häält. Tambet oli ennast poolküljeli ajanud ja wahtis põnewil silmil wõitlejate poole. Hoowi peal wältas surma waikus. Muudkui sõjariistad kõlisesiwad koledalt. . .

Pikkamisi lõppes hakatuses liig agara Oodo jõud, hoobid langesiwad arwemalt, ta pidi juba isiennast kaitsema hakkama.

Waheajal oli see mehike, keda Jaanus hobuse seljast oli kiskunud, ennast jälle jalale a'anud. Tema tuletas pahakspannes meele, mis temaga tehtud, ja weel suuremaks läks ta õiglane pahameel, kui ta nägi, mis heaste talupoeg tema rüütliku mõeka pruukis. Noorsant palus seltsimeeste käest mõeka, oma au puutumist nuhelda, aga et kellegil lusti ei olnud, oma sõjariista käest anda, tõstis ta suure kiwi maast, ja tuikus sellega wõitlejate poole. Keegi ei keelnud teda, sest kõik nägiwad, kuida Oodo lugu kirjumaks hakkas minema, kui soowitaw oli.

Selle uue waenlase ligistamine tegi Jaanust wihaseks. Hirmsa hoobiga lõi ta wastase mõega pooleks ja pööras ennast kui wälk uue pealetükkija poole. Mõegata kangelene wiskas ehmatuses kiwi maha, ja näitas, et t'al jalge all tallad oliwad.

Aga nüüd tormasiwad teised kisaga ettepoole ja wõtsiwad sõjariistata Oodo, kes kui keeletu paigale oli jäänud, endi keskelle.

„Mis see tähändab?" hüüdis Jaanus ärakahwatades.

„Waat', mis see tähändab", pilkas junker Klopffleisch, ratsahobuse Jaanuse otsa ajades. See sai aru, et siin midagi peasta ei olnud ja kiristas ütlemata wihaga: „Oh petised koerad!"

Ta lõhkus tugewa hoobiga pealetungija hobuse pea, kargas tagasi sulaste poole, kes isegi juba töös oliwad ja ütles:

„Meie peame surema, mehed."

„Sureme, siis sureme hea peremehe, eest," andsiwad sulased wastuseks, üks nendest langes purustud peaga maha, teised wõitlesiwad waikselt edasi, nende mõjuwa hoopide all langesiwad kohe kaks hobust, üks mattis peremehe oma alla, teisel sai waewalt jalale, kui ühe sulase mõek t'ale õlast läbi ja poole keha sisse tungis. Õnnetu kukkus raskeste maha. Sulane kiskus mõega niisuguse tuhinaga wälja, et wähäke tagurpidi wastu seina tuikus. Sell silmapilgul aga tungis oda tema kehast läbi ja naelas teda seina, külgi kinni.

Pistja oli junker Klopffleisch, kes õnnelikult langewa hobuse alt oli peastnud. Tema hakkas oma osawa teu üle suure häälega naerma. Aga see oli tal wiimne naer siin ilmas, sest juba wihises Jaanuse mõek läbi õhu, ja naerja äraraiutud pea nuttis werd mulla sisse. Jaanus nägi, kuida sulased wiimse jõuga wastupaniwad; silmanähtawalt lõppes nende ramm, aga hädakisa ei tulnud nende suust. N'ad tahtsiwad magusalt hea peremehega ühes surra. Kaua n'ad ei saanud oodata. Üks neist hakkas warssi jälle walusalt rinnust kinni, kuhu oda sügawasse sisse oli tunginud, hoigas korisedes hinge wälja ja langes kummuli. Tema surmaja hobune astus tuksuwa keha peale, aga wiimne elus sulane wautas t'ale mõega sügawaste rindu. Hobune ja ratsaline langesiwad raskeste maha.

Rõõmuwälk läikis sulase silmis. Ta silmad otsisiwad armastud noort peremeest, kes praegu wägewa käega ühe piimanäulise nooremehe Hobuse seljast maharaius.

„Peasta ennast, peremees! Mina suren rõõmuga," hüüdis sulane, uue pealetungija mõega tugewaste kõrwale lüijes.

„Meie üksi weel?" hüüdis Jaanus, pead silmapilguks pöörates, „sureme aga siis ka, aga ausaste!"

Jaanuse silmad otsisiwad wõitluse ajal kõige õnnetuse alustajat, Oodot. Wiimaks nägi ta teda, kahwatand ja mahalöödud silmadega üksipäini hoowiwärawa lähädal seiswat. Senna-poole hakkas Jaanus kõigest jõust waenlaste salgast läbi tungima. Tema hoobid oliwad hirmsad ja lõiwad sügawaid haawu, kuhu keha külge trehwasiwad. Wäsimata kangelasejõud näitis ta käewarres olewat. Keegi ei julgenud enam otsekohe tema kallale minna, muudkui püüdsiwad lämmastawat rõngast tema ümber teha. Ta ei hoolinud nende püüdmisest, waid raius edasi.

Seal kõlas läbitungiw walukarjatamine wiimse sulase suust ta kõrwu. Jaanus pööras ennast häkiste ümber. Kolm jalasulast oliwad t'al tagant tee kinni pannud. Nende seljataga nägi ta majaukse laiali lahtiläinud olewat ja wiimse sulase keha põigiti läwe peal maas. Õnnetu oli ennast surmahirmus maja sisse püüdnud peasta, aga ust lahtitehes trehwas teda surmaw hoop, ja ta langes uksega ühes kotta.

Lahtine uks äratas Jaanuses uue mõtte. Ta oli nüüd üksipäini werejanulise salga wastas, igaltpoolt hirwitas t'ale werine surm wastu — ja eluhimu ärkas wägewaste noores mehesüdames.

Ta lasi korra mõega rõngas ümberringi wihiseda, nii et seljataga mahti sai, kargas häkilise tuhinaga teetakistajate kallale, raius esimese kahe kolme hoobiga tükkideks, ajas teisele mõega kaelast läbi ja hüppas sulase surnukeha üle maja sisse.

Keegi ei julgenud teda tagaajama minna. Isandad ja sulased jäiwad liikumata seisma ja üks luges teise silmist: „Ei mina selle küüsi himusta langeda. See ep ole talupoeg, ep ole inimene, see on kurat!”

Wiimaks tõstis üks ägedam oma häält: „Rebane on ise lõksu läinud. Meil ep ole muud teha, kui pistame pesa põlema ja wõtame t'a odade otsa, kui kusagilt haugust wälja tahab hüpata.”

Seda nõu wõeti rõõmuga wastu. Terwe salk lagunes mäda hoowi, elumaja ümber, laiale, et wäljahüppawat kodanikku piikide otsa wõtta. Ajawäraw, mis Jaanuse tua akna wastu aeda wiis, niisamma aken seisiwad lahti. Neid pandi kinni. Oli sealt keegi enne läbi peasnud, wõi mitte? Ümberpiirajatele ei tulnud see mõtte pähägi. Sulased korjasiwad laasta ja raagu seina ääre ja pistsiwad põlema. Tuleleek lippas kiireste mööda seinu ülesse, hakkas katusesse, pääsis lahtisest kojauksest maja sisse, ja wuhises warssi tulise ussikeelte wiisi aknatest wälja. Tuli wingus, kui oleks t'al kahju, seda maja, õnneliku inimeste peakatet ärahäwitada. Jaa silmapilk ootasiwad põletajad õnnetuma, tulest ja suitsust tagaaetud noore peremehe walukisa kuulwat, oot-iwad teda põlewa riiete ja kärwand juustega wäljahüppawat. Aga kõik jäi wait ja rahule põlewas majas, muudkui sädemed prõksusiwad ümberringi ja tantsisiwad otsekohe taewa poole keerlewa suitsusamba sees...

Wana Tambet laamas ikka weel hoowiwärawa lähedal maas. Hoop mõegaseljaga oli ta paljast pead raskeste põrutanud, werekautamine teda wõimatumaks, hirmus õnnetus teda uimaseks teinud. Pool põesakil wahtis ta põnewil silmil tulde, werised juuksed rippusiwad t’al sassis üle otsaesise, suu seisis lahti, alumine lõug rippus lõdwalt rinna peale ja wärises wahel krampis.

Sealsammas kõrwal toetas ennast Oodo ikka weel wastu palkaeda, käed wahelite rinna peal ja waatas wihase mokamuigutamisega pealt, mis seltsimehed tegiwad. Tema teadis, et waenlane praegu põlewas majas jälestawat otsa leidis ja ei tunnud rõõmu! See ei olnud mitte ausa mehe kättetasumine, see jättis uue, kustutamata märgi tema auu külge.

„Jaanus, poeg, kus sa nüüd oled?” sosistas wanamees oma ette. Oodo kuulis seda ja ta silmas wälkus silmapilguks kahjurõõm, mis aga kohe kadus.

„Sinu poeg põleb praegu seal majas,” ütles ta tumedalt.

Wanamees kuulis küll, aga ei pöörnud pead ümber, ega wastanud midagi. Muudkui waewalt arusaadawalt raputas ta pead.

„Kas kuuled, wanamees,” ütles Oodo uueste, „sinu poeg saab seal elusalt ärapõletud. Teeb see sulle rõõmu?”

Jälle ei wastanud Tambet midagi, aga seekord käis koguni kerge naeratamine ta näu üle. See naeratamine ütles: „Oleks m'u Jaanus weel põlewas majas, ei see ennast laseks niikui põrssakest praadida. See põrssakene wõtaks pannil wartpidi ja ehitaks kokkade päid.”

Korraga kuuldi tule wingumise ja praksumise läbi häkilist, läbitungiwat kiljatamist. Waene Maanus oli leekide wahele sattunud. Üheks silmapilguks paistis ta kahwatand nägu walusalt wõeriti kistud joonetega pööningi akna wahel. Siis langes tükk katust sisse, suits pahwatas kotiga ülesse, kitsad leegid wuhisesiwad senna tänna — ei muud häält enam, kui tule pragin...

Kes karjatamist kuulnud oliwad, jooksiwad kokku ja küsisiwad kartlikult, kas see „tema ise” olnud? Aga need, kes õnnetuma, tule roaks saanud poisi nägu oliwad näinud, raputasiwad waikselt pead. Kahtlane imetus täitis kõiki. „On ta juba walmis, wõi laseb ta ennast häälttegemata surnuks põleda?” mõtlesiwad n'ad.

Walju mürinaga kukkus kattus sisse. Tulesädemed lendasiwad kaugelle ümberringi, ait ja tall hakkasiwad põlema, hoowiseinu lakkus leek. Hakati hoowist wälja põgenema. Oodo ärkas oma tuimusest. Sulaste nõu oli, wana Tambeti tulesse wisata, aga Oodo käskis teda ülestõsta ja lossi kanda.

Terwe salk kogus ennast põlewa hoonete ette metsa ääre. Endine ülemeeline lust oli kadunud. Tule eest pelgudes, oliwad endi surnud ja haawatud kaasa wõtnud, ja seal leiti, et kolm õitsewat noortmeest, kes oma wanemate rõõm ja armukeste igatsus olnud, kergemeelelist tempu eluga oliwad maksnud. Peale selle oliwad kolm sulast surma leidnud ja mitmel teistel tunnistasiwad rasked haawad, et lustilik nali kurwaks tõsiduseks oli saanud.

Pikkamisi lagunesiwad põlewad hooned, kuni wiimaks suitsewaks tukkide hunikuteks kokkulangesiwad. Kõrge korsten üksi seisis weel ja sirutas oma suitsend pea, kui musta ähwarduse taewa poole. Kuni wiimse silmapilguni näitis pealtwaatjatelle, kui peaks kord suutumaks kadund Jaanuse wägew teha aurawaist riismetest ülestõusma. Aga üksi sinakas suits keerles mustawa tukkide otstest üles ja ühendas ennast kõrges õhu sees ujuwaks hallpunakaks pilweks.

Wiimaks roniti sadulasse ja hakati pikkamisi kojupoole sõitma. Jutuhäält ei olnud kuulda. Toored sulasedgi ei julgenud kiitlema hakata. Wõit oli wähä auu toonud.

Metsa talu waremed aurasiwad kuni öösseni. Siis langes kerge wjhm maha ja kustutas wiimse sädeme sütehunnikust. Kõrge korsten seisis weel kaua püsti ja waresed, kes ammu tutwaid hooneid ei leidnud, lendasiwad imestusega kraaksudes tema ümber. Talwe tuli ja kattis riismeid lumega. Üks pessast aetud hunt pesitses ennast tühja ahju sisse. Korstna süsimust pea läks lumiwalgeks. Waresed siblisiwad wahel ta paruka maha, aga ta sai jälle uue. Kui kewade poole jälle pehmemad tuuled puhusiwad ja lumi sulama hakkas, tegi niiskus wana korstnat rabedaks. Tük tüki järele pudenes lubja küllest. Wiimaks lükkas üks wali lõunetuul ta wana kere niisuguse mürinaga ümber, et ahjus pesitaw hunt kohkudes wäljaputkas ja alles teisel päewal jälle kartlikult sisse julges pugeda.

13.

Kewade tuli — 1343ma aasta kewade.

Jüri-kuu näitas, niikui kõik Jüri-kuud, ka sell aastal oma sagedaste muutmat nägu. Lõunaajal paistis päike selgeste ja armsaste sinisest taewast maha, õhtul läks ta särades looja ja taewa äär ümberringi lõkendas weel kaua kullases, punases, roosas ja wiioleti wärwides. Inime rõõmustas ja tõutas hommseks kena päewa. Aga näe — waewalt kadus wiimne karm sügawa sinise wõlwi piirelt, seal wärwis t'a ennast teinepool mustjaks halliks, käre homikutuul kihutas pilwesalgad üle terwe taewa, wihm, lumega segatud, kahises maha. Homikul oli taewas hall, tuul külm, maa mudane, sopase wee tõkked sirisesiwad heinamaalt mustjasse ojasse.

Ühel pimedal ööl — see oli Jüripäewa öö — pidas üksik ratsaline oma hobuse ühe kõrge künka peal kinni, mis umbes poolteist penikoormat Tallinnast seisab. Ratsaline oli ennast suure mantli sisse mässinud ja kübara sügawasse silmade peale tõmbanud.

Öö oli, kuda ööldud, pime. Taewas oli mustjahallitäpiline, niikui mättane maa. Pilwetäpide wahel joosiwad ristipõigiti heledamad jooned, kelle läbi kuu kiired wähä kuma magaja maa üle walasiwad. Soe õhtutuul kohas tumedaste ümberkaudseis metsades ja wingus läbi üksiku männa okate, kelle all ratsaline seisatas.

Pooletunni kaugusel tema seisupaigast särasiwad Loodijärwe lossi walgustud aknad kui kassisilmad metsa mustawast põhjast wälja.

„Seal on wõeraid koos," ümises ratsaline, lossi poole waadates: „nüüd ehk oleks kerge, terwet pesa kaudata. Aga tehku talupojad, mis tahawad. Mina nende õnnetust ei püija. Jumal nendega!"

Ehk küll kõrgel seisupaigal, tuule käes, sugugi palaw ei olnud, wõttis ratsaline siiski kübara peast ja pühkis käega paar korda üle otsaesise. Pilwetompid lagunesiwad ühes kohas wähäke, segane, kaduw walgus langes mehe näu peale. See nägu oli weel noor, ja, ehk küll kahwatanud ning sissewaunud paledega, siiski kaunis mehelik ja iseäranis tõsine.

Ta pani kübara jälle pähä, wõttis siis mantli alt tõrwalondi wälja, lõi tuld, pistis londi põlema ja hoidis ta ülewel. Leek lõkendas kõrgesse tuule käes.

Imelik oli, mis nüüd sündis.

Ümberringi, niikaugelle kui silm ulatas, wälkusiwad pimeduses tuled ülesse, mis paar silmapilku põlesiwad ja jälle kustusiwad.

Noormees männa all ootas umbes weerand tunni. Selle aja sees paistsiwad ja kadusiwad üksikud tuled ühtepuhku edasi. Wiimaks jäi kõik tükiks ajaks jälle pimedaks.

Aga nüüd tõusis ühes kohas uus tuli, mis aga enam ei kustunud, waid iga silmapilguga kaswas, kuni leegid tornikõrguselle lendasiwad ja ööpimedust ümberringi pääwawalguseks muutsiwad. See ei olnud enam tuli, see oli tulekahi. Üks weike mõis põles.

Ei kestnud kaua, seal purtsas teises kohas weripunane leek otsekui maa seest wälja, kaswas kiireste ja läks suuremaks, kui esimene. Waewalt oli see sündinud, kui kahes, kolmes, neljas uues kohas uued tulekahjud wäljatekkisiwad. See näitas, kui oleks Eestimaa pind lõhkenud, ja wuhiseks maakera põlew sisikond lugemata pragudest wälja. Lähädal ei olnud enam ööd, pimeduse mustjad-hallid wiirud tulede wahel kadusiwad kordamööda täieste, siis läksiwad kõikudes jälle laiemaks, niikuda leegid kõrgemalt ehk madalamalt lõkendasiwad. Lõppemata kauguses, kus silm tuleleeki enam ei näinud, liikus werekarwa puna taewa weerel.

See ei olnud enam kogemata õnnetus, see oli mässamise märk!

Ei olnud enam kahtlemist, et kõik lahtised mõisad ümberringi põlesiwad, ja mitte üksi mõisad, waid iga hoone, kelle all Daanlane ehk Sakslane oli elanud. Talupoeg, wiimse weretilgani wäljakurnatud, wõttis wiimse jõu kokku ja müristas ärkanud priiusehimu hirmsaste isandate kõrwu. Nende põlewa majade tuli pani taewast punetama, warssi wärwis nende weri ka maad punaseks. Nüüd saiwad isandad hirmuga aru, kui kardetaw see on, inimest lojuseks alandada. Sest lojuseks alandatud talupojad ei hoolinud enam inimese halastusest, waid kautasiwad kohe jalapealt, mis wihatud sugust nende kätte sattus. N'ad raiusiwad mehed tükkideks, kägistasiwad naesed ära ja wiskasiwad wäetimad tulde. N'ad ajasiwad neid kui metselajaid taga, otsisiwad neid wiimsest urkast ülesse ja tapsiwad.

Tume mühin, mis koledam oli, kui ööwaimude möllamine, kui tuule kohin, tõusis igaltpoolt üksiku künka ümber. Kui tasasem tuulehoog üheltpoolt puhus, kandis ta talupoegade metsalist rõõmuhõiskamist, oma were sees pöörlewa ohwrite hoigamist, emade haledat hüüdmist laste järele, kes armutuma mässajate piikide otsas kiljatasiwad, hädakisa, sajatamisi, tule praginat koledas segaduses üksiku ratsalise kõrwu, kes ikka weel wana koha peal seisatas.

Ta oli käed rinna peale pannud ja waatas mõttes kaugusesse. Ta silmad läikisiwad, kahwatand palgede peale tõusis kerge puna ja huuled liikusiwad iseenesega rääkides:

„Hakatus on tehtud — hirmus, werine hakatus. Taewas punetab mässamise leegist. Priiuse koit tõuseb weripunaselt. Aita, halastaja waim, et ta niisamma jälle looja ei lähä!... Wahura soow on täide läinud. Mis poeg ei teinud, seda tegi pojapoeg — ähwardaw hulgumine kõlab üle terwe maa, ja mina tema ärataja, mina tema kaswataja. Ta peletab rõhujaid.

Tõeste? Oh lootus, sa oled magus! ... Kui heameelega oleksin ma neid wäetimaid peastnud, kes täna ööse ilmasüüta surma langewad, aga ei wõi. Raudne sündmus nõuab wõeraste wiimast weretilka, kuni nende warjugi enam meie maal ei ole. Siis alles tuled wabadus tagasi, rahu kosutab kurnatud rahwast, hirm kaub waigistud südamest, ja sina, jumalik haridus lautad oma walgust rõõmurikka paikade üle...."

Rääkija jäi wait. Tema silmad hiilgasiwad elawamalt, rind tõusis, hele lõke walgustas silmapilguks ta waimustud nägu... Ta silm langes selle koha peale, kus Loodijärwe loss tule paistel metsade pimedusest wäljakumas. Seal oli kõik weel wait.

„M'u waene isa!" õhkas noormees, ja ta pea waus madalamasse.

Häälte ja hobusesammude kõmin kostis all, mis ikka lähämalle tuli. Üks salk ratsamehi tuli mäe jalal nähtawalle ja jäme hääl hüüdis ülesse:

„Kas oled weel ülewal, Tasuja?"

„Olen küll. Tulge ülesse!" wastas noormees, keda „Tasujaks" oli kutsutud.

Lühikese aja sees jõudis suur salk ülesse ja pidas üksiku ratsalise ees kinni. Need oliwad enamiste Loodijärwe talupojad. Neil oliwad kerwed, wikatid, nuiad, mõnel wanad roostetand mõegad, mis weel esiwanemate sõdasi oliwad näinud, sõjariistadeks ja kõikide nägude peal oli selgeste himu lugeda, neid mitmewärki sõjariistu niipea kui wõimalik pruukida.

Üks noorem hiiglase kasuga mees, keda Karu-Andreseks kutsuti, wehkis mõegaga korra läbi õhu, laksutas näppu ja ütles: „Kas peame pealehakkama?"

„Kust t'e hobused kätte saite?" küsis Tasuja.

„Tühendasime enne tulekut naabrimõisa tallisi," wastas Karu-Andres: „sellepärast m'e niikauaks jäimegi tulema."

„Mikspärast T'e siis kohe lossi kallale ei läinud?"

„Ei m'e julgenud ilma sinuta," wastas Karu-Andres, kes ülepea teiste eesrääkija nähti olewat.

Kes sell' silmapilgul Tasuja silmi oleks waatnud, oleks sealt seest salajat rõõmu leidnud. „Aga eks ma teile ütelnud, kui t'e mind endi eeswedajaks walitsesite, et ma selle tüki juures teid mitte ei wõi aidata," ütles ta.

Salk jäi wait.

„Pealegi on nüüd lossis kõik juba ärksad, on kõigist juba aru saanud ja ennast ettewalmistanud. Meid saaks häbiga tagasiaetama, ja kautaksime asjata oma werd."

„Sest ep ole kõik ühtigi," hüüdis Karu-Andres, jälle mõeka wehkides: „mina lähän läbi, olgu kümme kuradit ees. Ega teisedgi maha ei jää."

Salk tõstis tõendawat kära.

„Eks t'e saa aru, mis parem on," hüüdis Tasuja waljuma häälega: „meil on ju aega. Kui pärast enam mehi kogub, wõime lossi ümberpiirata. — Ehk peastawad n'ad endid seni Tallinna," lisas ta iseeneses juure.

Mehed hakkasiwad nurisema. Ühed ütlesiwad, neil saada häbi olema teiste wendade ees, kes oma mõisad auusaste ärapõletanud ja peremehed teise ilma saatnud. Teised küsisiwad otsekohe, mikspärast n'ad siis õiete wäljatulnud ja mis nüüd tegema hakata? Ega n'ad ometigi laisalt teiste tegusi pealtwaadata tahta.

Tasuja mõtles natuke aega.

„Mehed,” hüüdis ta, ja tema wägew hääl pani nurina korraga waikima, „ma mõistan küll et t'e midagi teha soowite. M’e wõime enestelle täna ööseks weel tööd teha. Mis t'e arwate, ega t'e munkasi ja muid sähärdusi musti lindusi üleliiga ei armasta?”

Terwe salk tungis selle küsimise peale, et keegi neist kiriku sulaseid üleliiga ei armasta.

„Ma lämmataksin selle terwe tõugu nende musta kuubede ses ära,” lisas heldesüdamega Karu-Andres juure.

„Siin on meil töö ootamas,” rääkis Tasuja edasi. „Siit ei ole enam, kui umbes wiis kuus penikoormat Padise kloosrisse. See klooster on küll alles noor, aga meie wendade higi läbi juba wäga uhke ja rikas, ja kloostriwanemad peawad oma talupoegi hullemine nülgima, kui mõnni mõisnik. Meie oleme ratsa, ja wõime kolme tunni pärast uhke munkadele alandust õpetada. Kas lähme?”

Mehed tõstsiwad suurt rõõmukisa: „Lähme, näitame pappidelle tuld põrguteele! Aitame kirikuhakkisi kloostri suitsu sees taewa lennata, kuhu n'ad meile tee nii üleliiga raskeks teewad!”

Lühikese aja pärast kadus tasujatesalk Tasuja käsu all, lõuneõhtupoole kihutades, pimedusesse. Küngas jäi märkusesse, muudkui tuul sosistas ja wingus üksiku männa okstes, kui otsiks ta peidupaika nende koleduste eest, kelle kõla ta kohkuwasse maailmasse kandis.

Sell hirmsal Jüripäewa ööl leidsiwad Eesti' maal mitu tuhat inimest, Daanlasi ja Sakslasi mehi ja naisi, nõdrasi wanakesi ja wäetimaid lapsi Eestlaste kaua kaswatatud wiha läbi surma.

14.

Mässawa talupoegade salgad kogusiwad ennast Tallinna alla, pärast seda, kui lagedal maal wiimne wõeras kautud oli. Nende hulk kaswas kuni kümnetuhandeni, kellel kõigil üks tahtmine oli, wabadust tagasiwõidelda, ehk wabaduse eest wõideldes otsa leida. Nende elu oli nii jälgiks läinud, et surm neile parema aegade hakatus näitas olewat. N'ad walitsesid enestelle wanemaid ja saatsiwad saadikuid Soomlaste juure, neilt abi paluma. Wiiborg'i piiskop lubas neile mehi laewadega saata, kui Tallinn pärast langemist Rootsi kuninga walitsuse alla jääks.

Linnas, kelle rahwahulk põgenejate läbi oli kaswanud, walitses hirm ja ahastus, kardeti, et talupojad kohe tormi hakaksiwad joosma ja siis oli kõigil kuri ots oodata. Arwata oli, et ärritud Eestlased linnarahwaga enam halastust ei saaks tundma, kui maa isandatega. Salaja saadeti käskjalad Liiwi ordumeistri Burchard von Dreylewen'i juure abi paluma.

Aga Eestlased ei hakkanud tormi jooksma, waid piirasiwad linna üksi ümber. N'ad ootsiwad weel üht suuremat salka, mis Tasuja käsu all Padisi kloostri paljaks riisunud ja mungad surma saatnud, ümberkaudse talupoegadelle aidand, endi isandaid kautada ja Läänelasi mässamisele ärritanud oli. Läänemaalt tungis mässamise tuli üle meerekaela Saaremaale, kelle tugewad pojad ühe päewaga ligi tuhat Sakslast surmasiwad ja ordukubjast oma lossis ümberpiirasiwad. Wiimaks jõudis ühel päewal Tasuja selts laagrisse ja sai rõõmuhõiskamisega wastuwõetud. Tasujat tundsiwad enamiste kõik, aga tema minewik ja päris nimi oli üksi mõnele ta oma meestest teada ja nendele oli ta kõwaste käskinud, seda salaja pidada.

Kui Tasuja laagrist läbi suure telgi poole sõitis, mis wanemate nõupidamiste tarwis oli ehitatud, ei lõppenud rõõmukisa, noored ja wanad püüdsiwad tema kätt suruda, teda lahke naeratamisega teretada.

„Waatke, nooremad!" hüüdis üks hall wanamees, „see on tubli Eestlane. Meie ep oleks ilmasgi wabaduse mõtet julgenud wõta, kui tema mitte jala läbi terwe maa ei oleks rändanud ja igaühele otsekui uut waimu sissewalanud. Kas ta pole sada korda surmahädas olnud, kas ta pole kaua pidanud rahwa nõrkend waimu ja piitsahirmuga wõitlema, nii et iga muu oleks ammugi tüdinenud, - aga tema saatis wõimata asja korda."

„Räägitakse, Sakslased peawad teda ka kurjaste nülginud olema," ütleb üks noorem.

„Aga kas ta ilmasgi on kaewanud" hüüdis wanamees elawalt: „kas ta ilmasgi iseenesest on rääkinud? Ei sõna. Kui küsisid, tegi teist juttu Ei see kuula enesest niipalju kui sääse pirisemisest."

„Ma olen kuulnud," algas üks kolmas, „et ta koguni talupoeg ei pidada olemagi. Olnud ise prii mees ja mõisa omanik, aga sellepärast, et ta talupoegade eest seisnud, olla Sakslased ta mõisa põlema pistnud ja ta omad kuni wiimseni äratapnud."

„Ei ta talupoeg küll ei ole," tõendas üks neljas, „ta loeb Reekani, Juudi ja Mustlase keele kirjasi ja peab nende Sakslastelle, keda ta mehed mahanuiawad, saksakeele wastama, mis wahutab."

Kui Tasuja wanemate telki astus, oliwad wanemd parajaste nõupidamiseks koos. Nemad oliwad aastate poolest kõik wanemad, kui Tasuja, mõned juba halli peadega, aga kui tema sisseastus tõusiwad kõik ülessw ja teretasiwad teda rõõmuga peaaegu aupakkumisega. Siis istusiwad rõngas maha. Üks nendest, kõrge, kuningliku kasuga hallpea, keda teised kui ülemat wanemad auustasiwad, pööras ennast Tasuja poole ja ütles:

„Tasuja, poeg, sa tuled raskelt, waewarikkalt töölt ja saad wäsinud olema. Ütle, kui kaua sa puhata tahad?"

„Ma olen walmis, kõigeraskemat tööd kohe ettewõtma, kui see meie asjale kasu toob," wastas Tasuja kindla häälega.

Wana wanema silmad weeresiwad heameelega üle nooremehe sirge, siiski tugewa keha ja tõsise, kahwatand näu.

„Sa oled meie rahwa auu ja ilu," ütles ta, „sinu kätte wõib ta julgeste oma õnne uskuda. Kule, mis meil nõuks on. Meie ootame igapäew Soomemaalt abi, ega taha enne tormi hakata jooksma. Meie peame linna kõwaste ümberpiirama, et keegi sisse ega wälja ei pääse. Selletarwis peame oma seisukoha kartmataks tegema. Meie seljataga seisab Loodijärwe loss, kellel hulk sulaseid kaitsjateks on, ja kuhu pealegi palju põgenejaid maalt on peasnud. Need wõiwad meile tuska teha, sest kui linna mehed wälja juhtunud langema, tulewad need lossist seljatagant meie kallale ja meie sattume kahe tule wahele. Sellepärast peame oma seljatagust puhtaks tegema, see on, lossi, kas ärarikkuma, wõi oma meestega täitma."

Wanamees jäi pisut wait. Ka Tasuja ei rääkinud, waid waatas tõsiselt enese ette maha.

„Ma tean, et sina siit poolt äärest mees oled — eks ole?" küsis peawanem.

„Jah," wastas Tasuja lühidelt.

„Waata, siis sa tunned ümberkaudu kohtasi kõigeparemine, tunned ka Loodijärwe lossi ligemalt — eks?"

„Jah, tunnen."

„Siis on nõu leitud. Kas sa tahad oma meestega lossi kallale minna? Olgu ta nii tugew, kui iial tahes, ma mõtlen, ega sina oma karudega hirmu ei tunne. Kas tahad?"

Tasuja ei wastanud kohe. Ta waatas mõteldes enese ette maha. Wiimaks tõstis ta pea ülesse, waatas ümberringi ja küsis:

,,Kas keegi teie hulkas ei ole, kes seda tööd ennem oma peale wõtaks?"

Kõik wanemad jäiwad wait. N'ad ei saanud Tasujast aru. Kui see nägi, et mingisugust wastust ei tulnud ja peawanem suud uue seletusele lahti teha tahtis, ütles ta kindlaste:

„Minu mehed on täna wäsind, aga homme, enne kui päike tõuseb, oleme lossi ees."

Seda ettewõtmist rõõmuga heaks kiites tõusiwad wanemad üles ja läksiwad wälja, igaüks oma salga juure. Nõupidamine oli lõpetud.

Ka Tasuja astus telgist wälja. Õues tõmbas ta korra sügawaste hinge ja waatas ümberringi, kus lugemata wendade silmad usaldades temale wastunaeratasiwad ja ümises isienese ette:

„Isamaa kõige üle!"

Ta wautas kübara sügawamasse pähä ja hakkas oma meeste juure sammuma. Ta ei olnud weel kaugeile jõudnud, kui korraga laagri wiimses otsas walju kära tõusis. Suur salk mehi oli ennast ühe katkise riiete ja sassis juustega inimese ümber kogunud, kes, oma keha elawalt liigutades ning kätega wehkeldes, midagi näitis jutustawat, mis kuuljaid kangeste kihama pani.

„Lähme wanemate telgi juure!" karjusiwad mehed ja terwe salk hakkas, ennast kui lumekuul ühtepuhku suurendades, laagri keskpaiga poole weerema.

„Mis seal on?" hüüdis Tasuja, kui n'ad tema lähädalle jõudsiwad.

„Rüütlid tulewad! Ordumeister tuleb meie kaela!" karjuti wastu. Rahwahulk wedas Tasuja enesega kaasa. Wanemad jooksiwad kära peale kokku. Hirmutawat sõnumit kuuldes, kogusiwad n'ad endid telki ja kutsusiwad sõnumetooja sisse.

„Katsu rahwast waigistada," ütles peawanem Tasujalle, mispeale see kõrge kiwi peale astus ja oma wägewa häälega hüüdis, nii et see läbi kära kostis:

„Wennad, jääge rahule! Weel ei wõi rüütlid lähädal olla, ja senikui n'ad seia jõuawad, wõime kõik weel heaks muuta. Laske wanemaid rahus nõu pidada. Ma palun."

Sellepeale jäi kära wähä tasemaks, muudkui pomisemine kohas kui merelaenetamine telgi ümber. Tasuja astus kiwi pealt maha ja läks telki.

„Ordumeister ise on tugewa wäega üle Harjumaa raja astunud," rääkis narus sõnumetooja. Tema kõneles takistawa hingega, ühtepuhku luksudes ja kogeldades, niikui inimene, kes palju joosnud ehk raskeste ehmatanud on: „Ma olen neid ise näinud... see oli hirmus... oh, see oli hirmus. Ma ei suuda rääkida. Kus n'ad meie mehi kätte saiwad, seal n'ad raiusiwad n'ad... oh, mu keel jääb kangeks, seda rääkida ... n'ad raiusiwad n'ad mõekadega tükkideks, ehk poosiwad neid oksa, n'agu koerapoegi. Kõik maa ümberkaudu on hirmu ja ahastust täis, ei kellegil enam nõu ega abi. Meie oleme kadunud ... kadunud ... kadunud!..."

Rääkija pani mõlemad käed silmade ette ja hakkas waljuste nutma. Wanemad waatasiwad tummalt teineteise otsa. Waikuses, mis tükk aega tekkis walitses, kõlas üksi sõnumetoja nuutsumine otsekui paha ettekuulutus. ..

„Kui kaugel sa arwad praegu rüütlid olema?" küsis wiimaks peawanem.

Nutja pühkis käega silmi, tõstis pea üles ja hakkas uueste rääkima: „Kui mina neid nägin. . see oli tunaeile peale lõunat, meie olime weike salk ja poosime põlend rnõisa hoowi peal kubjast üles, keda keldrist wäljatõmbasime. korraga tuleb metsa nurga tagant lõpp'mata hulk ratsalise wälja, kõik raudriides ja kiibrites, ja piigid wälkusiwad päikese paistel. Kui esimesed meid silmasiwad, tormasiwad otsekui tuulispask meie kallale. Mina jõudsin waewalt keldrisse suure tõrre alla pugeda. Teised saiwad kõik piikide otsa, n'agu kiisad wardasse wõetud. Mina wabisesin kui haawaleht, ega julgenud enne ööd pead tõrre alt wäljapista. Kõik kära oli ammugi waikinud. Nüüd hakkasin kõigist jõust Tallinna poole putkama, jooksin minewase ja üleminewase öö läbi, päewal peitsin ennast metsades ja rabades, et keegi ei nääks. Juhtusin weel korra Saksa ratsamehi silmama, kus n'ad ühte küla parajaste põletasiwad. Ma pistsin kui tuul plehku, ega waadanud enne ümber, kuni kaks penikoormat olin jooksnud."

Naljakas reisijutustamine, ehk küll pool nutuse häälega sai jutustatud, kiskus wägise naeratamise wanemate mureliku nägude peale. Esimene ehmatus kadus ja uus julgus tuli lootusega ühes.

„Aga sa ei ütelnud ikka weel, kui kaugel sa rüütlid praegu arwat olewat," ütles peawanem jälle.

„Kui ma neid eile ennelõunat wiimast korda nägin, oliwad n'ad Tallinnast umbes kaheksa kuni üheksa penikoormat kaugel," wastas jutustaja järelemõteldes. „Ma arwan, palju ligemalle n'ad seni ep ole jõudnud, sest et meie salkasi tagaajawad ja külasi riisuwad."

„Hea küll," ütles peawanem lühikese mõtlemise järele: „sina, sõnumetooja, mine wälja ja jutusta meestele oma põgenemise lugu niisamma naljakalt, kui meile. See teeb neile enam nalja, kui hirmu. Ja meie, wennad hakkame uueste nõu pidama, mis nüüd pealehakata."

Sõnumetooja läks wälja. Wanemad istusiwad täna teistkorda koos maha. Hakati arutama. Mõtted oliwad mitmesugused. Muudkui sess oliwad kõik ühemeelelised, et orjapõli pidi kaduma — wõi elu. Peawanema heaksarwamine kaalus nende poole, kes nõu andsiwad, maad Liiwi ordu kaitsemise alla pakkuda ja ordule aastamaksu anda.

Tasuja, kes kaua waikselt pealt oli kuulanud, tõusis üles ja palus sõna.

„Peawanemal on õigus," rääkis tema: „meie jõud ei ulata weel kahe waenlase wastu. Mina arwan, meie pakume ennast ordu ülemwalitsuse alla ja katsume selleläbi nende sõjawäge niikaua eemal hoida, kuni Soomlased tulewad. On Tallinn kord meie käes, siis wõime ka rüütlitega tugewamast' rääkida."

„Ma kardan aga," ütles üks wanem wahele, „et ordumeister meie pakkumist wastu ei sa wõtma. Rüütlid saawad liiga uhked olema, et meitega, kui mässawa talupoegadega kauplema hakata."

Tasuja kuulas tähelepannes, mis wanem ütles ja rääkis edasi: „Siin on wanemal, kahju küll, õigus. Pealegi on rüütlitel weel teine põhi, meie wastaliseks heita. Nemad kardawad wist, et nende endi maades talupojad sedasamma hakaksiwad tegema, mis meie. Ja kui n'ad meid wõidawad, siis kisumad n'ad Daanlaste käest kulude tasumiseks muidugi hulga maad ära. Nii jääb meile wähä lootust, neid oma poole tõmmata."

„Siis wõitleme! Tulgu mis tuleb," hüüdis üks nooreni wanem.

„See saab wist wiimaks meite ainus nõu olema," ütles Tasuja rahuliselt. „Nüüd on minu nõu see: Meie saadame käskjalad ordumeistrille wastu, kes t'ale meie allaheitmist wabaks, maksuandjaiks wasallideks pakuwad. Ehk wiiwitab ta oma tulekuga weel ühe nädala. Seks ajaks on Soomlased siin ja teie joosete maa- ja merepoolt linna peale tormi. Mina lähän, kuda lubasin, homme homiku wara lossi ette ja katsun ta wähämast kolme päewa sees kättesaada. Juhtub siis, et ordumeister siiski warem seia jõuab ja teie kallale kipub, enne kui linn teie käes on, siis langen mina oma meestega lossist nende selga ja wõtame rüütlid kahe tule wahele. Ehk saame neistki sedawiisi jagu."

„Sinu nõu on mõnus," ütles peawanem: „muudkui üks asi on kahtlane. Kui sa tõeste lossi kätte saad, ja sess ma ei kahkle, siis on karta, et ordumeister, enne kui seia jõuab, oma terwe wäega teie kallale tuleb. Siis olete teie kadunud, ja meie oleme ilmaasjata oma kõigeparema salga kautanud."

„Enne aga teeme meie neile tubliste kahju," ütles Tasuja rahuliselt: „ja wiidame nende aega, nii et teie paremine jõuate ennast ettewalmistada. Pealegi seisab aga loss metsa sees ja rüütlite teest kõrwal, kui n'ad otse sealtpoolt tulewad, kus neid nähtud on. N'ad ei sa meid tähälegi panema."

Tasuja selge sõnadega arutatud nõu wõeti ühel meelel wastu. Wanemad tõusiwad üles ja astusiwad õue, kus rahwas ikka weel waikselt kõnerikka sõnumetooja reisijutustamist kuulas. Kui wanemad wälja tuliwad, astus jutustaja oma kiwi pealt maha, Tasuja astus üles ja andis rahwalle wõetud nõu teada. Teda wõeti hõiskamisega wastu.

Nüüd walitseti käskjalad wälja ja weel sellsammal tunnil sõitsiwad n'ad, rahwa õnnesoowimisest saadetud, laagrist wälja, orduwäge ülesotsima.

15.

Teisel homikul tõusis Loodijärwe lossis kära: „Mässajad piirawad lossi ümber!”

Lossis oli, kuda peawanem õiete oli arwanud, inimeste hulk põgenejate läbi palju suuremaks tõusnud. Peale naiste ja laste oliwad seal umbes sada wõitluselle walmis meest koos. Uue sõnume peale tõttasiwad kõik, mehed ja naesed, lapsed ja wanad lossimüüri peale.

Wärawa ligidal seisatasiwad umbes kolmsada ratsalist, kelle hulgas palju endisi lossitalupoegi äratunti. N’ad oliwad kõik oma lihtlabases talukuubedes. Eestlased ei armastanud endid wõera uhke hilpudega ehitada, mis neile ärahäwitud mõisades küllalt kättelangesiwad. Üksi sõjariistad oliwad wõerad ja läikisiwad tõusewa päikese paistel. Teiste hulgast paistis kõigepealt Tasuja oma kõrge kuju, toreda hobuse ja kukesulgede läbi wälja, mis t'al kübara peal lehwisiwad.

Tema käenäitamise peale weeretas üks ratsaline walge lipu lahti, sõitis otsekohe müüri ääre ja hüüdis walju häälega ülesse:

„Kes teitest on lossiperemees?”

Oodo, kes käed rinna peal talupoegi põlates silmas, wastas järsku:

„Mis tarwis?”

„Oled sina Oodo von Raupen, Loodijärwe lossi peremees, siis kuule, mis selle maa waba Põllumeeste wanemad sinu käest nõuawad. Anna see loss, mis sinu ei ole, ilma wastupanemata meie kätte, siis wõid sina ja igaüks, kes mitte sõjariistu ei kanna, wabalt Eestimaalt wälja minna, kuhu tahad. Kõik sõjamehed aga saawad wangi wõetud ja kinni hoitud, kuni kindel walitsus seia maale tuleb.”

„Aga mis siis, kui ma enne seda sind ja sinu seltsilisi koerawiisil lasen witsutada, mis siis sünnib?” küsis Oodo pilgates.

„Kui sa wanemate tahtmist kohe ei täida,” ütles waherääkija rahuliselt, „siis saab loss tormiga wõetud, maapealt ärahäwitatud, ja kõik, kes lossis on, peawad ilma armuta surema. Nii on wanemate tahtmine ja nii saab ta täidetud. Walitse ise ja anna kohe wastust.”

„Kasi, koer!” kärgatas Oodo, kelle häkiline loomus niisugust teutawat ähwardamist külmalt ei jõudnud wäljakannatada: „mässawa pärisorjadega mina ei kauple.”

Waherääkija pööras hobuse ümber ja sõitis omade juure tagasi.

Ka Emiilia oli walli peale tulnud. Tasujat silmates kohkus ta, waatas, waatas, raputas pead ja pööras ennast wenna poole küsimisega: „Kas nääd seda ratsalist, kellel suled kübara peal on?”

Oodo tahtis midagi põlgawat sõna ütelda, aga ta silm langes pool tahtmata Tasuja peale, kes umbes wiiekümne sammu kaugusel wõis olla, ja ennast parajaste täie näuga lossi poole juhtus pöörama. Oodo põrkas tagasi ja jäi põnewil silmil wahtima. Tasuja, kes seda tähele pani, pööras ruttu ümber ja hakkas oma meestele käskusi andma.

„Kui ma mitte tõeste ei teaks, et ta tulesse jäi, ma wannuksin, et see tema on,” pomises Oodo.

„Noh?” küsis Emiilia wärisedes.

„Ma ei tunne teda... koer, niikui teised,” urises Oodo.

All hakkasiwad ümberpiirajad kihisema. N’ad astusiwad hobuste seljast maha, sidusiwad hobused kinni ja lautasiwad endid puude all laiale.

Oodo oleks heameelega kohe hobuse selga istunud ja kõigi meestega talupoegade kallale läinud, keda ta arwas piitsaga üksi pakku ajada wõiwat. Aga rüütel Kuuno, kes juba enne mässamise algamist wõersi oli tulnud ja kardetawa aja pärast sõbru mahajätta ei julgenud, seisis kõigest jõuust selle wastu. Oodo andis wiimaks järele ja läks, weel kord wihaselt piitsa talupoegade poole raputades lossi sisse. Müüri peal jäi waiksemaks, muudkui sõjamehed käisiwad edasi tagasi ja hüüdsiwad pilkamisi ning sõimusõnu alla, kellepeale talupojad wastust wõlgu ei jätnud. Selle terwe päewa kõlas raiumine metsast. Ümberpiirajad tegiwad tormiredelit ja müürimurdjat ihusiwad sõjariistu ja laulsiwad sõjalaulusi. Üksikud salgad luusisiwad ümber lossi ja walwasiwad, et keegi sisse ega wälja ei pääseks.

Õhtu tuli. Tuul oli waljumaks läinud ja kihutas pilweid kiirusega üle taewa. Pimedus tuli ruttu. Lossis wõeti tuled üles. Magada ei julgenud sell ööl keegi. Rohked wahid walwasiwad müüri peal.

Ka Tasuja seadis wahid ümber terwe lossi. Teised heitsiwad maha. Tasujal ei olnud uinumise himu. Ta istus puukännu peale maha, toetas lõua käe peale ja hakkas mõtetes lossi poole waatama. Tuul kohises tema pea üle puude ladwades. See kohisemine on öösse kohutaw, ahastaw …. See on, kui tõstaksiwad ööwaimud maaalust häält ja kuulutaksiwad kuuljalle õnnetust …. Magaja seltsimeeste sügaw hingetõmbamine kõlas rahus ümberringi, kui tuul wähä waikis. Tasuja silmad otsisiwad üht akent lossis, kelle tagant peenikese walge eesriide läbi walguse kuma paistis. Ta ei wõinud enam sest aknast silmi ärapöörda. Tegiwad wahel tukkuwad hobused seljataga müdinat, ehk lendas lähädal üksik öölind kahistades läbi okste, siis waatas ta ettewaatlikult ümber; aga ikka wenis pilk pikkamisi jälle wana koha peale tagasi. Wahel käis mustjas wari üle kuma, jäi ka korra kauemalt seisatama, ja siis läksiwad wahtija silmad suuremaks, igatsewamaks, kui ootaks ta, et wari ennast kehaks muudaks ja kuma seest kui walge ingel öö pimeduse sisse astuks. Siis pigistas ta silmad kinni ja huulede peal wärises üks nimi...

Pomisemine selja taga pani teda ümberwaatama. Karu-Andres rääkis unes

„Mmm! Õmml.., jah, hulu nüüd!... Pea maha, n'agu kapsas... kaapsas... kaaaps...”

Kui Tasuja jälle akna poole waatas, kohkus ta häkiste ja jäi siis põnewil silmil, hinge kinnipidades, wahtima.

Eesriie oli kõrwale lükatud, mustjas kuju seisis akna taga.

Oleks öö walgem olnud, siis oleks wahtija all näinud, kuda see kuju oma õrna, kahwatand palet wastu külma klaasi surus, Jumal teab, mis üle sügawaste õhkas, ja silmadega talupoegade laagri pimedat kohta otsides, midagi iseenese ette sosistas.

Kuju kadus warssi jälle akna pealt ja endine igaw kuma paistis läbi walge eesriide. Wiimaks kustus ka kuma ja akna koht oli seinaga ühesugune pime. Wahtija all aga istus weel kaua uneta oma kännu peal ja kurwad mõtted waewasiwad teda. Keskööl oli ammu möödas. Ligistawad hobuse sammud äratasiwat Tasujat. Ta jäi kuulatama. Sammud waikisiwad, inimeste häälte kõmin oli kuulda. Paar minutid hiljem ragisesiwad raud maas tulewa inimeste jalge all.

„Kes seal on?” küsis Tasuja poole häälega.

Lähämal silmapilgul seisiwad kaks meest tema ees, kellest üks wahipeal oli olnud.

„Oled sina ise, Tasuja?” sosistas wiimane: „Ma toon Tallinna poolt käskjala paha sõnumitega.”

„Mis on sündinud?” küsis Tasuja ülestõustes.

„Otse õnnetust küll weel mitte,” ütles käskjalg: „aga kes teab, kas seegi kaua ennast laseb oodata.”

„Räägi, wend!”

„Eile õhtul hilja jõudis ordumeister ratsawäega Tallinna alla.”

„Ometigi!”

„Meie saatsime uued saadikud tema juure, allaheitmist pakkuma. Aga ka Daanlased linnas ja mõisnikud, kes tema juures on, katsuwad teda igapidi oma poole tõmmata. Ordurüütlid on nende nõus. Praegu on ordumeister weel kahewahel, wõib olla, ehk kaalub õnn meie poole, wõib olla aga ka, et homme juba wiimne wõitlus käes on.”

See sõnum pani Tasuja mehist südant wärisema.

„Siis ep ole enam aega wiita,” ütles ta kiireste: „enne homikut weel peab loss meie käes olema, ehk meie tuleme tühja käega tagasi ja aitame Teid wõita ehk surra.”

Selle sõnumiga sõitis käskjalg minema. Tasuja äratas kõik omad üles ja andis neile teada, mis sündinud.

„Meie peame kohe tormi jooksma,” rääkis ta edasi, ja meeste läikiwad silmad tunnistasiwad, et n'ad sellega nõus küll oliwad. „Sina, Karu-Andres, wõta kakskümmend teist, roni üle ajamüüri aeda, kaks wõi kolm peidawad endid lossimüüri ääre paksu põesaste sisse, teised jääwad lusthoonesse. Kui

meie ees tormama hakkame ja wahid müüri peal teile selja pöörawad, siis katsuge n'ad kuulmata ülewalt mahapista. Siis ronige mööda kõrget kaske ülesse, kelle oksad üle müüri ulatawad, ja hüpake müüri peale. Seni jooseme meie eest tormi ja katsume wärawa lõhkuda."

Kuulmata, niikui kehata waimud, hakasiwad mehed liikuma. Tormiredelid tõsteti üles, kakskümmend meest wõtsiwad pika, raske palgi õlade peale. Lossi hallid müürid kumasiwad pimeduses, wärawakoht mustas. Sennapoole juhtisiwad mehed palgi otsa. Tormredelid pandi müüri na'ale ja mustad kujud ronisiwad kassiosawusega ülesse. Esimene lõhkuja pauk raksatas wastu wärawat.

Aga lossi kaitsjad ei maganud mitte. Otsekui oleks erilase pesasse pistetud, nii tõusis ülewal kihin ja kahin, tõrwalondid walgustasiwad pimedust ja heitsiwad wärisewat walgust ülesronijate nägude peale. Sõjamehed tõttasiwad müüri peale ja kui esimese ülesronija pea müüri äärele tõusis, läikisiwad t'ale sõjariistad wastu. Ta püüdis neid wehkeldes eemalle tõrjuda ja müüri peale karata, aga üks lõi ta mõega maha, teine lõhkus t'al tugewa hoobiga pea. Surnukeha libises teiste kaela, tugewad käed hakkasiwad redeli otstest kinni ja lükkasiwad redeli mitme mehega, kes ta peal oliwat, raksatades ümber. Niisamma sündis igalpool, kus Eestlased tormata katsusiwad. Üks murdis kaela, teine luud ja liikmed, kes terweks jäiwad, ajasiwad redeli uueste ülesse ja tormasiwad edasi. Wõitluse palawus ajas meeste were keema, kartus kadus, oma elu unustades, püüdis igaüks teise elu kallale. Ajuti kõlas palgi müristamine wärawa pihta wõitluse kärast üle. Aga sellega ei saadud palju kahju teha, sest ülewalt sadas wiskodasi, noolest ja kiwa palgikandjate kaela ja tappis mõnegi, nii et palk mahakukkus ja suure waewa ning ajawiitmisega jälle wõis ülestõstetud saada.

Enam kui pool tundi juba wältas asjata tormamine, koit punetas taewa wiirel, tõrwalondid wisati ülewalt tormajatele wastu silmi ja wõideldi poolwalguses.

Tasuja, kes kõik selle aja juhatades omade keskel seisis, sai aru, et sedawiisi asjale hakatust ega otsa ei saanud ja hüüdis oma mehed tagasi. Tormajad taganesiwad müüridest, tormiredelid ja müürimurdjat kaasawõttes. Ülewal tõusis rõõmukisa. Pilkamised sadasiwad alla.

„Meie peame kaitsekatuse tegema ja selle warjus katsuma wärawat lõhkuda," ütles Tasuja. „Karu-Andreselle wiige käsku, et ta ennast ikka weel warjul hoiab."

Mehed läksid sügawamasse metsa sisse, et lossist aru ei saaks, mis n'ad teha tahtsiwad. Kohe kostis metsas tükk aega raiumine. Kahe tunni sees oli kaitse katus walmis.

Päike oli ammu tõusnud, kui mehed müürimurdjaga uueste, aga seekord lossikaitsjate surmariistade eest warjatud, lossiwärawa poole liikusiwad. Teised oliwad hobuste selga astunud ja ootasiwad, et kohe sisse tormata, niipea kui wäraw langeks.

Wäraw kõikus kangeste esimese tugewa põraka all. Weel üks niisugune mõjus hoop, ja ta pidi langema. Ülewalt wisati küll raskeid kiwa ja tuld kaitsekatuse peale, aga see oli tugewast okstest ehitud ja mulla ning mätastega kaetad, nii et kahju ei kartnud.

„Meie peame wäljalangema," kiristas Oodo, kes rüütel Kuuno seltsis müüri peal seisis. Wiimane nikutas pead. Oodo käskis sulaseid ja wõeraid hobuste selga istuda. Üks osa jooksis tallidesse. Aga juba langes wäraw koleda mürinaga maha ja Tasuja kannul ajasiwad Eestlased kisaga sisse. Wall jäi tühjaks, kõik tõttasiwad alla, sissetungijatele wastu. Kange wõitlus algas. Esimiste hulkas wõitlesiwad Oodo ja rüütel Kuuno. Tasuja silmas esimest, raius ennast sulastest läbi ja tikkus ta kallale. Oodo nägi teda, kuda ta otsekui wihane sõjajumal wälkuwa mõegaga tema poole tungis, waatas korra ta põlewa silmade sisse, hirmus mäletus sähwis kui wälk ta peaajust läbi — ja häkilise ehmatusega pööris noor rüütel ümber, põgenes omadest läbi, lossitrepist ülesse. Saalis langes ta kahwatand kui surnu maha. Emiilia kummardas tema üle ja kuulis, kuda ta wärisewa huultega hüüdis: „Ma olen waimu näinud, surnu waimu!..."

Hoowis wõitlesiwad lossi mehed meeleäraheitmisega ja oleks karwapealt sissetungijad, kes kitsast wärawast kõik sisse ei pääsenud, jälle wäljarõhunud. Aga juba oli Karu-Andres oma meestega üle mahajäetud müüri lossihoowi jõudnud ja need langesiwad nüüd suure kisaga kõrwalt Sakslaste kaela, kes pikkamisi lossi sisse taganesiwad ja ukse enese taga kõiksugu riistadaga kinnitasiwad. Eestlased hakkasiwad ust lõhkuma.

Kui Tasuja nägi, et Oodo tema käest oli pääsenud, astus ta hobuse seljast maha ja läks mõne mehega lossi lõunepoolse otsa, kus madal raudne uks alla lossikeldritesse wiis. Uks sai kangidega lahtimurtud ja Tasuja astus meestega möda kitsast kiwitreppi alla. Inetu sumbund hais woolas neile wastu. Üks kaasawõetud tõrwalont pisteti põlema ja walgustas kitsast wõlwi, kus. kaks meest waewalt üheteise kõrwas wõisiwad käija. Wõlwi tagumist poolt kattis hall pimedus. Mõlemal pool ääres wiisiwad mõned madalad ja kitsad paksupuused uksed weikse kongidesse. Need uksed, mis lukkus oliwad, lõhuti sisse. Kongid oliwad tühjad. Wõlwi wiimases otsas oli weel üks pisukene, waewalt nähtaw ukseke, enam hauk, kui uks. Tasuja ise lõi selle kangiga sisse. Kui ta sisse astus, pidi ta sügawaste kummardama — kong oli waewalt neli jalga kõrge. Seinad oliwad niisked ja läikisiwad rohekalt tule paistel. Põrandaks oli haisew pori. Walgus ei pääsenud kusagilt sisse — siin walitses igawene pimedus.

Tagumise seina na'al istus üks inimese kuju kõweras maas. Tema riided rippusiwad kaltsudes liikmete külles. Pea oli sügawasse rinna peale waunud, mõlema käega oli ta krampis oma aluse mudasse kinnihakkanud.

Tasuja heitis selle kuju ette põlwili maha ja tõstis ta pea õrnalt üles. Märjad, hallid juuksed rippusiwad libedas salkudes üle silmade. Kui Tasuja juuksed ärapühkis ja tule paiste otsekohe näu peale langes, põrkas tulenäitaja, endine lossitalupoeg, kahwatades tagasi ja karjatas: „Metsa Tambet!"

Tambeti nägu ei olnud enam inimese nägu, see oli ühe surnu pealuu, halli, roheka nahaga kaetud. Kustund silmad oliwad laiali lahtiläinud ja wahtisiwad kangelt, koledalt, liikumata sügawaist haukudest wälja...

Kui Tasuja wähä aega seda surnunägu oli uurinud, wautas ta tema silmad õrnalt kinni ja lasi pea jälle tasakeste rinna peale langeda.

„Otsas!" sosistas ta kuulmata isieneses.

Kui ta jälle ülestõusis, oli ta nägu surnu karwa, aga rahuline ja jäekülm. Seltsimehed kohkusiwad teda nähes. See ei olnud inimese päris nägu. Niisuguse silmadega wõiwad mõrtsukaid unenäus nende ohwrite waimud hirmutada. Waikselt astusiwad mehed wõlwist wälja päewawalguselle.

Eestlased oliwad lossiukse mahalõhkunud ja tungisiwad kotta. Wõideldes ja iga taganewat sammu werega müijes taganesiwad kahanenud kaitsjad kojast suurde saali, mis juba naiste ja lastega pooleli täidetud oli.

Tasuja tahtis parajaste jalga lossitrepi peale panna, kui üks üksik ratsaline tulise kiirusega lossiwärawast sissekihutas.

„Tasuja, Tasuja!" hüüdis ta juba eemalt.

Tasuja pööras ennast ümber ja küsis: „Mis sõnumid sa tood?"

„Mina tulen otsekohe Tallinna poolt," ähkis ratsaline takistawa hingega, „ordumeister on terwe wäega ... meie kallale tulnud... ja meie mehed on hädas..."

„Aga peawad weel wastu?"

„Jah, aga paluwad sind appi, lahing on kibe."

„Ma tulen," wastas Tasuja rahuga, „aga enne tahan siin asjad õigeks teha."

Ta tormas trepist ülesse — saali.

Siin paniwad Sakslased, wärisewa naiste ja laste ette müüri tehjes, wiimse jõuga wastu Rüütel Kuuno wõitles kui lõwi, ka Oodo oli oma uimastusest ärkanud ja raius kui meeletu enese ümber. Wõitlejad komistasiwad iga silmapilk surnukehade üle, woolaw weri tegi terwe põranda libedaks. Sõjariistade kõlisemine, surmawa hoopide tume kõla, sajatamine, hoigamine, naeste ja laste palwed ja hale wingumine tegi kokku koledat kohinat, seda tormikohinat, kelle möllamise peale kõigesügawam waikus — surma waikus tuleb.

Tasuja tungis omadest läbi, kes tema tulemist rõõmuhõiskamisega teretasiwad. Ka Oodo silmas teda.

„Seia, werine koer!" karjus ta, Tasuja poole püüdes, „näita kas sa suremata oled!"

„Sa ise tahad?" hüüdis Tasuja, eneselle teed wäljakutsuja poole murdes, „olgu sulle surm minu käe läbi weikseks nuhtluseks minu isa tapmise eest!"

Nende mõegad kõlisesiwad kokku..

„Jaanus!" kiljatas Emiilia.

Aga juba wälkus Tasuja mõek kõrges ja waus siis otse wastase südamesse. Oodo langes hingetumalt rüütli Kuuno jalge ette maha, kes t'ale oli tahtnud appi tulla.

„Üks ohwer on langenud — nüüd langegu teine!" hüüdis Tasuja ja tungis rüütli Kuuno kallale. Seal langes Emiilia ta jalge ette maha.

„Jaanus, halasta, halasta!" kiljatas ta, Tasuja põlwede ümbert kinnihakates.

See ootmata juhtumine pani simapilguks kõik kära waikima. Surmawad käed puhkasiwad, kõik silmad waatasiwad Tasuja peale, kes liikumata seisma oli jäänud.

„Halasta?” kordas ta karedalt, „kes halastas minu waese isa peale, kui ta haisewas keldris elusalt mädanes?”

„Sa oled ohwri saanud,” wastas neiu paludes, „süüaluse oled sa praegu surmanud. Halasta ilmasüüta peale.”

„Kas see on ilmasüüta, kes minu wendade werd walab?”

„Siis halasta meie endise sõbruse pärast ta peale, mõrtsukas!” karjatas Emiilia meelt äraheites: „ta on minu peigmees.”

Tume korin kostis Tasuja huulte wahelt, mõek kukkus kolisedes maha. Sell silmapilgul oli ta nägu niisugune, kui see, mis ta isa surnukeha juures seltsimehi oli kohutanud. Ta seisis tükk aega külm ja kange, kui kiwist kuju, paigal, käewarred rippusiwad lõdwalt allapoole, wärin käis läbi terwe keha, külm higi kattis otsaesist .... Saalis walitses surma waikus.

Wiimaks tungis takistaw kohin ta rinnust. Ta pigistas mõlemad käed wastu silmi, lasi neid wenitades üle näu allapoole libiseda; kummardas, tõstis mõega üles, pööras ennast oma meeste poole ja ütles, ilma kellegi otsa waatamata, sügawa häälega:

„Meie wennad Tallinna all on hädas — lähme neile appi.”

Ilma ennast weel kord ümberpööramata astus ta omadest läbi ja uksest wälja, teised waikselt tema kannul. Sakslased wahtisiwad kui kiwiks kanged nende järele, kuni wiimane uksest wälja oli.

„Mis see tähändas?” küssis rüütel Kuuno imestades, kui kõik muud waikisiwad. „Missugune imelik mees?”

„Missugune imelik mees!” kordas Emiilia, kes ikka weel põlweli maas oli. „Nüüd ta lähäb surma, ma nägin seda ta näust,” lisas ta tasaselt juure ja pistis näu mõlema kätte sisse.

Kaks suurt palawat pisarat, haleduse, wõib olla armastuse pisarat sirisesiwad pikkamisi läbi Emiilia peene, walge sõrmede.

16.

Tasuja istus oma meestega, kellest suur jagu langenud oli, hobuste selga ja kihutas tuhatnelja otsekohe Tallinna poole. Poole tunni pärast jõudis ta senna.

Siin oli wõitlus lõppemas. Rüütlite raudriiete ja sõjakunsti wastu ei jõudnud talupoegade hulk, ei wahwus. Rüütlid murdsiwad weriseid teesi nende ridadesse ja raiusiwad üksikud salgad wiimseni maha. Aga kõik need salgad langesiwad sellsamal paigal, kus n'ad seisiwad, ilma sammu taganemata ja kes wähä suutis, see kiskus ühe wastalise surmas kaasa.

Kaugelt suurem jagu Eestlastest, nende hulgas peawanem ja peaaegu kõik teised wanemad, katsiwad werist, truuduseta, siiski armastud isamaa pinda oma kehadega. Tasuja — nüüd mitte enam hirmutaw kättetasuja, waid surma otsija õnnetu Eestlane. Jaanus — nägi kohe, et siin kõik lootus kadunud oli. Ka tema südames oli kõik lootus kadunud, kõik tühi, külm ja kole . . .

„Wenad!” hüüdis ta, ja tema mehine hääl kõlas wiimast korda omas täies wägewuses, tema silmad särasiwad üleloomulises hiilgwuses, „wennad! maailmas ei ole meil midagi enam otsimist. Seal kutsub surm ... näät, kui lahkeste, kui magusaste ta kutsub! Tule, surm, ja wõta oma ohwrid!”

„Sureme surmates!” mürises terwe salga hüüdmine.

Ja hirmus, kui wihane sõjajumal, ajas Tasuja otsekohe rüütlite kõigetihedamasse salka, seltsimehed tema kannul. Hirmsaste möllas ta wägew käewars waenlaste hulkas, armuta saatis ta ohwrid ohwri peale enese ees külma surma, sai weel kord weriseks tasujaks. Tema seltsimehed langesiwad üks teise järele ja waenlaste lõpmata hulgad matsiwad nende kehasi jalge alla, aga Tasuja wägew mõek wälkus weel kaua, iga wälguga tormates, ja suled ta kübara peal lehwisisiwad kaugel waenlaste tiheda salga südames. Ja wiimaks wälkus ka tema mõek wiimast korda ja suled lehwisiwad wiimast korda kõrgesse ülesse.... Siis kadus ta ja waenlaste hulgad kohendasiwad ennast langenud kangelase surnukeha üle....

Nii särab loojaminew päike weel korra läbi lõhkikäristud pilwete ja paneb laenete wahutawad pead punetama... Siis waub ta merde, ja tuul waikib, ja mässawad laened kohendawad ennast pikkamesi.

Pärast õnnetumat lahingit Tallinna all kadus mässawa Eestlaste õnn täieste. Ordumeister kihutas neid kui metselajaid taga, raske nuhtlus langes õnnetuma rahwa peale, kes julgenud oli, oma jõuga kadund priiust tagasipüüda. Ühe aasta pärast oli kõik jälle rahus Eestimaal.

Paar aastat hiljem — 1347 — müüs Daani kuningas Eestimaa, keda ordumeister juba enne pandiks oli wõtnud, 19,000-de margi hõbeda eest Saksa Ordule.

Eestlaste priiuse-waim oli wiimist korda lühikeseks ajaks lõkendanud. Pärast seda ei julgenud n'ad enam wastuhakata. Raudne orjapõli rõhus raskemine, kui enne. Eestlane unustas isamaa, unustas esiwanemad ja nende wabaduse ära ja pitk, raske uni algas.

Lõpetus.

Hind 35 Kop.

A.E. Brandt,

Tallinnas, Harju uulitsas, Nº 207 14,

Schröppe majas.

Eesti-raamatu ja kirjutuse materiali pood.

Eesti l. kõige täielikuma laenuraamatu koguga köitis Eestimaal.

Uus Raamatu trükikoda ja Raamatu Köitmine.

Minu „Raamatu Kaupluses” saawad Eesti-Keele raamatud kõige odawam müidud. Suur laager on mul „Laulu raamatuid” ja pilta. — Kõik tellimised saawad igal ajal raamatute peale wastu wõetud, olgu köitmise ehk trüki tööd. Wanad pruugitud aga pruugitawad kooli raamatud igas keeles, saawad ostetud ja müidud.

Auupaklikult

A. E. Brandt.